

Solidarita

PROTI VÁLCE A GLOBÁLNÍMU KAPITALISMU

SOLIDÁRNÍ CENA 20 Kč

ČÍSLO 37

22% lidí v ČR si přeje nový hospodářský systém

**Je čas na
systémovou
změnu**

Rozhovory: Polsko a Maďarsko 20 let po revoluci
str. 5&7

Volby v Evropě
str. 12

Analýza minulého režimu
str. 25

Úvodník

Rozhodli jsme se zaměřit toto číslo Solidarity na kulaté výročí sametové revoluce. 20. výročí se totiž stává pro politiky a většinu médií dobrou příležitostí pro oslavu současného stavu, kapitalistického hospodářství a parlamentní, formální demokracie. Legitimizaci opírají naši vládcí o fakt, že před dvaceti lety miliony lidí vyšly do ulic a zasadily se o změnu společnosti, ve které žili. Toto úsilí nám nikdy nebylo vzdálené, díky naší teorii (stalinismus jako státní kapitalismus), praxi a osobnostem, které nám v českém prostředí byly blízké (např. Závaš Kalandra, Egon Bondy, Petr Uhl v jeho trockistickém období, a další tisíce kritických komunistů, kteří byli perseklováni státním aparátem a KSČ v letech 1948 až 1989). Ba co více někteří naši pozdější členové se přímo účastnili tehdejších událostí. Je nám tedy cizí přístup KSČM k období 1948-1989. Struktura tehdejší moci, řízení hospodářství a společnosti, bylo plně v rukou stranické byrokracie, a zcela odcizené lidové účasti na moci, demokracii. Pod fasádou lidové a dělnické demokracie se skrývalo autoritářství státních aparátů a hluboký konservatismus tehdejších kádrů KSČ. Nejde tudíž o to odsoudit chyby tehdejšího režimu a zachránit to dobré, ale analyzovat tehdejší moc a degeneraci Ruské revoluce, která přímo vedla k nástupu stalinismu nejen v Rusku, ale po II. světové válce i ve Východní Evropě. Důležité je to proto, abychom byli schopni načrtnout nový, přesvědčivý a udržitelný koncept antikapitalistické alternativy.

KSČM naopak odsuzuje chyby a vytváří nostalgii po minulosti, která nikdy neexistovala, aby získala volební hlasy a parlamentní posty. Více nechce a po ničem více neusiluje.

Zbytek politické reprezentace je spokojen a společně s médii sdělují, že toto je „nejlepší možná společnost“. Ekonomická krize a její dopady na pracující, ničení veřejných statků a přírody, rasismus a další problémy se tak stávají jen vadami na kráse, jejichž řešení je především v rukou osvícené (např. úřednické) vlády. Jejich největší selhání je ale právě na poli demokracie. Většina vůdců listopadu '89 odmítala referendum k radaru, zastává názor, že „lidé jsou příliš hloupí na to, aby rozhodovali o důležitých věcech“. Smířili se stavem, kdy většina občanů se může vyjádřit jen ve volbách každé 4 roky, zatímco hospodářské a jiné elity mají daleko větší přístup k moci skrz lobbying, korupci, či vlastnictví médií. Spokojili se již s velice formálním vnímáním demokracie, aniž by byli schopni reagovat na kritiku demokracie, jako formy moci, které na „Západě“ zaznívají nejméně od '68 roku.

Pro nás je tedy listopad '89 určitý začátek. Po svržení stalinistů, státního kapitalismu, se otevírají možnosti pro svobodnější působení ve společnosti. Listopad je začátek boje za opravdovou, a nejen formální demokracii. Demokracii, kde by lidé mohli řídit hospodářství, kde by byla politická moc pod neustálým dohledem přímé demokracie (referendum a odvolatelné mandáty). Nechceme se vrátit před rok '89, ale ani zemřít v tomto systému. Chceme vytvořit nový svět nikoliv z nějaké utopie, ale začít od těch sil, kritického myšlení a potřeb, které již dnes existují. Koneckonců zásadní lekce Listopadu '89 je, že žádný politický systém není nesvržitelný.

SOCIALISTICKÁ SOLIDARITA

Privatizace: velký podvod

Sedmnáctého listopadu 1989 se demonstrovalo a stávkovalo za různé věci: svobodné volby do parlamentu, svobodu projevu, možnost cestovat, atd. Nová polistopadová elita nám však poté, co protesty skončily, přibalila další dárečky, za které se nedemonstrovalo: nezaměstnanost, sociální nejistoty, bezdomovectví a také: privatizaci.

Státní vlastnictví není samospasitelné. Socialistická Solidarita je pro socialismus zdola, tedy přímou kontrolu podniků zaměstnanci. Ve státním vlastnictví je ale řádění neviditelné ruky trhu redukováno a lidé mají větší možnost kolektivně tláčit na jednu velkou „firmu“ stát, než na privatizované podniky.

Lidové vlastnictví?

Zpočátku však vše vypadalo poměrně nadějně. Kupónová privatizace nastolila iluzi „lidového vlastnictví“. Privatizací se státní podniky přeměnily na akciové společnosti a lidé dostali možnost stát se akcionáři. Nadšeně si pořizovali kupónové knížky a přemýšleli jakého podniku se stát akcionářem.

Nevěděli však, co se s jejich podílnictvím a podniky stane v systému, který nevytváří zákony na ochranu toho, co zde vznikalo, kde se demokracie vykládá tak, že každý si může dělat, co chce, a kde si mocní berou za svá slova Klause, že žádné peníze nejsou špinavé a že vše vyřeší neviditelná ruka trhu. A jednoho dne mnoha drobným akcionářům přišel dopis pravící, že mají 2 možnosti: prodat své akcie a dostat za ně určitou částku peněz, nebo si je ponechat, ale potom ztratí cenu, protože podnik přejímá jiná společnost a původní společnost tímto přestane existovat a s ním platnost akcií. To se stalo např. akcionářům Čokoládoven, které převzala nadnárodní Nestlé. Kupónová privatizace byl podvod, jak se zbavit odpovědnosti za chod podniků, předstíráním, že se na jejich chodu budou moci podílet obyčejní lidé, protože lidé hrnoucí se k moci si chtěli rychle a hodně nahrabat, nezajímala je ochrana společnosti. Nebo to byla celá zástěrka, pro zmocnění se podniků nadnárodními korporacemi a jednotlivci, kteří byli něčím dobrými známými. A tak se z podni-

ků, z kterých šli dříve zisky do státní pokladny, stal majetek bohatých jednotlivců, kteří si s nimi mohli v podstatě dělat, co se jim zlíbí.

Odpovědnost

Kupónovou privatizací se zbavila vláda odpovědnosti za společnost, které zaměstnávaly mnoho lidí. Politici, kteří vedou zem, jsou voleni občany, kteří platí daně do státní pokladny, odmítli kontrolu a

ekonomiku klíčové. Obzvláště paradoxní je fakt, že jeden z hlavních viníků privatizace Václav Klaus se stal prezidentem České republiky.

Následky privatizace

Privatizace měla a má velký vliv na životy lidí. Po celém Československu byly dříve podniky vyrábějící různé zboží, a různé oblasti byly známé svou specifickou výrobou. Lidé nemuseli cestovat za prací da-

výrobců na „montážní roboty“, apod. Ne všichni ale najdou jiné uplatnění a mnoho lidí se ocitá bez práce. Společnosti, které se ještě drží, se často ocitají v problémech s financemi, či s odběrem zboží. Někteří to řeší přesunem své výroby do jiných zemí, kde je pracovní síla levnější, jak to udělal podnik Solo Sušice, který vyrábí sirky v Indii. Jiní čekají, zda se najde zachránce.

Nadnárodní společnosti

Politici nehnou ani prstem, aby lidem podnik zachránili. Na místo třeba převzetí podniku státem, jeho financováním a dohledu nad chodem, mluví o dotacích na dopravu při dojíždění za prací, o zvyšování podpory v nezaměstnanosti, requalifikacích atd., zkrátka, jen o dočasných opatřeních, které nejsou řešením situace a životů lidí. Když vlády nějaké podniky podporují, tak jsou to bohaté, nadnárodní korporace, kterým obětují i cennou a úrodnou půdu v zemědělsky příznivé lokalitě ke stavbě továren. Takovými byly společnosti jako Hyundai - vláda J. Paroubka jí schválila v letech 2007 - 2013 získat podporu výstavby závodu v Nošovicích ze stát. rozpočtu dotací až 2,415 miliardy Kč a nová vláda M. Topolánka roku 2007 dohodu respektovala a v červenci 2007 vyčlenila z rozpočtu 900 miliónů Kč. Dále to byl Philips - LG Philips Displays (vznikl fúzí nadnárodní LG Elektronics a Philips), dostal investiční pobídky za vlády M. Zemana přesahující 1,6 miliardy Kč. Dle Ekologického právního servisu byla rychlost vyřízení pro výstavbu továrny Philips výjimečná a v tak krátké době by se nepodařilo vyřídit povolení ani na malý rodinný domek a na výstavbě existoval enormní politický zájem! A investiční pobídku dostala od J. Paroubka i TPCA (spojení Toyota Motor Corporation a PSA Peugeot Citroën Automobiles S.A.). Dále pobídku do-

možnost vlivu v podnicích, které jsou pro lidi potřebné, protože nabízejí práci. Jakoby říkali: „Občane, ty musíš platit daně, tím podporovat činnost státu, která je v našich rukou, ale mi za tuto podporu, ti žádné jistoty či práva na práci zaručovat nebudeme.“ Podniky zajišťující dříve v mnoha směrech samostatnost České republiky a nezávislost na dovozu zboží se ocitly v potížích. Řada jich zkrachovala, byly vytunelovány a jejich majetek převeden na konta těch, kteří je měly řídit. Jiných se často chopily nadnárodní společnosti. Některé přežívají často jen tak tak, do dnes. Privatizovány byly i banky, které jsou pro

leko, ale když podniky zkrachují, musí lidé za práci procestovat velké vzdálenosti. A někdy je to opravdu obtížné a stát jim to neulehčuje a dopustí, aby České dráhy přestaly jezdit na trasách, kde údajně nejezdí moc lidí, takže se tam vypravovat vlaky finančně nevyplácí. Lidé zvyklí na určitou práci, kterou vykonávali a v které jsou i vzdělaní se po krachu podniků musí přeoriento- vat na jinou. Je škoda, že člověk, který svou práci ovládá se nyní musí přizpůsobit a brát to, co je. Talent a fantazie lidí, kterou mohli uplatnit prací ve svém oboru se jakoby pro společnost stávají nepotřebnými a lidé se mění z tvůrců a

stala i mexická spol. Nemak - hliníkárna a to v podobě 10letých daň. prázdni, a dotace 64,8 milionů. Mezi převzaté podniky, jež dosud existují, patří např. Nestlé (bývalé čokoládovny), Hamé (Nordic partners), Čedok (vlastník ODIEN Group), Hotely, Plzeňský Prazdroj (vlastník SABMiller), Sazka (akcionáři občanská sdružení), Škoda (Volkswagen), Telefonika O2 (bývalý Český telecom), OKD (majitel je New World Resources N. V.).

Podivné machinace

Při privatizaci posledně jmenovaného podniku (za vlády ČSSD), získali OKD i s byty s nájemníky, za hubičku podnikatelé Koláček a Otaava, bez soutěže. Obratem je prodali za neznámou sumu p. Bakalovi. OKD kontroluje nyní prostřednictvím nizozemského holdingu New World Resources (NWR) investiční skupina RPG Industries Zdeňka Bakaly. Bakala nepřímo ovládá asi 40 procent NWR, což představuje majetek za zhruba 62 miliard Kč. Byty OKD byly oceněny pod tržní cenou na částku 40 000 za byt, další obrovské majetky byly podnikatelům darovány (např. 1200 bytů na Kladensku). Nyní je vlastník f. RPG chce prodat za milion a více za byt a nájemníci se bojí, že skončí na ulici. Bakala získal i firmu Viamont Cargo, která z části patřila bývalému ministru A. Řebíčkovi. Viamont Cargo se zabývá nákladní dopravou na železnici a začalo se jí nebývale dařit, když v ní Řebíček údajně prodal podíl a stal se ministrem dopravy. Vloni měla tato spol. zisk 293 milionů a 25 krát vyhrála soutěž o veřejné zakázky. Další společností jsou Stavby silnic a železnic (vlastní f. EUROVIA, součást silniční divize koncernu VINCI, největšího stavebně koncesního koncernu na světě), Setuza, vlastník Český olej, jehož 100% majitel je Michal Zouhar, který je zřejmě formální vlastník. Tomáš Pitr, dnes stíhaný podnikatel potvrdil v jednom rozhovoru, že v Českém oleji a tedy v Setuze mají rozhodující slovo tzv. investoři. Proč Setuze půjčují vysvětluje takto: "Nedělají to kvůli úroku, a taky zde žádný klasický úrok není," "Když to řeknu obrazně a v uvozovkách, kupují si tím vlastně po-

díl v Českém oleji. Žádná kupní smlouva na akcie Českého oleje ovšem neexistuje." Podivný je i způsob, jak se Český olej dostal k akciím Setuzy. A kdo jsou "investoři"? Pitr přiznává: "Když to chcete vědět, investory jsou firmy z mého okruhu. Třeba Marila Balířny." Tady je významným akcionářem P. Pitr - Tomášův otec. Marila Balířny měla kapitál 1 milion. Na podzim 2002 vydala nové akcie za 200 milionů, které upsal P. Pitr - pomocí pohledávky, kterou mu postoupila další firma z okruhu T. Pitera, První západočeská, která skončila v konkurzu. Podivnos-

ti kolem Setuzy vyšetřovala policie. V roce 2004 věděli úřady o tunelování Setuzy, kde měl stát významný podíl. Tým, který to prošetřoval byl rozpuštěn, spis uložen do archivu. Stalo se to za ministra vnitra S. Grosse. Skupina Setuzu tunelovala od r. 2002 a vynesla z ní kolem 1 miliardy korun. Ve spisu figuruje i jméno A. Řebíčka, pozdějšího ministra.

Stíny mafie

Dále tu máme privatizaci největší stavební české f. IPS (Inženýrské a Průmyslové Stavby). MF Dnes zveřejnila telefonické rozhovory mafiána F. Mrázka, který se v prodej angažoval a kterého nahrávala policie, kde mluví o pomoci V. Tlustého a Ivana Langera. Díky vlivu politiků dostal IPS podnikatel L. Sekyra (dnes vlastní Sekyra group). Měl zájem o IPS, avšak Komerční banka mu je nechtěla prodat a IPB mu nechtěla půjčit peníze. Podle odposlechu mu k IPS pomohl šéf českého podsvětí Mrázek, za Sekyru se zaručil i Langer. O IPB, kterou si Sekyra vybral jako svého věřitele, se v té době neoficiálně mluvilo jako o bance ODS. Díky vlá-

dám V. Klause se dostala k lukrativním státním podnikům a za to se ODS odvděčila i sponzorskými dary, a jak naznačují odposlechy Mrázka, na politiky ODS dala také při poskytování úvěrů. Když Sekyra požádal o úvěr, v IPB ho nejdříve poslali pryč. Obrátil se na svého přítele Langera, který klíčového muže banky Procházku osobně znal a sešel se s ním. IPB úvěr schválila. Inženýrské a průmyslové stavby patřily z velké části právě této bance, která řídila také celý prodej akcií. Sekyra se stal na pár týdnů majitelem největší tuzemské stavební firmy, a kdyby IPB v

červnu 2000 nebankrotovala, zůstal by jejím majitelem. Nakonec se IPS stala majetkem nadnárodní skupiny Skanska. Sekyra vlastní developerskou firmu Sekyra group, získávající zakázky od státu za miliardy korun. Toto jsou příklady, jak do politiky pronikla mafie. Řízení České republiky není jen v rukou politiků, ale i v rukou mafie na ně napojené.

Státní a částečně státní

Jsou ještě podniky, které jsou z části vlastněné státem, jako např. ČEZ, Dopravní podniky, ČSA, ČSAD, Česká pošta, Budějovický Budvar, některé zdravotní pojišťovny a zdravotnická zařízení, atd.. V těchto podnicích dostávají manažeři velké sumy peněz. V ČEZu je ředitelem Martin Roman, který vlastní jeho akcie, které získal za zvýhodněnou cenu a jejichž prodejem by získal 677 milionů Kč. Hlavním akcionářem Dopravních podniků hl.m. Prahy je Hlavní město Praha. Tento podnik se rozštěpil a dále se chystá další rozdělení a odstátnění. Vlády mluví i o prodeji dosud státních podniků.

Závislost

Privatizace přinesla omezení soběstačnosti ČR. Dříve se zde vyrábělo ve velkém látky, obuv, oblečení, nádobí, atd. Nyní se však hodně zboží dováží, protože v Česku se vyrábí jen málo. A tak se v obchodech můžeme setkat s řadou zdravotně závadných výrobků, protože dovážené zboží se nekontroluje a občas jen náhodou se přijde na jejich závažné, zdraví ohrožující vlastnosti. Důvod má také negativní vliv na životní prostředí. Závislost na dovozu podporuje i časté špatné pracovní podmínky v zemích, kde lidé pracují za nižší mzdy, mají dlouhou pracovní dobu, nedbá se tolik na bezpečnost práce a pracují i děti. Za to je např. kritizována Čína, ale zároveň se vytváří situace, kdy průmyslníkům připadá výroba v Evropě drahá a tím vzniká poptávka po dovozu ze zemí jako je Čína a podporuje se tak vykořisťování lidí. Stát privatizací přestal mít vliv na ceny některého zboží. Obchodníci si do jisté míry mohou s cenami dělat, co chtějí, což má negativní dopad nejen na spotřebitele. Např. mlékárny, ty nabízejí zemědělcům velmi nízké výkupní ceny za mléko, v důsledku toho se zemědělcům nevyplatí chovat tolik dojníc jako doposud a dojnice vyběhají.

Tajné

Majitelé akcií mohou být i tajní, což nahrává korupci. Ministr vnitra Pecina prosazuje změnu zákona, podle kterého by akcie firem musely mít konkrétního majitele. Na tajných akciích zbohatl například S. Gross. Bývalý sociálnědemokratický premiér vydělal prodejem akcií společnosti Moravia Energo 80 milionů Kč. Akcie firmy totiž byly "na majitele", což znamená, že je vlastní ten, kdo je má zrovna v ruce. Dá se tak zamaskovat skutečný vlastník, který může tvrdit, že akcie nejsou jeho, a nejde dokázat opak. Trik využívá řada společností. I ty, u kterých panují pochybnosti, zda nejsou svázány s politiky, jako např. firma Viamont. Také akcie Viamontu jsou tajné a lze je tajně prodat nebo darovat. Spekuluje se, že mezi vlastníky může být jeho někdejší spoluzakladatel a pozdější ministr Řebíček (ODS).

DANA HAVLÍKOVÁ

Oslavy na sobě nesly znak strachu z protestů pracujících

Rozhovor s Andrzejem Zebrowskim, členem sesterské organizace **Socialistické Solidarity Pracownicza Demokracja**. Otázky kladl **THOMAS FRANKE**.

Na začátku roku 1989 téměř nikdo nevěřil, že by se stalinistické režimy ve Východní Evropě mohly ke konci téhož roku zhroutit. Ale ve volbách do Sejmu, které se konaly 4. července, byla „Strana“, Polská sjednocená dělnická strana, drtivě poražena. Řekni nám něco o těchto volbách a jejich pozadí.

Pád režimů ve Východní Evropě byl výsledkem kombinace třídního boje a ekonomické krize. Zatímco bohaté západoevropské státy krize rychle překonávaly, byly východoevropské režimy v téměř permanentní krizi, a to i přes to, že někteří lidé tvrdili, že při státním plánování k žádné krizi dojít nemůže. V roce 1979 kleslo polské HDP o 2%, v roce 1980 o 8% a v roce 1981 od 15 – 20%.

Ke změnám začalo docházet díky souběhu zahraničních událostí: drastické zpomalení hospodářství a ekonomická krize; konflikty v nejvyšším vedení SSSR o to, kolik glasnosti a jak moc perestrojky je třeba; dvě vlny stávek polských dělníků v roce 1989, včetně slavné v přístavu v Gdaňsku, kde se zrodilo hnutí Solidarita; první masové demonstrace v SSSR po 60 letech v roce 1988. Posledně jmenované protesty se inspirovaly hnutím Solidarita z let 1980 – 81. Inspirovalo to dělníky po celém světě, ať už stávkovali na těžbařských věžích v Severním moři nebo to byla nová odborová hnutí v

Brazílii a Africe.

Pověz nám o konkrétní ekonomické a sociální situaci, které museli pracující čelit a o vlně stávek a demonstrací v letech 1988 – 89.

Během 80. let si polští vládcové dobře uvědomovali, co bylo hnutí Solidarita v letech 1980 – 81. Za každou cenu se snažili, aby se toto jejich trauma neopakovalo. Záro-

1988, zůstal režim paralyzovaný strachem. Stávky samotné neměly stejný rozsah jako před osmi lety, ale zahrnovaly klíčové skupiny, jako byli horníci a světoznámí přístavní dělníci z Gdaňsku. Do boje se zapojila nová generace mladých dělníků.

Oficiální rozhovory s vůdci Solidarity, známé jako jednání u kulatého stolu, začaly 6. února a skončily 4. dubna

se proti nim stavěli i mnozí z vládnoucí strany. Nechtěli totiž učinit Solidaritě tolik ústupků.

Ale zájmy vůdců Solidarity a komunistické strany se shodovaly na utlumení bojů a zavedení trhu, respektive na pokračování v jeho zavádění. Už v prosinci 1988 prosadil poslední komunistický premiér Rakowski zákony o privatizaci a o tom, že cizí kapitál může mít ve společnostech stoprocent-

ní podíl. Tyto zákony dovolili státním manažerům a dalším, aby se zmocnili státních firem.

To, co si mnoho vedoucích členů strany myslelo o svém vlastním systému, vyjádřil ministr průmyslu Mieczysław Wilczek, když řekl o této privatizaci: „zákon skoncoval s tím posraným komunismem.“

A jak jsi říkal na začátku, nikdo nečekal, že ty režimy padnou. Rakowski se cítil dost silný na to, aby navrhl částečné svobodné volby.

Pokud se na to podíváme, ty volby byly pozoruhodné ve dvou ohledech. Každý ví, že Solidarita získala 160 ze 161 možných křesel a každý byl překvapen, protože komunistická strana se dokonce uchýlila k populistickým trikům jako kandidování „celebrit“ a tak dále.

Ale dalším překvapením byla nízká účast. Pouhých 62 procent v prvním kole a jen 25 ve druhém.

Výsledky byly pro režim ještě horší. Solidarita získala

veň potřebovali učinit stagnující ekonomiku více konkurenceschopnou a zapojit se více do světového trhu.

Pracující trpěli. Ve frontách se čekalo hodiny na zboží každodenní potřeby. Průměrně strávili členové rodiny při nákupu dvě hodiny denně. Přes 600 000 lidí v produktivním věku opustilo mezi roky 1981 až 1988 Polsko, aby hledalo práci.

Když nárůst cen vyprovokoval dvě vlny stávek v roce

1989. Jejich výsledkem byly první částečné svobodné volby v červnu 1989.

Jednání u kulatého stolu začala jako tajné vyjednávání v druhé polovině roku 1988. Jak se na zprávy o vyjednávání dívali lidé, kteří aktivně bojovali proti režimu ve stávkách a demonstracích?

Nejbojovnější lidé byli silně proti a většina lidí podezřívala vládu. Nebylo jednoduché rozhovory organizovat, protože

la všech 160 křesel, což bylo 35 procent z dolní komory (Sejmu), které byly vyčleněny pro svobodné volby. 160 z nich získala v prvním kole a 161. v druhém. Konaly se také svobodné volby do nové horní komory (Senátu). Tady Solidarita získala 92 ze 100 křesel v prvním kole a dalších 7 v druhém. Takže celkem ztratila pouze jedno z 261 křesel v obou komorách.

Garantované mandáty pro vládnoucí stranu a její spojence dopadly nakonec pro režim hrozně trapně. Volební pravidla určovala, že tito kandidáti museli dostat více než 50 procent podpory. Lidé měli prostě vyškrtnout ty, které nechťeli. Takže lidé prostě vyškrtli všechny kandidáty ze seznamu. Jenom hrstka byla zvolena v prvním kole.

Ty volby byly skutečně „my nebo oni“ a velká většina byla proti vládnoucí třídě. Účast v prvním kole byla nízká pravděpodobně proto, že lidé byli otráveni a v každém případě nikdo neočekával, že výsledek bude taková čistka. Těch 25 procent ve druhém kole může být vysvětleno skutečností, že téměř všichni kandidáti Solidarity už byli zvoleni.

Ano, výsledek byl šok pro všechny. Pro vládnoucí stranu dost nepříjemný; pro lidi to byla skvělá zpráva, a u vůdců opozice se radost mísila s úzkostí. Představitelé Solidarity očekávali nějakých 30 procent – místo toho dostali skoro 100. Takže museli přepracovat svou strategii.

Otázka účasti ve vládě se stala reálnou možností a sloz měla být skutečností. Slogan „Váš prezident, náš premiér“ se stal realitou v srpnu, kdy byla sestavena vláda Tadeusze Mazowieckého. Generál Jaruzelski, který vyhlásil v roce 1981 výjimečný stav, se stal prezidentem. Vládnoucí strana si ponechala ministry obrany a vnitra. Někteří významní příslušníci opozice, jako bývalý marxista Karol Modzelewski, se zpočátku stavěli proti sestavení vlády, ale byli postupně přesvědčeni.

Události ve zbytku východního bloku znamenaly pro komunistický režim poslední ránu.

Řekni nám víc o tom, jaký

měly v Polsku ohlas události jinde. Volby se odehrály právě v den, kdy dělnické a studentské protesty v Číně byly potlačeny masakrem v Pekingu na náměstí Tien-an-men.

Tady je dobré se podívat pár měsíců zpátky. Solidarity chtěla u kulatého stolu legalizaci Solidarity jako odboru, právo na přístup do médií a kroky ke svobodnějším vol-

bám. Neočekávali, že by byli, nebo mohli být ve vládě.

Vyjednavači také obhajovali sociální záruky a plnou zaměstnanost.

Situace se vyvinula dost rozporným způsobem. Krvavé potlačení revolty čínských studentů a dělníků na Tien-an-men a v ostatních částech Číny ukázalo lidem v Polsku, že by se orgány cítily dost silné, mohly by rozdrtit jejich hnutí silou. Ale bylo stále jasnější, že se polští vládcí necítili dost silní. Volby v Polsku ukázaly, jak malou podporu režim měl.

V Sovětském svazu velká hornická stávková vlna stávek. Premiér byl donucen vyjednávat se stávkujícími a dělat ústupky způsobem, který připomínal polské hnutí z roku 1980. Ruský vůdce Michail Gorbačev nazval stávky tím největším nebezpečím.

Poté, co byla zformována Mazowieckého vláda jsme byli svědky dramatických událostí ve Východním Německu a Československu - a ke konci roku v Rumunsku.

Najednou bylo každému zřejmé, že se nebude opakovat výjimečný stav z roku 1981

nebo invaze do Československa z roku 1968.

Ale místo zavádění výhod pro obyčejné lidi ve smyslu životních podmínek jsme měli známý Balcerowiczův plán (pojmenovaný po ministru financí). Ten byl jinak známý jako „terapie šokem“. Od počátku roku 1990 míra nezaměstnanosti strmě rostla. V prosinci 1989 byl počet nezaměst-

zi a zhoršování životní úrovně. Protože Polsko nemělo západní kapitalismus, bylo zpočátku relativně jednoduché říct, že hlavní věcí byla privatizace, trh a přilákání velkých mezinárodních korporací – a slíbit, že životní úroveň pracujících se zlepší později.

Takže slabost režimu Komunistické strany umožnila vůdcům Solidarity vytvořit koalici vládu s některými z jejích členů a díky tomu bylo jednodušší prodat šokovou terapii. Jaruzelski a ostatní říkali, že kdyby nebyla Solidarity ve vládě, lidé by se vzbouřili a vyšli do ulic.

Místo toho mnozí lidé z bývalého režimu měli dobré pozice na to, aby navázali kontakty se západními bankami a obchodními kruhy. Někteří vedoucí představitelé opozice to udělali také.

Před rokem 1989 mělo Polsko státně kapitalistickou vládnoucí třídu. Nyní mělo mít velkopodnikatelskou a státně kapitalistickou vládnoucí třídu.

Kolik lidí v Polsku dnes interpretuje vývoj od dob kulatého stolu stejným způsobem, jako zradu vedení Solidarity?

Se změnami po roce 1989 nastala velká deziluze. Podle nedávného výzkumu veřejného mínění si 44 procent lidí myslí, že komunistický režim byl lepší než současný stav. O jedno procento méně má opačný názor. To ukazuje, jak je realita západního kapitalismu odlišná od absurdních slibů z roku 1989.

Nezaměstnanost dosáhla před několika lety 20 procent. Minulý rok spadla k asi 8 procentům, nyní s nástupem krize je zpět na 10,7 procentech. V prosinci 2008 bylo propuštěno 5200 lidí denně.

Ti, kteří hledají práci na západě, nacházejí narůstající nezaměstnanost i tam.

Už před deseti lety 50 procent lidí vnímalo negativně slovo „kapitalismus“.

V posledních letech byla slova „liberální“ a „neoliberální“ suverénně nejméně populární slova v polské politice.

Získání demokratických práv v roce 1989 byl úspěch. Problémem je, že je tu mini-mální demokracie, pokud jde o ekonomický život.

naných 0,05 procenta. V roce 1991 už nezaměstnanost dosáhla 8,4 procent, jinak řečeno přes 1,5 milionu lidí. V prvních třech měsících roku 1990 byla snížena reálná mzda, příjmy penzistů byly sraženy o 30 procent a u zemědělských domácností o 50 procent.

Jak mohlo ohromné stávkové hnutí požadující socializaci pracovišť v letech 1980-81 skončit Balcerowiczovým plánem?

Odpověď leží v politice hnutí na konci osmdesátých let. Není pravda, že u kulatého stolu chtěl každý šokovou terapii, která byla nakonec zavedena. Chtěli lepší podmínky. Ano, lidé chtěli kapitalismus západního střihu, ale také chtěli dobrý sociální stát. Tehdy bylo nejoblíbenějším modelem mezi aktivisty Švédsko.

O Balcerowiczově plánu samotném rozhodla jen velmi malá skupina lidí kolem premiéra.

Ti, kteří podporovali zlepšení podmínek pro pracující byli oslabeni skutečností, že ke konci roku téměř každý přijímal západní kapitalismus jako odpověď na ekonomickou kri-

Totéž platí pro otázky jako vstup do války. Velká většina odmítala účast Polska na okupacích v Iráku a Afghánistánu, ale v současnosti je 2200 polských vojáků v Afghánistánu.

Lidé jsou ve vztahu k politikům cyničtí, ať už k „postkomunistickým“ nebo k „postsolidaritářským“ – což je důvod, proč se mnozí neúčastní voleb do parlamentu. V posledních volbách v roce 2007 volilo méně než 54 procent, což je celkem vysoké číslo ve srovnání se 41 procenty z roku 2005.

Lidé si uvědomují, že politici v parlamentu nereprezentují názory většiny.

V průzkumu z dubna 2008 byla lidem kladena otázka, jakou stranu by rádi viděli. 89 procent řeklo, že by chtěli stranu, jejímž cílem by bylo pomáhat chudým a vyloučeným, 62 procent chtělo stranu, která by se zajímala o zájmy pracujících za mzdu, a 59 procent chtělo stranu, která by bojovala za práva žen a menšin, včetně těch sexuálních.

Pokud jde o vypořádávání se se současnou krizí, v průzkumu z tohoto měsíce byla nejčastěji zvolená metoda „zvýšeného zdanění nejbohatších“.

Tisíce pracujících v kominá-

tu Polish Copper (KGHM) hrozili stávkou jen před několika dny, poté co se vicepremiér vyjádřil, že chce KGHM privatizovat. Vláda poté vycouvala.

Takže, slavil vůbec někdo dvacáté výročí pádu starého režimu?

Jistě, mnozí lidé se účastnili oslav. Úřady v mnoha městech organizovaly různé akce – jaké výstavy, koncerty a show zdarma. Největší byla v Gdaňsku s Kylie Minogue, najatou za pár milionů zlotých, která zpívala k desítkám tisíc lidí večer 4. června. Lidé měli skutečně co slavit.

V letech 1989-91 bylo svrženo více vlád než kdykoli od revoluční vlny po konci první světové války. To je důležité, když pomyslíme, že jsme přesvědčováni, že ve společnosti jsou možná jen postupná zlepšování.

Změny také nastaly z velké části kvůli obavě z moci organizovaných pracujících. To je pro dnešek důležitá lekce – protože ta moc stále existuje.

V Polsku a zbytku východního bloku masivní odpor ukázal, že ty režimy neměly nic společného s autentickým socialismem.

Ale naše důvody k oslavám

jsou jiné než těch, kteří nám vládou. Dokonce jejich oslavy nesly známku strachu z odporu pracujících.

Oslavy dvacátého výročí voleb 4. června se měly oficiálně konat v Gdaňsku, u slavných bran do doků, které každý viděl ve starých dokumentárních záběrech. Protože vláda se obávala, že by ji plánované protesty dělníků z loděnic ztrapnily před jejími hosty a televizními stanicemi celého světa, pozvali místo toho německou kancléřku Angelu Merkelovou a ostatní politiky do Krakova v jižním Polsku. Slavnost se odehrála ve starověkém hradě na kopci, v bezpečné vzdálenosti od protestujících.

Neoliberální premiér Donald Tusk se pravděpodobně také obával, že by protesty v Gdaňsku vedly ke zbití demonstrantů policií. Jen několik týdnů předtím, koncem dubna, policie zbila a použila plyn a vodní děla proti dělníkům z Gdaňských loděnic, kteří byli ve Varšavě na protestu za ochranu svých pracovních míst. Někteří z protestujících byli starší dělníci, kteří se účastnili známých stávek z roku 1980, které znamenaly počátek Solidarity.

Tusk se na hradě cítil dost

bezpečný, aby ze sebe chrtil absolutní nesmysly, za které by si na jakémkoli veřejnějším místě vysloužil bučení a posměch.

Mluvil o „všech těch anonymních hrdinech velkého polského a evropského dobrodružství ... se svobodným trhem“, který nazýval „velkým naplněním snů, že lidé se rodí proto, aby pracovali pro sebe, tak aby mohli vychovávat své děti v míru a bezpečí včetně hmotného zabezpečení“. Mluvil, jako kdyby tu nebyla žádná chudoba, žádná nezaměstnanost a žádná krize.

Zatímco Tusk bavil své hosty v Krakově, Solidarity zorganizovala demonstraci několika tisíc dělníků v Katowicích. Odboráři protestovali proti vládní politice v době krize. To byla ta nejvhodnější reakce na vládní nesmysly o roku 1989.

Lidé poznali z vlastní zkušenosti, že jak starý režim před rokem 1989, tak nový systém západního stylu jsou náchylné ke krizi a vykořisťovatelské. Vidí, že celý svět je zaplaven krizí. Politika socialismu zdola založená na skutečné dělnické demokracii má potenciálně velkou budoucnost.

Kde sme urobili chybu

G. M. Tamás je prominentný maďarský disident. Na začiatku 90. rokov bol poslancom maďarského parlamentu za Zväz slobodných demokratov (SZDSZ), v súčasnosti je profesorom filozofie, pôsobí na Inštitúte filozofie Maďarskej akadémie vied. S G. M. Tamásom sa zhováral CHRIS HARMAN. Tento rozhovor, ktorý vyšiel ve Slove č.33 bol doplnen z pôvodného rozhovoru JANEM MÁJÍCKEM.

Je dvadsiate výročie kolapsu stalinistického režimu v Maďarsku a pádu Berlínskeho múru. Súčasne je to rok, v ktorom východnú Európu zničujúco zasiahla svetová hospodárska kríza. Pred rokom 1989 ste boli jedným z disidentov. Čo to znamenalo?

Disidentské hnutie tu v Maďarsku nebolo veľmi veľké, ale bol som v ňom jednou z hlavných postáv, v odpore proti režimu som sa angažoval od konca sedemdesiatych rokov. Keď som sa rozhodol vystúpiť naplno proti režimu, bol som stále ľavicovo zmyšľajúci človek, libertariánsky soci-

alista. Ja a moji priatelia v disidentskom hnutí sme prakticky všetci vyšli z ľavice a ako celok sme sa stali liberálmi. Niektorí, vrátane mňa, tak postúpili o hodný kus, iní menej. Intelektuálne a sociologické počiatky týchto skupín prakticky kdekôľvek vo východnej Európe boli v ľavej časti spektra. Náš prvý boj sme nevedli proti socializmu, ale stalinistickým režimom. Charakterizovať to môžu dve ideologické osobnosti – János Kis a ja. János Kis patril do druhej generácie žiakov Györgyho Lukácsa a produkoval marxistické práce vysokej kvality. Ja som bol

menej marxistom, viac libertariánskym socialistom, stojacim silno naľavo. Všetci sme šli liberálnym smerom, spolu s našimi poľskými a inými spolubojovníkmi. A v čase, keď sa začali diať zmeny – v Maďarsku to bolo v roku 1988 – sme stáli plne za liberálnym programom ľudských práv. To sa stalo prakticky každému.

Miklós Haraszti napísal knihu „Robotník v robotníckom štáte“. Mala veľký vplyv na ľavicu v Británii. Prešiel rovnakú cestu?

Absolútne. Pôvodne bol guevarista a sám seba chá-

pal ako konzistentného komunistu. Dnes je komisárom pre slobodu tlače v Organizácii pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a videl som ho na obrázku zo stretnutia typov ľudí z „koalície ochotných“ na Slovensku, s Georgom Bushom, keď tam bol na návšteve. Haraszti je bojujúcim liberálom, ak ide o slobodu tlače, a bojujúcim neokonzervatívcom, ak ide o sociálne a ekonomické veci. Ja som šiel iným smerom, ale do polovice 90-tych rokov som sa nelíšil od iných v mojej generácii.

Pätnásť rokov som bol ako disident nezamestnaný a ži-

vil som sa prekladmi pod menami iných ľudí a učením jazykov na čierno. Bol som disident-intelektuál, písal som teoretické texty, politické eseje a venoval som sa politickému žurnalizmu v samizdatoch. Organizovali sme nelegálne semináre o historických, politických, ekonomických a socio-logických témach. Potom, od roku 1986, mi dovolili učiť v zahraničí, v USA, Británii a Francúzsku, a robiť nejaký výskum v Oxforde. Od začiatku roku 1988 som sa zúčastňoval na stále viac organizovanom a formalizovanom hnutí odporu proti režimu. Hovoril som na demonštráciách a aktívne sa zúčastňoval na protestoch na uliciach. Občianska spoločnosť prekvitala, vznikali tisíce nových skupín, diskusičných fór a klubov. Boli to nádherné časy. Nespali sme veľa – veľa som nenaspal od roku 1988 do 1992. Boli to rozhovory, rozhovory, rozhovory medzi mnohými, mnohými ľuďmi. Bolo to obdobie spoločenskej predstavivosti, z ktorej toho veľa nevzišlo, bolo to však obdobie očakávanej slobody. Bol som v centre toho všetkého, neskôr ma zvolili za poslanca za Zväz slobodných demokratov, ktorá bola stranou disidentov a druhou najväčšou stranou v parlamente. Bola to liberálna strana a ja som bol na jej pravom krídle.

„Liberálna“ v európskom kontinentálnom, alebo anglo-americkom zmysle?

V skutočnosti oboje. Bola skôr ľavicová pokiaľ ide o ľudské práva, práva menšín, kultúrnu slobodu, rovnaké práva pre gejov a lesbičky, a tak ďalej – v tomto zmysle veľmi podobná americkému liberalizmu. V ekonomike však bola neokonzervatívna. A aj ja som navrhoval zmes týchto dvoch vecí.

Okamžite a nečakane sme sa však dostali do boja s konzervatívnou pravcou. Naša prvá predvolebná kampaň bola namierená proti hlavnému nepriateľovi, post-stalinistickej strane. Tá strana však očividne zmizla a nehrala chvilu nijakú rolu. Pár jej členov sa dostalo do parlamentu, ale väčšinou boli ticho. A zrazu sme sa dostali do konfliktu s konzervatívnou pravcou a jej rečami o „židovskom sprisahaní“, „nepriateľoch našej krvi“ a po-

dobne. Bol to starý konflikt medzi „prozápadnými“ a „nacionalistami“, „kozmpolitmi“ a „patriotmi“. To bol rok 1990 a stále to pokračuje. V rokoch 1988 – 1989 sme ešte občas počuli hrozby starej stalinskej gardy – „Odvysnete!“ a podobné nezmysly. Čakali sme, že

toho bude viac. Namiesto toho nás napadla nacionalistická pravica. Na všetkých mojich plagátoch bola namalovaná Dávidova hviezda, alebo svastika. V tom čase však väčšina voličov podobné názory odmietala.

Pravice vyhrala voľby, ale bola to jej umiernené krídlo, ktoré reprezentovalo väčšinový názor. Tento problém se proto na chvíľu vytratil. Keď som v roku 1994 v naprosť zmatení opustil politiku, vyhryli voľby sociálni demokrati a liberálové, nálada ve spoločnosti byla úplně jiná a hrozba nacionalistické pravice jakoby zmizela.

Pri spätnom pohľade sa mi však zdá dôležité, že počas dvoch rokov, ktoré som strávil v parlamente svojej krajiny, sa stratili dva milióny pracovných miest – a myslím, že som si to ani nevšimol. To patrí medzi najväčšie hanby môjho života. Nemyslím, že to vtedy figurovalo v politických diskusiách. Prebiehali dôležité diskusie o ústavných právach, republikánskych a monarchistických symboloch, boje o kontrolu štátneho rozhlasu a televízie. Netvrdím, že tieto politické konflikty neboli dôležité, no v porovnaní s hospodárskou katastrofou boli dôležité menej, a my sme medzi nimi nevideli vzájomnú závis-

losť. Prečo potrebovala vláda trieda centralizáciu mediálnej sily? Pretože strácala majoritnú podporu zbedačovanej populácie. Boli sme úplne naivní a náš diskurz vychádzal v tom čase z klasického liberalizmu a bol poriadne neefektívny. Táto liberálna strana

teraz pravdepodobne z parlamentu úplne zmizne a zaslúži si to (parlamentné voľby v Maďarsku budú začiatkom roku 2010).

Keď sa končilo volebné obdobie, začal som si uvedomovať, čo sa okolo mňa deje, a rozhodol som sa opäť nekandidovať. Nebol to len maďarský problém. Od Sibíri po Prahu, z Alma Aty po východný Berlín bol problém rovnaký. Ekonomika sa netransformovala, ale deštruovala. Neprišli sme s novým kapitalizmom, ale s čiernou dierou. Bola to jedna z demonštrácií deštruktívnej sily kapitalizmu.

Metódy boli rovnaké, aké môžete vidieť inde vo svete – škrtanie, outsourcing, privatizácia a sociálny dumping. Zahrančný kapitál prišiel a hľadal spotrebné trhy, zatváral výrobný priemysel, ktorý kúpil takmer za nič – rozdiel bol však v rozmere. Všade, najmä vo výrobnej sfére, sa strácali pracovné sily, ale tu sa stratil celý spôsob života. Celkom úspešné družstevné poľnohospodárstvo prakticky zmizlo. Nové rodinné farmy sa neukázali ako ekonomicky životaschopné. Na vidieku je endemická nezamestnanosť. Dobré sa pamätám, ako počas štrajku baníkov v Británii ľudia zistili, že sa nestráca len banícky priemysel, ale aj

kultúra stoviek baníckych obcí, a Wales už nikdy nebude, aký býval. Tu sme však mali kvalitatívnu zmenu, situáciu, v ktorej sa stráca celá kultúra. Od 20. rokov 20. storočia stalinský systém – nech bol akokoľvek monštruózny, tyranický a štátokapitalistický – vytvoril urbanizáciu a industrializáciu živobytie a formy života stoviek miliónov ľudí. Možno boli sklamaní a nespokojní so svojím životom, ale bol ich. A nik ich nepripravil na to, čo ho malo nahradiť. Nebolo to niečo lepšie, niečo čo možno nazvať „zmenou“, ale koniec hospodárstva ako takého.

V rozľahlých častiach východnej Európy a Eurázie sa stratilo to, čo poznáme ako civilizáciu, ktorá silno závisela od štátu. Štát ledva začal opäť fungovať v Putinovom Rusku – veľmi nepríjemným spôsobom, no začal fungovať pravidelne, robiť záznamy, vyberať dávky, platiť verejných úradníkov, odpovedať na listy, prijímať občanov so sťažnosťami. Ale na začiatku 90-tych rokov bolo nedostupné aj to. Bola to úplná katastrofa. A zatiaľ sme my, elita na vrchu toho všetkého, oslavovali triumf slobody, otvorenosti, plurality, fantázie, radosti a tak ďalej. Bolo to frivolné a ja sa za to hlboko hanbím.

Zistil som však, že sú tu problémy a odrazilo sa to na mojich prácach. Ale ponúkol som len umelú politickú analýzu. Existovali signály – napríklad americká politika voči Balkánu, vojna v Perzskom zálive, všeobecná nespokojnosť s tým, že veci idú nesprávnym smerom. Videli sme to však ako prechodný fenomén: prechod je zložitý, no na konci bude všetko fajn – rovnaký prístup, aký mali „pravoverní“ komunisti k stalinizmu. Strašné obete teraz – a potom žiarivá budúcnosť.

Veci však neboli v poriadku, nesmerovali tam. Ako človek profesionálne sa zaoberajúci teoretickým výskumom, som mal pocit, že to musím pochopiť. Preto som začal čítať a opäť čítať teóriu ekonomickej vedy, empirickú sociológiu a históriu a pokúšal sa pochopiť, čo sa deje. Pokúšal sa zistiť, čo je nesprávne v základoch nášho myslenia a nájsť cestu von. Dokonca som odbočil ku konzervatívnej kritike liberalizmu, a odti-

al sa dostal k marxizmu. Možno je to zvláštne, no konzervatívna kritika liberálnych cností, ako Michaela Oakeshota či Leo Straussa, mi uľahčila cestu k marxizmu. Strávil som tak mnoho rokov učením spíše než oživovaním znalostí, pretože jsem do té doby znalý čtenář Marxe. A vrátil sa do školy. Veľmi pomaly a starostlivo som sa snažil pochopiť charakter bývalého režimu, prečo bol prechod k trhu taký, aký bol a prečo trhové formy neboli dostatočné všeobecne, alebo lokálne endemické problémy východoeurópskeho štátneho kapitalizmu.

Trvalo to dlhý čas a ešte dlhšie trvalo verejne to formulovať a politicky vyjadriť, zmeniť môj vlastný diskurz, jazyk, slovník. Bolo to ako dlhá choroba a dlhé liečenie. No myslím, že som už na začiatku niečoho nového.

Pro mě je právě tohle nesmírně důležité nejen kvůli tobě jakožto jednotlivci, ale protože ve Východním bloku byly desettisíce lidí, kteří usilovali o liberálnědemokratickou změnu a věřili, že může přijít skrze trh. Navštívili jsme Polsko během tamních stávek v roce 1988 a mluvil jsem s lidmi, kteří byli obecně naveno. Vzpomínám si na lidi z Poznaně, pro něž přechod znamenal cestu ke skandinávskému modelu. Nikdo nechápal, že se to může ubírat jakýmkoli jiným směrem v kapitalistickém světě. Poté, na začátku roku 1989, jsem navštívil tehdejší Leninhrad a mluvil s odvážnými lidmi, kteří vydávali ručně psané letáky k volbám. Necháпали, co západní forma kapitalismu znamená. Předpokládali, že to je o svobodě, prosperitě atd.

My jsme byli lépe informovaní. Jako levičáci jsme dobře věděli o zločinech moderních kapitalismu. Vůdci maďarské opozice dojedného cestovali v 80. letech na Západ a viděli sami, co to znamená. Věděli jsme, co znamená Ronald Reagan. Věděli jsme co se stalo v roce 1973 v Chile a nemohli jsme si lhát do kapsy, že to nevíme. Tak to nebylo. Mnoho z nás bylo nadšenými čtenáři Spectatoru (dokonce jsem do něj přispíval), Weekly Standardu a Commentary. Západní kapitalismus jsme přijímali

se všemi jeho chybami a naše představa o něm nebyl skandinávský model. Byly to Spojené státy. V kročili jsme do toho s otevřenými očima. Samozřejmě lidé v Polsku nebo Sovětské svazu byli daleko více odříznuti od Západu, než jsme byli mi nebo Jugoslávci. Takovou omluvu jsme neměli.

Byla tu druhá úvaha. Viděli jsme, jak poslední dělnické hnutí, které nadchlo lidi, Solidarita v Polsku, zradila německá sociální demokracie. Herbert Werner a Helmut Schmidt, představitelé SPD, a Bruno Kreisky, rakouský sociálně demokratický lídr, se společně ptali: „Proč Rusové nezasáhnou?“ Báli, že by se protesty mohly rozšířit do Východního Německa a dále šířit nepokoje pracujících. Potom tu bili lidé z mírového hnutí, kteří se skutečně během studené války angažovali ve prospěch Sovětského svazu (tj. jednostranné odzbrojení), a zdálo se nám, že nekomunistická levice nejvíce zájem o osvobození Východní Evropy od stalinského systému. Vždy jsme si vážil anti-stalinské levice a myslím, že stejně tak i ostatní. Mám velký respekt k tradicím levého a radového komunismu. Vyrostl jsem na pracích Borise Souvarina a Victora Serge, jednou z prvních knih, kterou jsem četl ve francouzštině, byla Zrazená revoluce. Nebyli jsme hlupáci. Ale zdálo se nám, že pokusy překonat systém sovětského typu zleva byly odsouzeny k záhubě, a že kapitalismus je cena, kterou musíme zaplatit, abychom se zbavili diktatury. Zezačátku jsme říkali, že je to cena, kterou musíme zaplatit, a pak se z toho stala naopak láska.

No, netrvalo to dlouho. Já jsem byl takovou cause célèbre, protože jsem byl v Maďarsku známý jako jeden z vedoucích disidentů a jeden čas jsem byl i předsedou liberální strany. Vědělo se o mně, protože jsem psal, a stále píš, do jedněch novin s obstojným nákladem, a býval jsem v televizi. To neznamená, že můj případ byl důležitý, ale byl viditelný.

Nemyslím si, že jsem se mohl vrátit k nějakému libertariánskému levičáctví, ke kterému jsme se hlásil v 80. letech. Nevěřím ani, že by se dal znovu uvést v život čas-

tečně úspěšný model sociálnědemokratického sociálního státu. Ani si nemyslím, že bychom o takové modely v různých svých podobách měli stát. Nemůžu zapomenout na rok 1968, poslední revoluční hnutí v západní Evropě, které vypuklo na protest proti sociálnímu státu. Máme sklon k tomu zapomínat problémy sociálního státu a ikdyby ho bylo možné znovu vytvořit, stále by přetrvávaly: etatismus, konformismus a autoritářský hierarchický způsob dělání politiky. Se zlým úmyslem ho takto kritizují neokonzervativci, ale to neznamená, že sociálně státní verze kapitalismu je tak přitažlivá, ačkoli je v mnoha ohledech na vyšším stupni. Sociální stát byl více rovnostářský a umožňoval trošku té protimoci a proti-hegemonie. Přese všechno to byl systém kompromisu, zatímco dnes se jedná o systém kompletní dominance kapitálu.

Nemyslím si, že existuje o mnoho verzí kapitalismu, se kterými může systém přijít jako podvodným příslibem pro lidi, kteří nevlastní kapitál a nejsou chráněni imperialistickým státem. Pokud se rozejdete s kapitalismem nyní, bude to asi mít o mnoho méně iluzí, než v jakémkoli z předchozích období. Všechny kompromisy už jsme zažily. Sociálnědemokratický kompromis z roku 1914, stalinskou výstavbu tyranského státního kapitalismu, caudillismo na pravo i na levo, New Deal, národní socialismus, vojenské režimy, nacionalistické režimy, katalický korporativismus ř la Seipel/Dollfuss, ř la Salazar, neokonzervatismus. Vyzkoušeli jsme všechny představitelné varianty a problémy se objevují znovu a znovu.

Po čase jsme tak rozešel s buržoazním mainstreamem a stal jsem se revolučním marxistou. Neviděl jsem žádné jiné inteligentní a přesvědčivé řešení. Musíte se podívat pravdě do tváře. Není to pohodlné rozhodnutí nebo většinová volba, ale na tom nezáleží. Myslím si, že všechny jsou vyčerpány.

Je to vidět v dnešní krizi. Když vládci světa experimentují se směsicí nejrůznějších starých řešení a jsou ještě k tomu méně inteligentní a méně radikální, než byli jejich předchůdci ve 30. a 50. le-

tech, kdo jim uvěří, že mohou zachránit humánními prostředky kapitalismus před jeho nejhoršími aspekty. Na to to prostě nevypadá. Kdybych se s liberalismem rozešel dříve, asi bych skončil jako sociální demokrat. Ale kde je sociální demokracie? Je mrtvá. Je to tradice, ale není to živoucí politická možnost. Lidé stále volí sociální demokracii, protože se jim zdá, že to byl tradičně metaforický domov pracujících třídy a nižší střední třídy a protože se stavěla za větší rovnost. Ale to je jen zvyk, nikoli idea, a v tom je rozdíl.

Na začiatku 80. rokov bolo Maďarsko známe ako model trhového socializmu založený na masívnom toku zahraničných pôžičiek. A v roku 1988 a 1989 sa zrazu zaseklo. Moc prebrali nekomunistické sily. Zostali však centrálné štruktúry štátu – šéfovia polície, ozbrojených síl, podnikov – rovnaké ?

Áno. Ale najdôležitejšou inštitúciou štátu bola strana, a tá už neexistovala. Takže zmeny boli enormné, aj v štátnom aparáte. Strana bola chrbticou štátnej štruktúry, teoreticky, aj vo všetkých ekonomických sektoroch. Ona vytvárala jednotu štátu dohliadajúc na všetky aspekty života. V klasickom kapitalizme ostáva štátna byrokracia mimo tovarne. No strana bola tá istá vo vláde, i v riadení podnikov. Nástroj udržiavania poriadku a nástroj modernizácie. Bola to štruktúra, ktorá ponúkala disciplínu, kultúru, vyplnenie voľného času, vytvárala životy mnohých, ponúkala prostriedky na rozvoj, indoktrináciu, pocit príslušnosti k určitému miestu, a zdanlivo prvý projekt pre budúcnosť. Preto nemožno povedať, že všetko ostalo rovnaké. Nemali by sme podceňovať zmeny, hoci politika komunistickej strany v 70-tych a 80-tych rokoch bola dogmaticky prothrová.

Súčasnne však nemožno zabúdať na kľúčové prvky kontinuity. Štátny kapitalizmus sovietskeho typu produkoval komodity, bol založený na práci za mzdu, bol nerovný, hierarchický, bol represívnou peňažnou ekonomikou a triednou spoločnosťou, ktorá bola extrémne efektívna pri potláčaní odporu proletariátu. Revolyty proti tomu režimu boli

vždy socialistickými revolúciami, v roku 1956 robotnícke rady v Maďarsku, v 1968 humanistický socializmus v Československu. Solidarita v Poľsku v skutočnosti nebola odborovým združením, ale sieťou teritoriálne organizovaných robotníckych rád, ktoré chceli pôvodne samosprávnú proletársku republiku, až potom ich represia premenila na zatrpknuto konzervatívne, pesimistické a katolícke hnutie, ktoré sa rozpadlo v momente „víťazstva“. Stredoeurópsky štýl „osvieteneckého absolutizmu“, zvrchu riadených reforiem, navrhovaných vedec-ky a filozoficky vzdelanou elitou pláno-vačov, sa nezmenil od 18. storočia. „Komunistickí“ hospodárski plánovači boli bezbolestne transformovaní na neo-konzervatívnych monetaristických pláno-vačov. V typicky pozitivistickom duchu bol pre nich „socializmus“ iba chybou v ekonomickom kalkule. Jednu módnú ekonomickú teóriu nahradila ďalšia. A byrokrati sa radi pri-dávajú k móde.

Udržali si ľudia z komunistickej strany moc?

Áno, najmä v provinciách – v miestnych radách, v poľcii, ekonomickom živote, obchodnej komore a buržoázných stranách. Jedným z problémov mojej bývalej liberálnej strany bolo, že keďže pochádzala z rád disidentov, nedokázala kritizovať bývalých členov komunistickej strany, takže ostala bez koreňov v miestnej administratíve, medzi miestnymi bossmi a miestnymi mocenskými klikami.

Pokí-

ide o ekonomiku v 80-tych rokoch, Maďarsko nielen záviselo od zahraničných pôžičiek, ale participovalo aj na dobre stráženom obchodnom mechanizme Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. Takže aj pomerne zaostalé technológie a nízkonákladovú produkciu bolo možné vyvážať do Sovietskeho zväzu s jeho obrovským vnútorným trhom. To udržovalo staromódny výrobný priemysel a súčasne lákalo investorov zo Západu. Takže trh v ZSSR a zahraničné investície poskytli výhody. Ostatné „sta-

ánskych teórií „modernizácie“ a rampantného esteticizmu, v Poľsku a Rumunsku nacio-nalizmom. V 80. rokoch bol marxizmus určite menšinovým názorom, obmedzeným na starých súdruhov, ktorí v socializácii nových kádrov strany nehrali nijakú úlohu. Štyridsiatnici a päťdesiatnici v socialistických stranách vo východnej Európe, ktorí pochádzajú zo starých štátostrán, nikdy nečítali marxistickú knihu. Všade vo východnej Európe, vrátane Sovietskeho zväzu, strátili strany ideo-logické jadro.

ďarsko-rakúsku hranicu na Západ.

Zastavenie východných Nemcov by si vyžiadalo obrovskú ukážku sily, a to nemohli. Vo všeobecnosti boli zmeny vo východnej Európe nekrvavé – s pár výnimkami, ako v Rumunsku. Nik nestrieľal a v starých „komunistických“ stranách nebolo nikoho, kto by chcel obetovať život. Nik nezdvihol ani prst na obranu systému vytvoreného októbrovou revolúciou (1917). Nebolo skutočnej motivácie odporovať zmenám. Aký dôvod

by mali „komunistické“ strany? Rozdiel medzi monetarizovaným a marktizovaným štátnym kapitalizmom, a pravým kapitalizmom, je minimálny. Mohli si vybrať čínsku cestu (krutý kapitalizmus plus vláda jednej strany), na to im však chýbala hospodárska seba-ťažnosť a skutočne revolučné korene Čínskej komunistickej strany. Hlavným hýbateľom zmien v strednej a východnej Európe bol jednoducho Západ. Lídri

„komunistických“ strán nemali čo povedať a jednoducho sa transformovali na „sociálne-liberálnych“ parlamentných pašov. Od iných strán sa líšia minulosťou svojich členov, nie súčasnosťou. Politické a volebné programy týchto „komunistických“ strán sa nelíšia od ostatných.

Pamätám sa, že som v doplňovacích voľbách v roku 1989 do starého parlamentu ma zvolili ako prvého – a jediného – člena opozície a v prejave som povedal „komunistickému“ premiérovi do tváre, že je klamár. Vysielala to televízia. Bolo to prvýkrát po štyridsiatich rokoch, čo niekto urobil podobnú vec a vyvolalo

linistické“ krajiny mali len trh, bez pôžičiek.

Jedným z dôvodov, prečo režim však skolaboval bolo, že komunistické strany nemohli prežiť bez svojej ideológie a sebaidentity. Nech boli akokoľvek nástrojom moci a kontroly, boli stále veľmi závislé od dobrovoľných záväzkov svojich členov, a strana sa pokúšala členov ideologicky kastrovať. Marxizmus pre nich nebol vhodný, pretože ak ho necháte prekviatať, produkuje rebelov. Preto rôznym spôsobom neutralizovali marxistické bádanie a myslenie – v Maďarsku prostredníctvom weberi-

Istý čas bez neho fungovali, úplne prázdne, jediným dôvodom ich existencia bola moc. Skolabovali však pri prvej skutočnej výzve, a to pomerne banálnej, od ľudskoprávných liberálov a demokratických nacionalistov. Nemohli povedať nič. Ich postojom bolo: „Chceme rovnakú vec (teda liberálny kapitalizmus), ale pomalšie.“

Komunisti v Maďarsku ešte 16. júna 1988 mimoriadne brutálne rozbili demonštráciu pri výročí smrti Imre Nagya, aj vás zbili, rovno pred televíznymi kamerami. Už o dvanásť mesiacov však skolabovali bez odporu, keď množstvo východných Nemcov prešlo cez ma-

Solidarita je Váš časopis!

* každý mesiac už viac ako dva roky alternatívne zprávy z domova i ze sveta
* reportáže z demonštrácií, protestů a stávek
* antikapitalistická teória a analýzy
Predplaťte si Solidaritu a dostávajte aktuálne číslo vždy, keď vyjde. Jsme otevřený časopis, který přivítá Vaše příspěvky a podněty. Kontaktujte nás!

to obrovské pobúrenie. Potom však ku mne prišiel generálny tajomník strany, predstavil sa a na moje obrovské prevkape nie mi povedal, že som mal pravdu. Praskliny už boli viditeľné. Rozpadala sa aj fasáda.

Aké je Maďarsko dnes?

Zatiaľ čo kolaboval priemysel a poľnohospodárstvo, dominantné politické sily tvrdili, že krajinu transformujú na svetové centrum finančných služieb. Bol to nezmysel. Po úplnom kolapse začiatkom 90. rokov prišli nejaké zahraničné investície, a keďže bola dostupná lacná pracovná sila, tu a tam sa začalo niečo stavať. Skupovanie podnikov zahraničím však slúžilo najmä na likvidáciu konkurencie a vyčistenie trhu pre nadnárodné spoločnosti. Lenže robotníci stratili prácu, a tak sa spotrebné trhy vyparili. Teraz sa nadnárodné spoločnosti balia a odchádzajú. Nakoniec to bol stále štát, kto sa snažil poskytnúť niečo rastúcemu počtu ľudí bez prostriedkov. Máme omnoho viac dôchodcov, ako ľudí zamestnaných v súkromnej sfére. Životný štandard klesol, pracovný čas tých, čo mali prácu, sa natiahol, nezamestnanosť stále trvá a prepusteným ostáva len šesťmesačná žobračka. Mnoho ľudí hladuje, a nie sú na to zvyknutí. V 70-tych a 80-tych rokoch bolo Maďarsko v porovnaní s regiónom prosperujúce, najmä v 70-tych rokoch, keď životný štandard rástol. To všetko sa rozpadá.

Politický konflikt determinuje zúfalý boj o miznúce zdroje štátu. Je to boj medzi strednou triedou a ostatnými. To je základ extrémnej pravice. Niet je dosť pre každého. Ľudia sa snažia zúfalo získať sociálnu pomoc, podporný príjem, sociálnu pomoc na bývanie, európske granty, atď., a politika „socialistickej“ vlády postavená na škrtach, ďalších škrtach, a potom ešte nejakých škrtach, stavia strednú triedu proti „modernizátorom“ reprezentujúcim zahraničný kapitál, a teda „cudzincov“.

Opozícia proti neoliberalnej globalizácii na seba berie najmä nacionalistické podoby. Vo viac-menej demokratickej krajine treba národu vysvetliť, ako a prečo si vláda dovoľí nedávať zdroje tým, ktorí ich potrebujú. Odpoveďou je kri-

minalizácia a rasizácia konfliktu – tvrdenie, že všetci ľudia, ktorí potrebujú sociálnu pomoc, sú od nás rasovo odlišní, v prípade Rómov rasovo menejcenní, v prípade „bieleho odpadu“ veční úbožiaci, leniví, špongie na sociálne benefity. Odpoveďou je potom postaviť nové väznice, posilniť políciu a udržať proletariát, prekariát a podtriedy v ich podriadenej pozícii. Je skutočne pozoruhodné, aká antiplebejská je všeobecná reakcia na krízu, rýchlo rastúcu ekonomickú chudokrvnosť a šíriacu sa chudobu. Otvorená nenávisť voči starým penzistom, nezamestnaným a pobratelom sociálnej podpory ako „parazitom“ vyvažuje nenávisť voči vládnucemu poriadku kapitálu ako čomusi „zahraničnému“. Západoeurópska liberálna kritika východoeurópskeho rasizmu, xenofóbie a neofašizmu sa vníma ako finta, ktorou chcú len pokoriť „národný“ odpor voči kozmopolitnému kapitálu a život ničiacej „politickej korektnosti“. Posilňovanie pravice nie je len nechutným oživovaním kvázi-fašistických tradícií, ale aj odpoveďou na sociálny kolaps a dezintegráciu. Pravica sľubuje poriadok, sociálnu kohéziu a prežitie stredných tried, najmä pre mladé, biele, slušné, kresťanské rodiny zo stredných tried.

Deje sa to v čase, keď pracujúca trieda nemá nijaké politické zastúpenie, dokonca ani menšinového či avantgardného typu. Zastúpenie, ktoré by v situácii konfliktu dokázalo niečo zmeniť. Nemá dokonca ani symbolické, či silno menšinové zastúpenie, ako v západnej Európe. Pracujúca trieda je tu ticho. Je jedinou triedou vo východnej Európe, ktorá stále čaká, nič nerobí, ktorá politicky neexistuje. Nepripája sa ani k extrémnej pravici v jej boji proti podtriedam, ani k socialistickej či sociálnodemokratickej opozícii, pretože neexistuje. Odbory sú zastrášené, boja sa že stratia ostávajúce privilégiá a vyjednávaciu pozíciu.

Neviem, ako dlho to môže takto pokračovať. V súčasnosti je jediným viditeľným zápasom boj strednej triedy proti podtriedam a proti kríze, ktorá je vnímaná ako sprisahanie zo zahraničia, niečo čo nám nanútili zo Západu, plu-

to-kratickým, kozmopolitným, antimadarským globálnym poriadkom. Na jednej strane sú teraz pri moci konzervatívne strany – reprezentujúce globálno-kapitalistické krídlo dominantných síl – a na druhej strane je „národne konzervatívna“ pravica, ktorá symbolicky zastupuje záujmy stredných tried, no sama sa tak neoznačuje. Napätie je enormné, ale reálne politické termíny sa verejnej mienke neprezentujú. Proti tomuto pár z nás bojuje, ale je to syzifovská úloha, spočívajúca zejména v propagande a osvetě.

Máš kolem sebe malou skupinu lidí a jsi zapojen do jednoho volebního projektu.

Na levi existuje neformálna skupinka intelektuálů, která se snaží pomáhat odborům v jejich práci — PR zdarma a udělat je přijatelnější pro většinovou společnost, ve které si nesou stigma. Pak jsou lidé, co organizují 1. máje s balonky, pivem a párky. Je na ně nazíráno s despektem. Lidé v této společnosti se netají svým naprostým pohrdáním pro lidi, kteří vykonávají fyzickou práci a dokonce i tzv. středolevicové publikace si dělají legraci z těch, kteří mají zamazané ruce. Je to jako ve 20. letech: antidemokratismus, protidělnické náladky a zběsilý antikomunismus při neexistenci jakékoli organizované socialistické levice.

Nejen že říkáme, že nemáme rádi nerovnost z principu. Chodíme za železničáři a kováky a snažíme se pomáhat, mluvit s nimi a učit se od nich. Tu nové volební uskupení jsem nedal dohromady já. Byl jsem požádán jedním z vedoucích představitelů malé orthodoxní následnické organizace komunistické strany, plus Zelenými a feministkami, abych byl na čele jejich evropské kandidátky. Přidaly se k nám další skupiny: Attac Maďarsko, levicové občanské skupiny a máme malou, tichou podporu odborů. Děláme malou, nízkonákladovou kampaň, od které nečekáme nic velkého, ale i přesto se nám daří získávat určitou pozornost.

Jsme tedy na úplném začátku jakékoli levicové, socialistické, marxistické organizace, ale alespoň jsme začali. Jde to pomalu a bude to velká

dřina, ale jsme přesvědčenější, že je to absolutně potřeba. Je veden ostrý třídní boj z horních pater společnosti. Buržoazie a střední třída, nadnárodní kapitál a domácí střední třída, se svými rozdílnými, ale částečně shodnými zájmy vedou boj proti proletariátu a nejnižším společenským třídám a není na to žádná odpověď. A měla by být.

Čeho se obávám je určitý druh autoritářské nacionalistické semi-diktatury. Aliance mezi konzervativci a extrémní pravici, ve které bude zachován diktát globálního kapitálu zastřený nacionalistickými slogany, kriminalizací a tím, že bude proletářský odpor převeden na rasový základ.

Je vidět, jak se buržoazie snaží vytlačit každého, kdo se zdá být jiný. Gayové a lesby, ženské organizace jsou napadány, stejně jako Romové jsou obětí žhářství. Existují úzce propojené neonacistické organizace, které zavraždily několik Romů a pokoušely se zavraždit i některé socialistické a liberální politiky. „Národně konzervativní“ se zdrahají odsoudit takovéto činy. Maďarsko má jediný národněsocialistický deník a televizi v Evropě a možná i ve světě. Stovky antisemitických komentářů se denně objevují na webech středolevicových novin. V autoritářské reformě školství je zahrnuto obnovení tělesných trestů, zakázané od roku 1945. Volá se po znovuzřízení nechvalně proslulých četníků, jejichž horlivost a krutost při deportaci maďarských židů překvapila i samotného Eichmanna. Slaboučká protisegregační opatření jsou hlasitě odmítána místními představiteli. Děti tmavé pleti mají své vlastní „vzdělávací“ instituce. Moderní umění je zesměšňováno takovým způsobem, jako ve 30. letech. Osvícenství a odkaz moderny se znovu prezentují jako degenerované a dáblské. Objevují se znovu všechna reakční clichés. Reakce učí východoevropany, jak spolu všechny tyto boje souvisí. Učíme se to tím těžším způsobem. Nikdo nám nemusí říkat, že socialisté a feministky, aktivisté za práva gayů a lesb, za práva minorit a odboráři patří k sobě, protože nás dohromady stlouká stejný nepřítel.

Výhry i prohry levice

Po jarních volbách do Evropského parlamentu, obyvatelé různých evropských zemích šli na konci září či na začátku října znovu volit.

Asi nejviditelnější volby posledních měsíců byly ty německé, ale nepochybně byly důležité i ty řecké a portugalské. Probere nejdříve jednotlivě tyto volby, a v druhé části článku se budu snažit načrtnout nějaké obecné trendy v posledních volebních kláních.

Německo: vítězství pravice díky propadu SPD

Německé volby byly klíčovými v evropském rámci, a jejich výsledek byl víceméně očekávaný. CDU/CSU vysoce zvítězila nad sociálními demokraty z SPD. Nicméně i ona ztratila hlasy: procentuálně její hlasy klesly o 1% (dostala 33,8%), což v číslech znamená 2 milióny ztracených hlasů. Tyto hlasy víceméně dokázala získat liberální strana (FDP), která získala o 1,8 miliónu hlasů více (neboli plus 5%). Blok CDU/CSU a FDP dostal v absolutních číslech o pár stovek tisíc hlasů méně než v roce 2005. Nicméně to stačilo, aby tento blok získal většinu v Bundestagu, zatímco v roce 2005 převážil nesourodý blok SPD s Die Linke a Zelenými. Odliv hlasů SPD k absentismu učinil „zázrak“: počet hlasů, který byl v roce 2005 pokládán za propad středo-pravicových stran, stačil na výhru v roce 2009, která je vnímána jako malý triumf.

Klíčový se tedy stal propad sociálních demokratů. SPD během 4 let ztratila 11% preferencí a 6 miliónů hlasů. Tato ztráta byla částečně kompenzována růstem hla-

sů strany Zelených a Die Linke. Grünen dostali o 800 tisíc preferencí a 2,6% hlasů navíc. Výrazný úspěch zaznamenala Die Linke: získala o milión preferencí a o 3% hlasů navíc. Pro Die Linke bylo významné, že dokázala zaznamenat výsledky nad 5% i v západních spolkových zemích (např. v Bavorsku 6,5%), i když tradiční volební bašty v zemích bývalé NDR mají stále nezastupitelnou váhu, jelikož tam Die Linke často dostává více jak 20%

byl v Řecku několik let v opozici vůči velice nepopulárnímu premiérovi Karamanlisovi a jeho straně Nové demokracie. Pasok získal většinu 160 křesel v 300 člené Sněmovně. Získal o více než 5% hlasů navíc, zatímco dvě radikálně levicové řecké strany, stalinistická KKE a koalice Syriza, udržely více méně pozice z předchozích voleb (zhruba 12% hlasů). Polarizace voleb a nejasnosti programového základu nakonec poškodily

tikapitalistické levice, stal 4. politickou silou v zemi. Další radikálně levicová koalice mezi maoistickou Komunistickou stranou Portugalska a stranou Zelených dostala zhruba 7,5% hlasů. Obě koalice dokázaly profitovat ze ztrát sociálních demokratů. Ti jsou teď v situaci, kdy se budou snažit sestavit menšinovou vládu, která se bude opírat o koalici vytvořenou ad hoc k projednáváním zákonů. To umožňuje socdem provádět velice

ohebnou politiku a dostává to do zažklité situace obě radikálně levicové koalice: je možné, že se budou snažit vyjednat prosazení některých zákonů, ale budou, z hlediska koalic, ve znevýhodněné situaci. Socdemáci totiž mají vždy možnost obrátit se na středové a pravicové subjekty v parlamentu. Úspěchy sociálních demokratů jsou v obou zemích vnímány médii i veřejným míněním jako určitá z noze ctnost: je to negativní hlas, jehož obsah je přede-

až 25%. Tento výrazný úspěch ale nedokázal kompenzovat ztrátu SPD: středo-levicový blok, který není politicky sourodý, ztratil 4 milióny hlasů. Pro SPD platí, že se jedná o jednu z největších ztrát v rámci historie evropských socdem stran vůbec.

Portugalsko a Řecko: výhra socdem je z nouze ctností

V protiproudu vůči silnému oslabení evropských socdem stran jdou výsledky voleb v Řecku a Portugalsku. Pasok

ly radikální levici: ještě před 6 měsíci volební výzkumy dávaly v součtu oběma stranám 20% až 25%. Jen lehce, a pod očekávání, vzrostly hlasy nacionalistické koalice Laos, která dostala nad 5% hlasů.

Podobná situace je v Portugalsku. Tam vládnoucí sociální demokracie dokázala omezit ztráty a vyhrála volby, nicméně ztratila většinu v Parlamentu. Lehce posílila radikálně levicová koalice Bloco de Esquerda (Levicový blok), která získala circa 10% hlasů a 16 poslanců. Tím se Bloco, který je součástí Evropské an-

vším negativním vymezením vůči pravici a středu, než naděje a program pro reformní změnu společnosti. Obzvlášť v Řecku, ale také v určité míře v Portugalsku, bylo vítězství sociálních demokratů vnímáno bez naděje na nějaké změny. Je tedy otázkou nakolik toto „žítí z renty“ a z chyb pravice je perspektivní a dlouhodobé. Pokud se řecká a portugalská pravice dokáže reorganizovat programově i mobilizačně, tak je možné, že i řečtí a Portugalští socdemáci se dostanou do obdobné situace jako jejich „soudruzi“ ve zby-

ku Evropy.

Zákopová válka na všech frontách

Půjčíme-li si od Gramsciho termíny „zákopová válka“ a „blitzkrieg“ pro popis politické situace, tak současná politická scéna Evropské unie se vyznačuje zákopovou válkou mezi bloky pravého a levého středu. Oba bloky fungují v rámci určitého politického a hospodářského mainstreamu, což činí programovou náplň jejich vládnutí dosti podobnou. Ani jeden blok zatím nedokázal vytvořit hegemonii, která by mu umožnila trvalejší uchopení moci, než je střídání vládnoucích koalic. Vidíme jak oba bloky oslovují víceméně polovinu voličstva, a tato situace

je dostává, společně s přijetím mainstreamu v rámci kterého hodlají fungovat, do „zákopové války“. Vytváří se bloky jen s malou většinou v Parlamentě, které během několika měsíců ztrácejí aktivní podporu svých občanů (nejsou tedy schopni vytvářet hegemonii) a vládnout jen skrz moc, která rychle ztrácí legitimizaci. V posledních dvou letech se současná „zákopová válka“ (jejíž původ sahá do druhé poloviny 80. let) trochu pohybovala na úkor sociální demokracie. Její „vojáci“, neboli voliči, mohutně opouštějí frontu, a jsou jen částečně nahrazováni přírůstkem hlasů stran alternativních sociálních demokracií (např. Die Linke a Grünen, Europe ecology ve Francii, Italia dei valori v Itálii) či přesunem v rámci křidel vně sociálnědemokratických stran samotných.

Současná taktická výhoda pravice se sestává tedy z „zběhnutí“ druhé strany. Pravo-středový blok má větší schopnost udržovat své voliče či zmenšovat ztráty, ale nedokáže významně zvyšovat

své voličstvo. To sice stačí na dočasnou převahu, se sklonem k patovým situacím, které jsou konečnou pro „zákopové války“ charakteristické.

Nové prvky blitzkriegu pro pravici

I přes celkovou stagnující situaci „zákopové války“

bílí mužští (ale také ženští) členové fordisticko-dělnických vrstev, živnostníci a další příslušníci maloburžoazie. Programové obsahy těchto stran často dokáží získat mediální a společenský ohlas a dokonce hegemonii v rámci těchto vrstev. Programový obsah těchto stran často reaguje na dopady globalizace na společnosti

to vrstev přidali s vidinou navýšení svého osobního bohatství (třeba i na úkor některých práv), společně s globalizací a změnami ve světovém kapitalismu, ale vytvořili situaci, kdy jsou práva okrajována a blahobyť těchto vrstev neroste. Ba naopak v některých evropských zemích, např. ve Francii či ve Spojeném království,

lze pozorovat sociologické fenomény jako *declassment*, neboli pocit sestupu ve společenském žebříčku a v blahobytu mladší generace v porovnání s generací jejich otců. Neschopnost reformní levice řešit tento základní problém se tak stal zásadní předpokladem zpolitizování pocitu nejistoty stranami „nové pravice“.

V takové situaci může být tedy klíčový příspěvek

radikální levice, která bude alternativou k sociální demokracii. Nejde o to hodit záchranný kruh sociálním demokratům, potopit se s nimi na společné lodi, jak to dokázala Rifondazione v Itálii, Izquierda unida ve Španělsku či PCF ve Francii. Radikální levice by se měla snažit zpolitizovat po svém pocit nejistoty dělnických a středních vrstev a vytvořit jednotu mezi těmito vrstvami a novými vrstvami na okraji společnosti (např. migranti, flexibilní pracující, alternativní umělci atd.), s cílem získat hegemonii na levici, svrhnout sociální demokracii z trůnu, který si nárokuje ze setrvačnosti. Určité úspěchy lze vidět v tomto smyslu ve Francii, kde se NPA snaží vytvořit právě jednotu mezi obyvateli banlieues (předměstí) a tradičními dělníky, či v Německu, kde se Die Linke stává čím dál zásadnější v rámci levice. Nelze si tedy než přát, aby tyto alternativní projekty dále rostly, „šlapaly na paty“ evropské sociální demokracie.

JAKUB HORNÁČEK

Lze vidět určité prvky „pohybové války“. Na pravici je lze vidět i v různých částech Evropy, které jsou mezi sebou i dosti rozdílné. Jde o nové radikálně pravicové strany, které často opustily tradičně fašistickou či neonacistickou rétoriku a image. To ovšem neznamená, že tyto politické síly opustily určitý horizont zavedení rasové segregace a autoritářskou vládu. Jde o strany jako je PPV (Strana svobody) Geerta Wilderse, BZÖ a FPÖ v Rakousku, BNP ve Velké Británii, Dánská lidová strana, Vlaams blok v Belgii, Liga severu v Itálii, Jobbik v Maďarsku, Prawo a sprawedlnost v Polsku a další. Navíc některé velké středo-pravicové strany převzaly rétoriku radikální pravice, jako Sarkozyho UMP, či Partido popular ve Španělsku. Programová výplň většiny těchto stran je boj proti imigrantům, zachování tradičních rodin a boj proti kriminalitě. „Blitzkrieg“ používám ze dvou důvodů. Především tyto strany dokázaly vniknout mezi vrstvy, které tradičně volily středo-levicové bloky, např.

(a hlavně na pracující). Například jde o „ochranu sociálního státu“, islamofobie (maskovaná mnohdy slovy o svobodě a právech žen), či o protekcionismus a izolacionismus. Tyto strany mnohdy slibují návrat k minulosti, jejich politickým programem je nostalgie po neexistující minulosti, která má zaručit „bezpečnost“, „pořádek“ a „prosperitu“. Jde také o vytvoření hierarchií, taktéž vlastní minulosti (např. té koloniální) mezi domorodci a přistěhovalci. Slibují návrat k řádu a komunitarismu v dobách roztržitého a individualistického společenství, brojí proti multikulturalismu a relativismu.

Zakofenění těchto stran mezi středními a lidovými vrstvami není ale dán především jejich programovou rétorikou. Tyto strany dokázaly zpolitizovat pocit nejistoty, který v současné době ovládá číselně důležité sektory těchto vrstev. Po druhé světové válce získaly střední a dělnické třídy v západní Evropě důležitá práva a i určitý blahobyť. Neoliberální ekonomické recepty, ke kterým se mnozí členové z těchto

Univerzity v plamenech

Nejmohutnější studentské hnutí v Rakousku od 70. let začalo ve středu 21. října. Na vídeňské Akademii výtvarných umění se bránili jak profesori, tak studenti proti přechodu na systém bakalářů a magistrů podle Boloňské agendy EU už zhruba dva roky.

Na letošní finanční nátlak ministerstva reagovali studenti obsazením hlavní auly. To inspirovalo přítomné studenty Vídeňské university natolik, že se svými vlastními stížnostmi obsadili jen o den později svou hlavní aulu, Audimax.

Co bylo původně plánováno jako symbolická akce hlavně na podporu studentů na Akademii, se stalo překvapením. Do pouhých několika hodin po obsazení se dostavilo několik tisíc studentů na podporu akce. Hluboká, i když tichá, nespokojenost studentů ve spojení s jejich ovládním nových médií - smsky, facebook, emaily - představily třaskavou směs.

Okamžitě se Audimax stal epicentrem vlny studentských protestů, kde se živě diskutuje, hlasuje, hraje, promítá, vaří, jí, spí a znovu diskutuje. Do raných hodin tu denně vytrvávají tisíce lidí.

Protesty se šířily jak oheň po celém Rakousku – následovalo obsazení přednáškového sálu Technické university v Grazu, University přírodních zdrojů BOKU ve Vídni, Technické university ve Vídni.

Pojátkem všech protestů je revolta proti podřizování funkce vysokých škol jako místa vzdělání pod požadavky ziskovosti v průmyslu a hospodářství vůbec.

Např. na Universitě Johanne Keplera v Linci se největší aula nyní nepokrytá jmenuje Raiffeisensaal, a ta druhá největší Sparkassensaal.

Až 100 miliard eur nalila vláda bankám, zatímco univerzitám teď peníze dokonce ubírá, čímž evidentně překročila pomyslnou hranici drzosti.

Děni v Audimaxu se dá sledovat online na hlavní stránce protestujících unsereuni.at, kde je také bezpočet odkazů na twitter feeds konkrétních univerzit, facebook, flickr atd.

Studenti pracují v sále v tematických skupinách a postupně u mikrofonu informují o jejich závěrech, odhlasovávají jejich požadavky, a navrzejí témata k dalšímu jednání.

Shodou okolností měla

sesterská organizace Socialistické Solidarity v Rakousku, Linkswende, debatní víkend od 23. až 26. října s mezinárodními hosty, jejichž články jsme už uveřejnili i na stránkách Solidarity. Tak se ocitli v Audimaxu lidé jako profesor Alex Calinicos z university Kings College London nebo student Matija Medenica z bělehradské university, aby hovořili o studentských protestech u nich doma. Vedlo to k rozšíření debaty a po nich už následovali představa rakouského Attacu, starší, tehdy studentští, aktivisté z roku 68, zelení poslanci, kritičtí intelektuálové, hudební skupiny jako americká Anti Flag, ba dokonce místopředsedkyně rakouské odborové centrály se dostavila do Audimaxu.

Solidarita se dostavila ve slovní podobě i ze zahraničí. V Německu proběhly akce na podporu rakouských studentů a hlavně jejich protestů proti směricím EU na tamních univerzitách např. v Münsteru, Heidelbergu, Mnichově, Postupimi, Jeně nebo Dortmundu. Obsazené jsou California University v USA, tokijská universita, universita v Rio de Janeiro, vysokoškolské odbory ve Francii vyjádřily svou podporu...

28. října se konala ve Vídni 50ti tisícová demonstrace s dalšími akcemi např. v Innsbrodu a Linci.

V průvodu ve Vídni byla nesena rakev s ostatky "svobodného vzdělání" a prapory s hesly jako "Bohaté rodiče pro každého", "Solidarita je zbraň!", "Více peněz na vzdělání, méně bankám a koncertům".

Rektor Vídeňské Technické university studenty předtím navštívil v tamní obsazené aule a vyslovil jim vřele sympatie, s tím že měli začít takto protestovat už dříve a že si také přeje zlepšit kvalitu výuky a výzkumu.

5. listopadu se konala další demonstrace ve Vídni s 15ti až 20ti tisíci účastníky. Tentokrát měli vyučující poprvé vlastní blok se 150ti lidmi v průvodu a záhy po akci za-

čali pod hlavičkou "Squatting Teachers" se sérií alternativních přednášek a seminářů

pro okupující studenty.

Protesty a stále se šířící okupace mají podle nejnově-

Hlavní požadavky studentů

Výuka místo výcviku

- zcela svobodná volba předmětů
- konec knock-out zkoušek v prvním roce studia
- záruka na započítání absolvovaných zkoušek z jiných univerzit, třeba i zahraničních

Svobodný přístup ke vzdělání

- žádné přijímací zkoušky či podobné výběrové mechanismy, žádné školné, a to ani u studentů ze zemí mimo EU

Demokratizace řízení univerzit

- vyrovnaný podíl na rozhodování o universitě musejí mít profesori, studenti, vědecký a nevědecký personál
- nové rozdělení hlasů v senátech pro účel skutečné demokratizace
- žádné změny studijních plánů bez souhlasu studujících
- zavedení demokratických rozhodovacích postupů na všech úrovních university
- rozpuštění universitních rad
- antidiskriminační konsens ve všech oblastech univerzit
- navrácení přímé volby do ÖH (Rakouská vysokoškolská organizace bojující za práva studentů, která má zastoupení na každé universitě, s hlasovacím právem v ak. senátech)

Finanční zajištění univerzit

- průhlednost financování
- možnost spolurozhodovat o užití finančních prostředků
- znovuzavedení bezplatné MHD pro studenty (požadavek hlavně Vídeňáků, kde toto donedávna bývalo zvykem)
- odstranění ostatních finančních překážek v přístupu ke vzdělání

a další

- bezbariérový přístup na všechny university
- ukončení překérných služebních poměrů pro pracující na univerzitách
- 50% kvóta na zastoupení žen v universitním personálu

šího průzkumu podporu u tří čtvrtí všech studentů vídeňské university. Hlavní kritika dotázaných směřuje na politiku EU v oblasti vzdělávání, dále pak na nedostatečnou výbavu na VŠ a na nedostatečnou nabídku kurzů a seminářů.

Podle dalšího průzkumu mají studentské protesty podporu u více než dvou pětín rakouské populace, zatímco něco nad čtvrtina je proti a 30% nemá zatím názor. A to přesto, že část médií bere studentské hnutí sice jako určitý druh folkloru, ale všechny se shodují na tom, že jejich požadavky jsou prý nerealistické.

Současné studentské hnutí je obrovskou šancí na změnu politického klimatu v Rakousku. Vládne tu "velká kolalice" ze sociální demokracie a konzervativců a jediná viditelná opozice pochází od dvou silně fašizujících stran, FPÖ a

BZÖ, jejichž preference zejména mezi mladými hrozivě stoupají. Tomu také odpovídá, že u

Toto rozložení sil vedlo i k absurdní situaci, kdy se studentům dostalo rétorické pod-

voličů zelených a sociální demokracie mají protesty nejsilnější sympatie, zatímco voliči FPÖ a BZÖ tendují k nesouhlasu.

pory ze strany Vídeňské obecné rady a Zemského sněmu Burgenlandu, kde mají sociální demokraté spolu se zelenými většinu, a dokonce z ust

socdem premiéra Faymanna.

Obzvláště spojením studentů s pracujícími se může nyní vytvořit pól, který nastolí levicovou kritiku vlády a jejich neoliberalní agendy. Odborová centrála se již formálně solidarizovala s protesty, pevnější vazby existují s taktéž protestujícími vychovateli v mateřských školách a nejslibnější je společný protestní pochod s kováky na čtvrtek 12. listopadu.

A další zajímavou kapitolou je, že protesty klepou na dveře Německa. Studenti se začínají mobilizovat i ve Flensburgu, Lübecku, Hamburku, Hannoveru, Berlíně, Göttingenu, Kasselu, Marburgu, Frankfurtu, Darmstadtu, Würzburgu, Norimberku, Cáchách, Karlsruhe, Freiburgu, Kostnici, Mönchengladbachu, Tübingenu, Drážďanech. S jakým zpožděním dorazí do Čech?

THOMAS FRANKE

Odkaz okupace

SABAH JAWAD se právě vrátil z Iráku. Podává zprávu o zemi stále devastované efekty války a vysvětluje, jak byly samotné základy společnosti otřeseny USA.

V roce 2003 byly zničeny irácké státní struktury, nejenom režim Saddáma Husajna. Všechny instituce iráckého režimu byly rozpuštěny – ministerstva a budovy byly zničeny. Policie, armáda, muzea a knihovny byly všechny zničeny, vyrabovány a spáleny.

V minulých šesti letech se USA pokoušeli vybudovat nový stát na zelené louce. Zavedly kosmetiku demokracie, zbavenou skutečného obsahu. Nová konstrukce jistě není to, za co lidé v Iráku bojovali 35 let pod Saddámovou diktaturou.

USA zasely semínka nespokojenosti a fragmentace zkonstruováním politického režimu založeného na sektářství a etnickém rozdělení. To je v souladu s praxí starých koloniálních mocností rozděl a panuj. Francouzi to takto provedli v Libanonu; Britové v Iráku a mnoha dalších částech světa.

Ačkoliv to takto není zakotveno v zákoně, sektářské a etnické identity diktují alokaci výkonných pozic. Premiér tedy musí být šíita, a ministerstva jsou rezervována pro rozličné sekty, náboženství a et-

nika. Prezident musí být Kurd, jeho dva viceprezidenti musí být šíita a sunnita, šéf parlamentu musí být sunnita s dvěma zástupci, jeden šíita a jeden Kurd.

Každé ministerstvo má poradce z USA a Británie, kteří diktují politiku, obzvláště v důležitých ministerstvech jako ropy. Dokonce irácká armáda, nyní Národní garda, je konstruována na etnických a sektářských liniích. Máte například sekci armády, která rekrutuje většinou sunnitské muslimy a jinou, která rekrutuje pouze šíity, zatímco kurdské milice dvou vládnoucích kurdských stran tvoří armádu kurdské oblasti. To znamená, že vaše loajalita patří vaší sektě nebo etnicitě.

S takovým posílením rozdílu není obtížné předvídat erupce konfliktů mezi rozličnými iráckými vládnoucími frakcemi, které, zatímco jsou loajální USA, bojují spolu o větší podíl na moci.

Korupce je také vážným problémem. Minulý měsíc byl zástupce ministra dopravy natočen na video, jak přijímá

úplatek sto tisíc dolarů od zahraniční společnosti, která se zajímala o kontrakt na bagdádském letišti. Před pár měsíci byl ministr obchodu, spolu s jeho bratry a kamarády, obviněn ze zpronevěry sta miliónů dolarů státních peněz. Ve skutečnosti má ministr obchodu v Iráku ohromný rozpočet, protože přispívá programu zavedení pod režimem sankcí z roku 1991, který zajišťuje měsíční dodávky jídla pro všechny irácké rodiny.

Celá ekonomika je v troskách a nezaměstnanost činí přes 50 procent. Státní fondy jsou rozkrádány a ropné kontrakty, přidělené nadnárodním společnostem nejsou schváleny parlamentem.

To je málo k užítku iráckým lidem, ale k velkému užítku nadnárodních ropných společností. Zatímco je irácká infrastruktura skoro zničena sankcemi a válkou, zbývá Iráku čekat na velký rekonstrukční program v budoucnosti, ale všechny zdroje, které mohou přijít ze zisků z ropy připadnou nadnárodním ropným společnostem.

Dalším ohromným problé-

mem, kterému Irák čelí, jsou zdroje vody. Kvůli invazi před šesti lety nebyl Irák schopen prosadit smlouvy o sdílení vody s Íránem, Tureckem a Sýrií, podíl Iráku na vodních zdrojích z jeho mnoha řek ohromně klesl. To platí pro Eufrat a Tigris, jež pramení v Turecku, a malé říčky, jež plynou Íránem. To má devastující následky pro irácké zemědělství. Irácké zemědělství kleslo za poslední dva roky o 36 procent. To vedlo k ohromným migracím rolníků a farmářů z venkova do hlavních měst a městeček.

Odhaduje se, že pouze za poslední dva roky opustilo venkov 3,3 miliónů rolníků, aby hledali práci ve městech. Okupace hrozí transformací úrodné půdy v poušť. Velké oblasti Iráku se staly pustinou.

Rychlá migrace rolníků do měst má nepříznivý dopad na obyvatele měst. Vytvořila ohromné problémy s bydlením, zdravotnictvím, dopravou a čistou vodou. V samotném Bagdádu se odhaduje okamžitá potřeba miliónů bytů, a situace je pravděpodobně ještě horší na jihu. Tisíce lidí nyní ži-

je ve slumech okolo měst, někteří dokonce musejí přežívat v přibýtcích na smetištích.

Vliv okupace na vzdělání Iráčanů je také ohromný. Po okupaci USA zaváděly „vzdělání zdarma“, což vedlo k rozšiřování „univerzit“ v Bagdádu a velkých městech. Ty prodávají certifikáty a tituly, dokonce doktorské. To bude mít velký vliv na budoucí akademické standardy, což obrátí historický trend vysokého standardu vzdělání v Iráku. Mnoho lidí se domnívá, že to je cílená politika USA. Mnoho iráckých akademiků uteklo za hranice, což zbavilo Irák vědecké základny a zkomplikovalo jeho budoucí kulturní, technický a vědecký pokrok.

Legálně a morálně jsou za to vše zodpovědné USA. V tomto případě je jistě pravdivé rčení „jestli něco zničíš, vlastníš to“. Provedly invazi po té, co uvalily třináct nejkrutějších ekonomických sankcí. Čím déle trvá okupace Iráku, tím horší se situace stává.

Navzdory prohlášení USA,

že její jednotky opouštějí města, stále patrolují v Bagdádu a větších městech. Ve skutečnosti chtějí znovu rozmístit své

armádu, aby se vyrovnala s odporem. Chtějí také budovat žoldácké síly v Iráku. Nedávno jsme se například dozvěděli,

ti lidem v Iráku, bude Blackwater vyhoštěn z Iráku a přiveden k odpovědnosti. Nebyli hnáni k odpovědnosti, ani jejich kontrakty nebyly zrušeny. To je potvrzení o tom, jak velkou má Irák suverenitu.

Ale okupace USA se nepovedla především proto, že lidé v Iráku kladli odpor ode dne jedna. Lidé v Iráku byli v opozici k režimu Saddáma Husajna, protože to byla diktatura, uvalená na ně hlavně mi pušek puče v roce 1968, ale nechtěli, aby byl tento režim nahrazen brutální okupací.

Lidé v Iráku naprosto odmítají okupaci své země. Budou v tom pokračovat navzdory veškeré devastaci, která na ně by-

la uvalena: milión mrtvých, zničená infrastruktura a veškeré sociální problémy a rozdělení, které vytvořily USA. Souzeno podle jejich historie odhodlaného boje za lepší budoucnost a proti všem formám útlatu, lidé v Iráku nakonec tyto bariéry překonají a vytvoří demokratický, svobodný, progresivní Irák.

**PŘEKLAD ZE SOCIALIST REVIEW
MARTIN ŠAFEEK**

síly, aby intervenovaly směrem k prevenci takzvaných problémů mezi Araby a Kurdy. Tyto znovuzmístění zahrnují Kirkuk a Mosul, bohaté na ropu. Americké jednotky jsou v Bagdádu poměrně vidět, zatímco letadla a vrtulníky hlídají nebe. Aby snížily ztráty a finanční náklady na okupaci, chtějí USA ustoupit na vojenské základny mimo města tlačit iráckou

že USA odmítly zrušit kontrakt se soukromou bezpečností silou Blackwater. To může být vysvětleno pouze potřebou vlády USA, aby za ně soukromé firmy odváděly špinavou práci.

Irácká vláda je neschopná zabránit společnostem jako Blackwater operovat v Iráku. Mluvčí vlády před nedávnem prohlásil, že protože žoldáci se dopustili ohavných zločinů pro-

Jemen:

Humanitární krize stále palčivější

Letos se po několikaleté odmlce soustředila větší pozornost sdělovacích prostředků na Jemenskou republiku a tamním nepokoje mezi sunnitskou vládou a šíitskými povstanci. V rámci snazšího informování o současném dění v této zemi nalézající se na východě Arabského poloostrova bylo třeba vytvořit rámcově pochopitelnou koncepci, tedy vymezit role bojujících stran a podtrhnout kvintesenci konfliktu spalujícího žárem nekontrolované části regionu. Řada analytiků míní, že v širší geopoliti-

tické rovině jde o boj sunnitské Saúdské Arábie, jež podporuje jemenskou vládu, proti rebelům, jimž poskytuje zázemí a pomoc šíitský Írán. Saúdská vláda se obává sílícího vlivu šíitského islámu, potažmo vlivu Íránu, neboť sama na svém území perzekuuje šíitskou menšinu na východě země, kde se nalézají rozsáhlá naleziště ropy a zemního plynu. Feudální tyranie v Saúdské Arábii je rovněž dlouhodobým, spolehlivým a velice cenným spojencem Spojených států ze snadno pochopitelných důvo-

dů. Je tudíž možné konstatovat, že problém malé a zdánlivě nevýznamné země představuje ohnisko mezinárodního konfliktu s účastí Rijádu a dozorem Washingtonu na straně jedné a Teheránem s jeho proxy silami na straně druhé.

Jemenská vláda se po 11/9 přiřadila po bok Washingtonu v jeho globální válce proti fantómu terorismu. Avšak tento politický svazek jemenští občané v drtivě většině odmítají, a to zejména po americké invazi do Iráku v roce 2003. Husajnov režim totiž

platil za štědrého dárce rozvojové pomoci této zemi. Začátek bojů mezi jemenskou vládou a šíitskými vzbouřenci se datuje od června 2004. Vláda v sídelním městě Sanaa tvrdí, že rebelové touží po obnově imamatů svrženého v roce 1962, zatímco oni poukazují na svou systematickou politickou a socioekonomickou marginalizaci. Jelikož tvoří čtvrtinu jemenské populace žijící převážně na severu země přejí si také, aby jim byla opětovně potvrzena občanská práva a poskytnuta autonomní vláda.

Vojenský úder jemenského prezidenta Ali Abdullaha Saleha proti vzbouřencům operujícím v gubernii Saada s fatálním názvem „Operace spálená země“ nastal 12. srpna. Prezident Saleh si ani nedal práci s tím, aby dokázal, že iránská vláda povstalce trénuje a dotuje. Poněvadž jde o šíitské bojovníky, není pro mediální střední proud nemožné, aby je přiřkl na výplatní pásku v současnosti fackovaného Teheránu. Ačkoliv není angažovanost Íránu v jemenské krizi na straně rebelantů vyloučena, stále chybí konkrétní důkazy k nalezení chybějícího

ho bodu velmocenského trojúhelníku. Zato přímá saúdskoarabská podpora jemenské vlády je neoddiskutovatelná, kupříkladu z důvodů ideologické spřízněnosti.

Podle OSN násilné střety v průběhu uplynulých let vysídly celkem 150.000 civilistů a jen od letošního srpna jde o 50.000 osob. Tito nešťastníci nalézají úkryt v uprchlických táborech. Podmínky v celotvých provizoriích jsou přirozeně nevyhovující. „V průměru do tábora Al-Mazraq dorazí 10 až 15 rodin denně a v současnosti se zde celkem nachází 8.000 uprchlíků,“ řekl 20. říj-

na mluvčí Rady OSN pro lidská práva (UNHRC) v Ženevě Andrej Mahecic. Mahmoud Kabil z UNICEF týž den jako Mahecic situaci v táboře Al-Mazraq popsal těmito slovy: „Spatřil jsem děti na prahu smrti kvůli akutní podvýživě a dehydrataci. Nikdy jsem nic takového od roku 2003, kdy jsem se stal regionálním vyslancem při UNICEF neviděl – dokonce ani před pěti lety v Dárfúru nebo jinde v regionu.“ Agentura IRIN 29. října uvedla, že humanitární a vládní organizace zajišťující chod uprchlických táborů na severu Jemenu čelí nízké bezpečnosti, nedostatku základní

infrastruktury, chatrnému přísunu potravin a zvyšujícímu se počtu vnitřních uprchlíků.

Jemen se jistě a rychle propadá do podobného chaosu jako Somálsko nebo Etiopie již jen tím, že jeho vláda drtivým dílem přispívá k humanitární krizi nezanedbatelných rozměrů. Co víc – sama projevuje naprosté pohrdání nad utrpením vlastního obyvatelstva a vykazuje nechuť civilní konflikt adekvátně řešit jinak než silou, která je zhoubná.

DANIEL VESELÝ

Latinská amerika:

Efekty globalizace

Proces globalizace měl zajistit zmírnění extrémů příjmové nerovnosti. V Latinské Americe jsou její důsledky diametrálně odlišné.

V chudobě zde žije více lidí než před 20 lety, téměř polovina ze 460 milionů lidí, za pouhých 10 let se armáda chudých rozšířila o dalších 60 milionů lidí.

Výhody globalizace jsou dočasné, protože se v Latinské Americe koncentrují odvětví, které bude snadné automatizovat. Do budoucna lze očekávat, že se sem budou přemisťovat taková odvětví, kde se budou vyplácet nízké mzdy a lidé na severu o ně nebudou mít zájem kvůli degradaci životního prostředí. Ve třetím světě má tvorba pracovních míst před ekologii.

V současnosti jednotlivé národy hledají odvětví na které se mohou v globální ekonomice specializovat. Její dynamika je ovšem stanovená trhy kapitálu, nikoliv jednotlivými státy. Tok kapitálu je závislý na úzké skupině privilegovaných mezinárodních finančníků a korporativních elit, proto proces globalizace podstatně zmenšuje kapacitu států ovlivňovat národní ekonomický vývoj. Prioritou vlád třetího světa se stávají přímé zahraniční investice, díky kterým se snaží učinit vlastní zemi atraktivní pro globální finanční elity. K upoutání je-

jich pozornosti musí často využít i jiných prostředků jako snižování daní, devalvace měny nebo investice do infrastruktury. Stát utrácí velké množství peněz k tomu, aby se učinil atraktivním. K jejich získání často přistupuje k privatiza-

cestory často snižuje mzdy a tím redukuje kupní sílu obyvatel. Globální ekonomická krize ukázala, že pokud stát přistoupí ve větší míře k privatizaci, nedokáže tlumit otřesy globální ekonomiky. Díky globalizaci se stát vzdal některých

mnoha pravidel mezi vládou a úzkou hierarchizovanou skupinou obyvatel, kteří ve jménu zisku požadují lepší přístup k vyšším kruhům vlády a centrální byrokracii, proto se díky tomuto procesu snižuje kvalita demokracie. Vláda je hluchá k legitimním požadavkům chudších obyvatel. Ve většině zemí Latinské Ameriky jsou skupiny jako městská dělnická třída, rolnictvo, venkovští pracovníci, nižší střední třídy, členové neformálního sektoru a původní obyvatelé velkou měrou vyjmuty a nebo opomíjeny ze strany vládních elit a to i přes to, že tvoří minimálně dvě třetiny obyvatel. Pokud se tyto skupiny začaly organizovat a snažily se prosadit vlastní zájmy, bylo to často neúčinné či dokonce nebezpečné. V minulosti vyvolala takováto mobilizace násilné reakce armády, po-

ci státního majetku. Tímto krokem ovšem podkopává soudržnost a svrchovanost národního hospodářství. Korporace skoupí státní majetek a nastane další vlna hierarchizace hospodářských a sociálních vztahů a tím se fakticky uzákoní sociální a ekonomické nerovnosti kapitalismu. K tomu, aby stát upoutal zahraniční in-

vestory, pomocí kterých by mohl vyhovět mobilizované veřejnosti. Tato neschopnost řešení může způsobit konflikt. Globalizace snižuje pravděpodobnost zásahu státu do ekonomiky.

Globalizace se tedy zaměřuje na deregulaci trhu, privatizaci a liberalizaci. Následkem toho dochází k tvorbě

police nebo pravicových polovojenských skupin. Politické elity využívají klientelismus a korporativismus. Mnoho levicových subjektů se proto přesouvá do politického středu. Subjekty, které globalizaci oponují jsou opomíjené díky událostem systémové úrovně jako konec Studené války či rozpad SSSR. Mnoho subjektů ze 70.

a z 80. let složilo zbraně (propagovaly především socialismus, populární demokracii nebo revoluční nacionalismus). Na druhou stranu se utváří široký okruh odporu proti neoliberalismu.

Od poloviny 90. let získávají opoziční hnutí větší popularitu a to díky mnoha faktorům – privatizace státních podniků, dělnická nezaměstnanost, demontáž zákonů zemědělské reformy, rostoucí ceny základních komodit, klesající reálné mzdy. Zvedá se širší vlna odporu proti státní neoliberalní politice, která podporuje exportní zájmy velkých producentů na úkor malovýrobců. Běžní občané pochopili, že jejich přežití je stále více ohroženo. Neaktivnějšími odpůrci neoliberalismu se stali původní národy, které se poslední dobou snaží získat mezinárodní podporu prostřednictvím in-

ternetu. Boj proti globalizaci a neoliberalismu se stává bojem za elementární lidská práva, sociální spravedlnost a ochranu přírody. Objevují se návrhy na vytvoření nové mezinárodní organizace, která by nahradila Světovou banku a mezinárodní měnový fond. Takováto organizace by neměla být vázána jednotným centralizovaným modelem, je nutné aby respektovala různé rozvojové strategie.

Mnozí ekonomové i politologové se domnívají, že mezinárodní investice mohou působit pozitivním způsobem. Právě díky nim je méně pravděpodobná násilná reakce státu proti mobilizované společnosti. Státy třetího světa se tak údajně mohou díky globalizaci stát méně represivní. S tímto argumentem se ale nelze plně ztotožnit. Příkladem, že je tento argument lichý bychom našli mnoho. Jedním z nich je Mexi-

ko a povstání zapatistů. Reakce vlády byla samozřejmě represivní. Vláda obávala snížení zahraničních investic, federální armáda si proto nemohla dovolit povstání rozdrtit, i když k tomu kapacity měla (dalším důležitým faktorem byla vysoká míra zahraniční podpory zapatistů). Vlády namísto toho využívají jiné formy boje – najímají si žoldáky nebo podporují paramilitární jednotky.

V kontextu globalizačního procesu lze povstání zapatistů vysvětlit jednoduchým způsobem. Globalizace na prvním místě usiluje o začlenění národního hospodářství do globální ekonomiky. Efekty tohoto procesu jsou pocítovány především lokálně. V Mexiku měly neoliberální reformy v 80. letech vážné důsledky pro rolníky. Po vstupu do NAFTA rolníci museli čelit americkým potravinovým kon-

glomerátům, došlo ke snížení cen státem subvencovaných komodit.

Globalizace národního hospodářství ještě nesměřovala k vytvoření skutečně nadnárodních sociálních hnutí, respektive existují jisté zárodky v podobě antiglobalizačního hnutí nebo světového sociálního fóra, ale tato hnutí neudrží rychlost s globalizací. Největším problémem je kooperace, která ve valné míře probíhá neosobní dálkovou komunikací. Spolupráce je obtížná ať už kvůli nedostatku financí či aktivistů. K tomu je pouhých 23% sociálních hnutí ze severu zastoupeno na jižní poloce, tedy v místech kde je jejich činnost nejvíce potřebná. V nadnárodních hnutích zřídka participuje chudé a venkovské obyvatelstvo.

DAN JAKUBEC

Zapatisté

Zapatistické hnutí na sebe výrazně upozornilo povstáním 1. ledna 1994. Byl to první krok k demokratizaci země (v Mexiku byl autoritativní režim, kdy instituční revoluční strana – PRI vládla nepřetržitě 71 let až do roku 2000). V souvislosti s povstáním se začíná také intenzivněji hovořit o problémech původních obyvatel, žije zde 80% všech indiánů Severní Ameriky.

Z 95 milionů obyvatel samotného Mexika tvoří zhruba 20%. Žijí především v odlehklých a těžce dostupných oblastech státu (především na J a JV země). Díky tomu mají špatný přístup ke zdrojům, více než 30% dětí nechodí do škol, chybí lékařská péče, infrastruktura. Značným problémem je také častá neznalost španělštiny. V průběhu 70. a 80. let proto začínají vznikat nové indiánské organizace, jejich vznik souvisí jak se sociálními problémy, tak s vládní snahou o asimilaci původních obyvatel. Koncem roku 1994 v Mexiku působí 131 indiánských organizací na ochranu lidských práv.

EZLN – kořeny a struktura hnutí

V roce 1983 vzniká ve státě Chiapas Zapatova armáda národního osvobození (Ejército Zapatista de Liberación Nacional, EZLN). Původní zakladatelé byli indiáni, ale také mestici (v kontextu Mexika nazývání ladinos). V první fázi budová-

ní hnutí se seznamují s místní kulturou. Ke komunitám mluvili především indiánští političtí vůdci. Ladinos se drželi stranou a působili jako ideologičtí a techničtí poradci. Zabezpečovali styky s tiskem a vytvořili vojenskou strategii. Zapatisté po celou dobu své existence odmítají vstoupit do oficiální politiky. Domnívají se, že systém politických stran vede ke korupci. Lidé si sice mohou oficiálně zvolit své zástupce, nicméně volby považují za medi-

álně a propagandisticky zmanipulovanou frašku. Zapatisté také velice silně kritizují neoliberalismus, dokonce pořádali i mezinárodní fóra, které se to muto fenoménu věnovali. V Mexiku vedla politika neoliberalismu v 80. letech k astronomickému zadlužení země, stát byl na pokraji bankrotu. Vláda se zavázala k liberalizaci a strukturálním reformám, tím došlo k omezení zemědělské reformy. S nárůstem počtu obyvatel došlo ke krachu sociální sítě, což

mělo největší dopad na marginalizované skupiny.

Mediálním mluvčím EZLN se stal Subkomandante Marcos, vlastním jménem pravděpodobně Rafael Guillén, vysoký školský učitel designu a grafické komunikace s hlubokým sociálním cítěním a dobrou orientací v politické filosofii a ekonomii. V latinskoamerickém prostředí má tedy výborné předpoklady stát se profesionálním revolucionářem. EZLN funguje na principu přímé demokracie, zde se inspiruje tradičními způsoby vlády v indiánských komunitách. Legislativní moc mají tedy všichni občané, výkonou zvolení zástupci. Výchozí politickou strukturou je obecní shromáždění zapatistických vesnic, to si volí zástupce, kteří jsou pověřeni správou věcí veřejných. Odtud se poté vybírají zástupci do tajných revolučních indiánských výborů, kterých je celkem 6 (jeden pro každou jazykovou skupinu), každý má 16-40 členů v závislosti na počtu obyvatel. Jádro hnutí tvoří politicky aktivní obyvatelé multietnických izolo-

vaných vesnic východního Chiapasu. Jejich vesnice mají spíše rolnický než indiánský charakter. Trpí nedostatkem půdy a čelí represi velkostatkářů, Marcos uvádí že EZLN vzniklo jako domobrana proti jejich soukromým armádám.

Politický profil a nacionalismus

Jak jsem již uvedl, EZLN je apolitická – odmítá účast ve volbách, ale zároveň závažně ovlivňuje dění v zemi. Ideologické základy tvoří klasické myšlení latinskoamerické levice 70. let, dnes bychom ovšem našli radikální odlišnosti. Usiluje o reformu politického systému, přičemž klade důraz na občanskou společnost a dialog. Občanské společnosti zapatisté přirazují historickou úlohu ke změně politického a sociálního uspořádání společnosti. V tomto

ohledu je patrný posun od klasického marxleninského postoje ke komplexnějšímu postmodernímu pohledu na společnost. Nejúplnější přehled původních a současných požadavků naleznete v dohodách ze San Andrés, odtud si můžeme vytvořit obrázek politického programu. Přechodem mezi oběma ideologiemi jsou revoluční zákony. Zde se klade velký důraz na rovnoprávnost žen, což EZLN naplňuje i v praktických aspektech. Sympatie světové veřejnosti si ovšem hnutí získalo snahou řešit problémy původních obyvatel Mexika. Komplexní soubor požadavků, který se týká indiánů je obsažen v již uvedených dohodách ze San Andrés z roku 1996. Hlavní požadavky se týkaly zejména kulturní, sociální a ekonomické oblasti, ovšem jednalo se také o politické autonomii indiánských komunit. Konkrétněji šlo především o zachování a podpory indiánských jazyků a kultur, ale také ochrana přírody. Zde je nutné si uvědomit že indiánská iden-

tita je s přírodou velice úzce spjata, ale v kontextu Mexika je patrná jistá rozpolcenost indiánských hnutí k této problematice, protože s rostoucím počtem obyvatel roste poptávka po další zemědělské půdě. Ta bývá často jediným zdrojem příjmů a obživy velké části venkovského obyvatelstva. Nicméně dohody ze San Andrés zkrachovaly v otázce politické autonomie.

EZLN nelze v žádném případě spojovat s nacionalistickým nebo secesionistickým hnutím. Koncept vlasti (patria) v Mexiku nelze ztotožnit s jedním uniformním národem, mexický národ tvoří mnoho různých etnických skupin. EZLN se radikalizovala po roce 1992, kdy došlo ke změně Ústavy, konkrétně článku 27. Díky této změně rolníci již nemohli získat další zemědělskou půdu v mezích zákona. Pro indiánskou komunitu měl tento čin dramatické důsledky a znamenal prohloubení již tak napjaté sociální situace. Povstání se jeví jako nejúčinnější odpověď proti vládní represi, ovšem nepanovala shoda v tom, kdy se uskuteční. Nakonec byl symbolicky zvolen 1. leden 1994, tedy den kdy Mexiko vstoupilo do severoamerické zóny volného obchodu (NAFTA) společně s Kanadou a USA. Existoval plán, že podobné armády povstanou ve středním Mexiku a dojde k obsazení hlavního města, ale k

tomu nakonec nedošlo. Největším úspěchem bylo obsazení města San Christobal de las Casas a únos guvernéra Domínguése v Chiapasu. Z vojenského hlediska šlo o katastrofu, ovšem politický úspěch byl obrovský. Naopak vláda ztratila legitimitu svým tvrdým zásahem, kdy došlo k leteckému bombardování indiánských vesnic. Vláda byla dokonce kritizována komisí OSN pro lid-

nu a o respektování práva vytvářet vlastní legislativu, která by byla rovnoprávná s legislativou členských států. V červenci 1997 schválil chiapaský parlament zákon o právech a podpoře indiánských obyvatel, který zahrnuje politickou, ekonomickou, kulturní a sociální autonomii bez narušení integrity státu. Do roku 2001 další jednání s vládou neproběhly (až v tomto roce došlo k re-

vi-
zi mexické Ústavy a byl formulován vágní zákon o indiánských právech). Zapatistické vesnice v Chiapasu vyhlásily tzv. vesnickou autonomii. Zástupci státní správy a samosprávy byli vyhnáni za vojenské checkpointy a celá oblast se prakticky spravuje sama. Došlo k vytvoření vlastních politických orgánů, které jsou napojeny na EZLN. V samosprávných centrech – tzv. aguascalientes je aplikována přímá demokracie. Samozřejmě,

že vesnická autonomie znamená také odstavení od vládních financí. Nicméně díky mezinárodní solidaritě a díky vládním i nevládním organizacím se ve státě Chiapas začala budovat kvalitnější sociální síť. Staví se zde klíniky, školy a zemědělské produkty mají prostřednictvím fair trade zajištěný odbyt.

Virtuální revoluce

Zapatisté využívají od začátku střetu pro šíření informací ze zóny konfliktu internet. Díky tomu se vytvořilo solidární hnutí po celém světě. V souvislosti se zapatisty se hovoří o virtuální revoluci. Jejich povstání patří mezi mediálně neúspěšnější antisystémové počiny v novodobých dějinách lidstva. EZLN je založena na horizontální solidaritě prostřednictvím národních i mezinárodních formálních i neformálních sítí označovaných jako netwar.

DAN JAKUBEC

Zemřel Marek Edelman

O letošním prvním říjnovém víkendu zemřel Marek Edelman. V dubnu r. 1943 spoluorganizoval násilné povstání proti nacistům za použití zastaralých a podomácku vyrobených zbraní. Jejich cílem bylo zabránit transportu do vyhlazovacího tábora Treblinka. Dvě třetiny obyvatelstva gheta už byly deportované, než se zformovala Židovská bojová organizace.

Nacistický režim v Polsku byl silný a pomáhal mu polský antisemitismus. Nacisty zavedený systém segregace byl efektivní a bylo málo příležitostí pro koordinovaný odpor ze strany Židů. Mezi kolektivní formy odporu počítaly zřizování škol pro děti, dodržování židovských svátků a ilegální politická aktivita. Avšak do r. 1943 se nedalo mluvit o povstání.

V okupovaném Polsku byli Židé vystavováni neustálé šikaně, byl jim často zabaven majetek, nesměli vlastnit obchod ani vykonávat určitá zaměstnání. Již koncem září 1939 začala ghettoizace. 16. října 1940 žilo 30% populace Varšavy, cca 400 tisíc Židů a Romů, na 2,4% její plochy, ani ne 5km². Ghetto bylo rozděleno na dvě části, menší pro bohaté a větší pro všechny ostatní. Němci nechali kolem gheta postavit zeď a hlídali vstupy. Populace narostla až na půl milionu obyvatel, což znamenalo 13 obyvatel na jednu místnost. Bez zaměstnání a příjmů obyvatelé hladověli a byli nuceni k pašování a ilegální výrobě. Pašování obvykle obstarávaly děti. Bylo to nesmírně nebezpečné, protože němečtí vojáci bez varování stříleli. V květnu 1941 byla polovina obyvatel kvůli hladu a nemocím na pokraji smrti.

V r. 1942 začaly kolovat zprávy o masakrech a budoucím vyhlazování. Přesto jen málo lidí těmto zprávám věřilo a většina doufala ve vojenskou

porážku nacistů a návrat normálního života. Ale v červenci 1942 začaly masové deportace, když během šesti týdnů odjely každý den tisíce lidí do Treblinky.

I tak byla prvotní reakce

mnoha lidí hledání práce v německém průmyslu, protože se domnívali, že je to ochrana před deportací. Nacisté se snažili obyvatel gheta co nejvíce zmást. Např. nutili oběti ke psaní dopisů předstírajících dobré podmínky a zacházení zpět do gheta, než je zabili. Někteří tradiční náboženští hodnostáři tvrdili, že Bůh chystá zázrak a zachrání přeživší obyvatele. Sionistický vůdce Isaac Schipper argumentoval proti ozbrojenému odboji, protože "by vedlo ke zničení gheta". Naopak socialisté z Bundu, komunisté a socialističtí sionisté argumentovali, že vyhlazování gheta nastane v každém případě, a začali připravovat ozbrojené povstání. Až když už žádná naděj nezbyla, vzplanula naděj na odpor.

Na konci září 1942 vznikly dvě organizace: Żydowska

Organizacja Bojowa (Židovská bojová organizace - ŻOB) a Żydowski Związek Wojskowy (Židovský vojenský svaz - ŻZW). ŻZW byl pod vedením právicové sionistické mládeže Betar a ŻOB byla levicovou koalici

cí. Edelman, jako člen Bundu, patřil k ŻOB. Nastala přípravná doba, během které se za pomoci polského odporu pašovaly zbraně do gheta. ŻOB i ŻZW násilně vybíraly daně od těch, co ještě měly příjmy, tj. hlavně od členů Židovské policie, aby se dokázali ozbrojit. V dubnu 1943 měl ŻZW cca 400 členů s pistolemi a ručními granáty a ŻOB disponovala 500 členů s pistolemi, ručními granáty, několika samopaly a 30 puškami. Edelmanovi bylo tenkrát 24 a stal se velitelem jednoho ze tří existujících bojových oddílů, ve kterém sloužili bojovníci ve věku 13 až 22 let.

Bojovníci čelili hroživé přesile. Když nacisté přistoupili ke konečné deportaci 18. dubna 1943, 30 tisíc zbývajících obyvatel se schovalo v bunkrech, zatímco bojovníci čekali na svých pozicích v budovách.

Až po měsíčních tvrdých bojích mezi nejneumilosrdnější vraždou mašinérií Evropy a chatrně ozbrojenou partizánskou silou mohl generál Jürgen Stroop vyhlásit Varšavu "judenrein". Ghetto byl v troskách a většina obyvatel byla buď mrtvá nebo na cestě do vyhlazovacích táborů. Avšak nacisté by bývali vyvraždili obyvatele do jednoho mnohem efektivněji bez odporu a zdání jejich neporažitelnosti vážně utrpělo. Najednou museli čelit povstáním i v Treblince v srpnu a v Sobiboru v říjnu 1943. V nerovném boji zabili nacisté stovky vězňů, ale mnozí dokázali utéct.

Edelman utekl z Varšavského gheta 9. května 1943 ve skupině zhruba 40 bojovníků kanalizací. V dalším roce vypuklo povstání po celé Varšavě a Edelman se ho znovu účastnil. I toto povstání bylo poraženo a nacisté zabili jako pomstu stovky tisíců obyvatel. Edelman znovu utekl a po porážce nacistů začal studovat lékařství a žil jako kardiolog v Polsku. V 70tých letech se začal angažovat ve Výboru na obranu dělníků a hrál významnou roli v odborářském a politickém hnutí Solidarita, po kterém se nazývá náš časopis.

Přestože jeho politické názory už v posledních letech nebyly levicové, účastnil se mnoha mobilizací proti fašismu a zůstal věrný svému odmítnutí sionismu a Izraeli. Vždy odmítal, že by povstání Varšavského gheta bylo modelem pro osvobození Židů vedoucí ke vzniku státu Izrael. V r. 2002 poslal dopis palestinským vojenským velitelům, ve kterém jednak kritizoval jejich taktiku jako např. sebevražedné atentáty, ale zároveň přirovnal jejich boj k povstání gheta, boji Irů proti britské nadvládě nebo boji proti "komunismu" v Polsku.

THOMAS FRANKE

Přidejte se k Studentům proti rasismu

Vadí ti současný nárůst rasistických hnutí a jejich aktivit? // vadí ti šíření jejich nenávislného štvání na internetu i v ulicích? // vadí ti hledání obětních beránek a pokusy o pogromy? Potom se přidej k Studentům proti rasismu.

www.protirasismu.net

info@protirasismu.net

Eleonora "Tussy" Marxová

Článkem o Eleonoře Marxové otevíráme sérii článků o revolučních osobnostech. V prosincovém čísle se můžete těšit na článek o Závěši Kalandrovi.

V Londýně se roku 1855 narodila Eleanor, nejmladší dcera Karla Marxe a jeho ženy Jenny Marxové-Westphalen, pocházející z reakční pruské šlechtické rodiny. Eleanor, též přezdívaná Tussy, již ve třech letech dovedla recitovat pasáže z děl Williama Shakespeara, díky zájmu o literaturu, který v ní vzbudil její otec. Pro představu, dvouleté dítě je ve věku, ve kterém většina dětí začíná lézt, chodit, žvatlat, rozeznávat blízké osoby, nosí pleny a jsou krmena rodiči, intelektuálním vrcholem tohoto stádia je schopnost dojít si samostatně na nočník, tříleté dítě pak začíná mluvit trochu srozumitelněji a pokouší se si zavázat tkaničky a najít se přiborem. V tomto věku Tussy recitovala Shakespeara a živě se zajímala o politické dění kolem sebe, přičemž už v této době se u ní projevovale velká míra soucitu s trpícími. Pro pochopení budoucích Tussyných aktivit je dobré pochopit podmínky, do kterých se narodila.

Představovat osobnost Karla Marxe jako revolucionáře netřeba.

Po složení doktorátu z filozofie roku 1841 se stal redaktorem novin Rheinische Zeitung, ve kterých již vystupuje jako revolucionář, který hlásá zejména kritiku zbraní a utiskování pracujícího lidu. Stále přes odpor rodiny žádá Karel již o ruku Jenny von Westphalen. V této době, jakož i mnohokrát po té, byl Marx zcela bez peněz a Jenny kromě rodného stříbra nedostala žádné věno. Tak se roku 1843 začíná začátek manželství trvajícího 38 let, plného období velké chudoby a častého stěhování, tragických úmrtí.

Kvůli své politické činnosti musel Marx i se svou rodinou často cestovat z jedné evropské země do druhé. V každé zemi se Marxovi domlouva-

li řečí místních, tedy si osvojili velmi dobře několik jazyků, což mělo později velký význam pro Tussyinu spisovatelskou a

rayovi pomohla napsat Dějiny Pařížské komuny roku 1871. Poté, co Marx souhlasil s jejím sňatkem s Hippolytem, se sa-

překladatelskou činnost. Marxovi celé období přežívali díky finanční podpoře Engelse a díky Heleně Demuthové, zvané Lenchen, bývalé pokojské paní von Westphalen.

Tussy se již v 16 letech stala otcovou sekretářkou a doprovázela ho při socialistických konferencích po celém světě. V 17 letech se její první láskou stal Hippolyte Lissagaray, novinář a člen Pařížské komuny, který měl po jejím potlačení uprchnout do Londýna. Ačkoliv Karl Marx souhlasil s jeho politickými názory, neschvaloval tento vztah z důvodu velkého věkového rozdílu sedmnácti let (Lissagarayovi bylo 34 let). Poté se Eleanor odstěhovala z domova do Brightonu, aby pracovala jako učitelka ve škole a o rok později Lissaga-

ma o 2 roky později rozhodla manželství ukončit. Na počátku devadesátých let byla nucena starat se o své stárnoucí rodiče. Otec ji před svou smrtí pověřil opatrováním jeho nedokončených rukopisů a anglického překladu jeho nejpodstatnějšího díla, Kapitálu.

Po úmrtí obou rodičů Tussy pokračovala v odkazu svého otce. Roku 1884 byla zvolena do vedení Sociálně demokratické federace (SDF), během jejího fungování v SDF se seznámila s o 6 let starším Edwardem Avelingem, se kterým strávila další část života až do své smrti. Edward byl britský socialista, lékař, spisovatel, mimo jiné se též podílel na překladech Marxových a Engelsových spisů do angličtiny.

V roce 1884 ji rozdělil

SDF donutilo opustit a založit konkurenční Socialistickou ligu, zde jí již byl Edward nápomocen. V rámci Socialistické ligy např. pravidelně psala měsíčník Commonweal, zabývající se otázkami rovnoprávnosti žen. V roce 1885 pomohla zorganizovat Mezinárodní socialistický kongres v Paříži. Následujícího roku protestovala spolu s Avelingem Spojené státy za účelem sehnání peněz pro Sociálnědemokratickou stranu Německa. Tussy nebyla jen aktivistkou „od stolu“, chodila podporovat stávky jako například stávku pracovníků továrny Bryant & May v roce 1888 nebo stávku pracovníků přístaviště v Londýně roku 1889. Pomohla zorganizovat odborové svazy ve Velké Británii.

V devadesátých letech se Tussy začala více zajímat o divadlo a hraní. Považovala umění za nástroj k prosazení socialismu a feminismu. Přeložila také mnoho literárních děl jako například první anglický překlad knihy „Paní Bovaryová“ od Gustave Flauberta, „Paní z moře a Nepřítel lidu“ od Henrika Ibsena atd. Stejně jako o jejím otci, i o Edwardovi se proslýchalo, že měl slabost pro ženy. Tussy se při překladu paní Bovaryové stále naléhavěji identifikovala s hrdinkou slavného Flaubertova románu, která svůj život ukončila sebevraždou. Roku 1898 Tussy zjistila, že se Aveling tajně oženil s mladou herečkou. O nedlouho později spáchala sebevraždu kyanovodíkem.

Ani Tussy nezemřela bez toho, aniž by v historii nezanechala hlubší odkaz, nejen díky četným úpravám, překladům a šíření otcových myšlenek dále do světa, ale i díky vlastním úvahám a praktické činnosti na poli politickém a poli feminismu.

MARTINA LANDERGOTT

Ekonomie blázince II

Další část překladu knihy „Ekonomie blázince“. Její autor Chris Harman absolvoval London School of Economics a je dlouhodobým aktivistou Socialistické dělnické strany v Británii. Knihu vydal již v r. 1995 jako úvod do Marxovy ekonomie. Knížka je mj. i dokladem toho, že současnou světovou krizi viděli marxisté přicházet již dávno.

Přejeme příjemnou četbu a zároveň prosíme pozorné čtenáře o to, aby nám případné chyby v překladu textu hlásili do redakce.

Historicky nabývá lidská práce rozličných forem. Po mnoha desetitisících let muži a ženy, kteří pracovali a žili ve skupinách po zhruba čtyřiceti, sbírali plody a kořínky a lovíli divokou zvěř. To mohli dělat bez vládců či bez nadvlády mužů nad ženami. Pak, před přibližně desetitisíci lety, začaly v různých částech světa pěstování rostlin a domestikace zvířat. Organizace práce však stále ještě nevypadala tak, že by jedna skupina lidí lenořila a zahálela, zatímco všichni ostatní by se plahočili. Ještě pořád se udržovala celkem rovnost mezi muži a ženami, v rozdělování potravin, přístřeší a ošacení podle potřeb lidí - stav věcí, který přetrval v mnoha částech světa až do doby koloniálního dobývání minulého století.

V těchto společnostech není žádná známka sobecké, chamtivé a soutěživé „lidské přirozenosti“, kterou za kapitalismu považujeme za samozřejmost. Tak např. pozorovatel, který se začátkem 18. století setkal se zemědělci kmeny Irokézů, poznamenal:

"Když skupinka hladových Irokézů potká další skupinku, jejíž zásoby nejsou úplně vyčerpány, ta druhá sdílí s nově přicházejícími to málo, co jim zbývá, aniž by čekala, až bude požádána, ačkoli se tím sama vystavuje stejné hrozbě záhuby jako ti, kterým pomohli...."

O jiné skupině, Montagnaisch, řekl jezuitský kněz:

"Ambice a hrabivost ve velkých lesech neexistují... poněvadž jsou spokojeni se skromným životem, ani jediný z nich se neodevzdal ďáblu, aby si osvojil nějaké bohatství."

A klasická studie nuerckých pastevců ve východní Africe udává, že „všeobecně lze říci, že nikdo v nuercké vesnici nestrádá, dokud nestrádají všichni."

Bylo to před pouhými 5 tisíci lety, kdy někde vzniklo třídní

dělení společnosti a dominace mužů nad ženami. Byl to důsledek další změny ve způsobu, kterým lidé uspokojovali své životní potřeby, zahrnující používání zemědělských nástrojů, tavení kovů a výstavbu prvních měst. Vznikaly vykořisťující třídy a začaly se žít prací zbytku společnosti a vytvořily státy - stálé útvary ozbrojených mužů organizovaných v armády a policejní síly - aby bránily a rozšiřovaly svou vládu.

Někdy, jako např. v starověkém Egyptě, starověké Mezopotámii a v Incké říši v Jižní Americe, vládnoucí třídy používaly přímo státní moc, aby se ve formě daní zmocnily bohatství vytvořeného těmi, kdo pracovali. Někdy, jako např. v starověkém Řecku a Římě, vlastnily otroky, kteří vykonávali veškerou práci. Někdy, jako ve středověké Evropě, měly pod kontrolou půdu a nutily ty, kdo jí obdělávali, aby pro ně pracovali bez nároku na odměnu nebo aby jim dávali polovinu i více ze své celkové produkce. Ve všech případech žila menšina z toho, že nutila většinu pro ni pracovat.

Avšak každá z těchto společností měla jednu věc společnou s rovnostářskými společnostmi, které jim předcházely. Cílem práce bylo bezprostřední uspokojení potřeb lidí, i když potřeby vládnoucí menšiny byly nyní upřednostňovány před potřebami velké většiny lidí. Otroci, rolníci nebo řemeslníci dřeli při výrobě zboží, které bylo bezprostředně použito buď jimi samotnými, nebo těmi, kteří žili na jejich zádech. Takže jestliže otrokář jedl příliš mnoho nebo si stavěl příliš grandiózní paláce či hrobky, otrok neměl dostatek prostředků k životu a měl hlad. Když nebyl jeden rok moc dobrá sklizeň a feudální pán chtěl mermomocí žít dále v přepychu, feudální rolník strádal. Ale byla nemožná situace jako v dneš-

ním systému, kdy lidé hladoví, protože se vyrobilo „příliš mnoho“. Výroba byla pro potřebu - i když do velké míry pro potřebu třídy, která vykořisťovala všechny ostatní. Z tohoto důvodu to Marx, stejně jako jiní ekonomové před ním, nazýval výrobou „užitných hodnot“.

Nicméně ve společnosti, ve které dnes žijeme, v kapitalismu, je jen velice málo produkce určeno pro bezprostřední spotřebu. Dělníci v automobilce nevyrábí auta pro svou bezprostřední potřebu, dokonce ani pro potřebu svého hlavního manažera. Vyrábí auta, aby je jejich zaměstnavatel mohl prodat někomu jinému. To samé platí pro oceáře, obuvníky, filmového technika, počítačového programátora, vlastně prakticky pro každého zapojeného do placené práce. Můžete například strávit celý svůj život výrobou šroubů, vysoustružit jich na stroji denně desetitisíce. Přesto jich sám osobně za svůj život pravděpodobně nikdy nepoužijete více než pár stovek.

Výrobky se vyrábí, aby byly prodány. Jsou komoditou, která musí být smněna za peníze, než ze svého úsilí získá výrobce nějaký prospěch. Samozřejmě, nakonec musí být výrobky k užítku. Ale nejprve musí být smněny.

Takže v kapitalismu mají výrobky podivnou zvláštnost. Před tím, než mohou být použity, tedy být užitnou hodnotou, musí být smněny za peníze, které pak mohou být smněny za jiné výrobky. A jejich hodnota měříte podle toho, jak hodně za ně při směně dostanete. To, co je klíčové, je směnná hodnota - kolik peněz, a tedy i kolik jiných výrobků, můžete dostat za své výrobky.

Skrze směnu je vloženo úsilí jednotlivce spojeno s prací milionů jiných individuů ve světovém systému. To je zřejmé, když se podíváme, co kupujeme za peníze, které obdr-

žíme za to, co jsme vyrobili. Řekněme, že si v supermarketu Tesco nakoupíme plný košík zboží - máme v něm chléb z kanadské pšenice, jablka a hrušky z Jižní Afriky nebo z Nového Zélandu, králíka z Číny, konzervy ančoviček z Peru, květiny z Keni, cín z Malaje nebo Bolívie, železo z oblasti Velkých Jezer tavené v Německu, plastický obal vyrobený z ropy ze Saudské Arábie nebo Kuvajtu. Jakýkoli jednotlivec je takto zapojen do systému používajícího práci lidí z celého světa.

Toto celosvětové spojení práce tisíců různých lidí existuje, přestože mezi nimi není vědomá koordinace. Všichni z nich pracují pro různé navzájem si soupeřící firmy v různých si soupeřících zemích. Nicméně je to, jakoby jejich práce byla shromážděna a vložena do společného fondu. Existuje světový systém výroby, ale je organizován prostřednictvím slepého soutěžení jednotlivých firem, neboli dle Marxovy formulace, máme „společenskou výrobu, ale individuální přivlastňování“.

4. Práce a bohatství

Ekonomové před Marxem začali popisovat tento systém. Odvolávali se na „neviditelnou ruku“ pojící aktivity lidí. Všimli si také něčeho jiného, co pak Marx přijal. Všechny komodity mají jednu věc společnou. Všechny jsou výsledkem lidské práce.

V Kapitálu se Marx ptá, co mají dva velice různé předměty, které stojí stejnou částku peněz, společného - řekněme pár ponožek a bochník chleba? Není to jejich fyzická charakteristika. Mají různou hmotnost, jsou tvořeny jinými molekulami, mají jiný tvar, a tak dále. Není to ani jejich použití. Obvykle si bochník chleba neoblékáme ani nejíme ponožky. Porovnávání pozdějšího použití ponožek a chleba je jako porovnávání hmotnosti slona s

barvou oblohy, jsou to naprosto různé věci. Místo toho Marx říká, že tím, co má tato dvojice společného, je množství práce, které je nutné k jejich zhotovení. To navíc vlastně určuje jejich hodnotu.

Nejjednodušeji se tomu porozumí, když si vezmeme lidi zhotovující věci, aby je směnil mezi sebou. Tesař může vyrobit stůl a vyměnit ho s krejčím za oblek – nikoliv však, pokud by mohl ušít oblek stejné kvality za kratší čas než zabere zhotovení stolu. Odhaduje, že oblek je ceněn alespoň stejným počtem hodin práce jako jeho stůl.

Stejný princip se používá, když lidé vyrobené věci prodávají za peníze. Tesař stůl, jehož zhotovení mu zabere, řekněme, 4 hodiny, prodá za sumu peněz, za kterou si bude moci koupit něco jiného, co trvá vyrobit 4 hodiny. Cena stolu vyjadřuje množství práce, které je třeba na jeho zhotovení.

Samozřejmě, že ne všichni tesaři budou dost zruční, aby požadovanou práci stihli udělat za 4 hodiny. Některým to bude trvat dvakrát tak dlouho (jako např. mně, kdybych se pokoušel zhotovit stůl). Ale nikdo nebude ochoten jim zaplatit ekvivalent osmi hodin práce na stolu, když ho někdo jiný dodá za ekvivalent čtyřhodinové práce. Cena stolu vyjadřuje množství práce vložené do něj určitým jednotlivcem, ale množství práce, které vyžaduje zhotovení stolu průměrně zručným jednotlivcem.

Prostřednictvím směny je práce každého jednotlivce neustále porovnávána s prací v systému jako celku. Neboli Marxovými slovy, „konkrétní práce“ každého jednotlivce se měří jako díl „společenské práce“ společnosti jako celku.

Názor, že práce je původním zdrojem hodnoty, nepochází od Marxe. Tuto myšlenku bralo za svou (alespoň částečně) mnoho ekonomů, kteří se jako první identifikovali s nastupujícím kapitalismem, od Johna Lockeho konce 17. století, přes Adama Smitha v 18. století, až po Davida Ricarda počátkem 19. století. Tak např. Adam Smith argumentoval:

„Skutečná cena všech věcí, to, co skutečně stojí člověka, který si to chce opatřit, je lopota a obtíž získání oné věci... Není to zlato nebo stříbro, ale práce, z níž bylo pořízeno

všechno bohatství celého světa, a její hodnota pro ty, kteří ji vlastní a kteří ji chtějí směniti za nějaké jiné předměty, je přesně rovna množství práce, kterou je činí schopnými získat nebo ovládnout.“

Ale prokapitalističtí představitelé jakékoliv takové „pracovní teorie hodnoty“ vždy zabřednou do jednoho takřka nepřekonatelného problému. Jestliže je zdrojem veškeré hodnoty práce, jak vzniká zisk?

Jestliže se všechno zboží směňuje podle množství práce obsažené v něm, pak by měl každý ve společnosti mít víceméně přibližně stejné postavení. Někteří se třeba rozhodnou pracovat déle, a tedy získat o něco více bohatství a o něco méně volna, ale lidé by měli vést přibližně stejný uspokojivý život. Nebo někteří lidé jsou třeba méně zruční a zpočátku budou ztrácet, ale časem by se měli chytit. Takže kde se soustavně vytváření zisku bere? Jednotlivci třeba vytvářejí zisk tím, že šidí jiné jednotlivce. Ale to nevysvětluje, že zde máme celou třídu bohatých lidí a navíc za moderního kapitalismu téměř všichni, kdo zrovna prodávají zboží, jsou bohatí.

Jak Marx poznamenal:

„Kapitalistická třída jako celek nemůže obohacovat sama sebe jakožto třídu, její celkový kapitál nemůže růst... tím, že jeden kapitalista získává to, co druhý ztrácí. Třída jako celek nemůže sama sebe napájit.“

Ale když tedy kapitalisté neberou svůj zisk jeden od druhého, pak ho prostě musí získávat někde jinde. Ale kde?

Adam Smith se už asi 100 let před Marxem snažil vysvětlit zisk spojením jeho názoru na práci jako zdroje hodnoty s jiným názorem, který spatřoval v kapitálu přídavek k hodnotě díky jeho produkci „příjmu“.

Jistěže některé formy kapitálu, jako např. stroje, továrny budovy a jiné, činí práci daleko produktivnější, než by jinak byla. I nejjednodušší nástroj enormně zvyšuje lidskou produktivitu: pracovník s kolečkem může přemísťovat daleko větší hmotnosti s menší námahou než ten, kdo nosí předměty na zádech. Stroje a budovy továren však nejsou věcmi, které existují samy o sobě. Jsou produktem předchozí lidské práce. Kolečko, které usnadňuje práci dělníkovi, je samo produktem práce kovo-

dělníka. Proto Marx nazval výrobní prostředky „mrtvou prací“ (jakožto opak přítomné práce, která je „živou prací“).

Hodnota zboží na prodej stále závisí na práci do něj vložené, ačkoli část z ní je minulá nikoli přítomná. Když kapitalista říká, že by měl být odměněn za investování do strojího zařízení, musíme se ho zeptat, jak se stroje dostali do jeho rukou místo do rukou těch, jejichž prací byly zhotoveny. Navíc není možné, aby stroj mohl přidávat něčemu hodnotu, aniž by s ním pracovala živá práce. Stroj sám o sobě nedělá nic. Je to lidská bytost, kdo obsluhuje stroj tak, že zhotovuje nové zboží se zvětšenou hodnotou.

Člověk může vytvářet věci bez strojů. Stroj ale nemůže vytvořit nic bez toho, že ho lidská bytost uvede do chodu.

Že je to lidská práce, co nakonec určuje směnnou hodnotu věcí, ukazuje i to, co se děje s moderním technologickým pokrokem. Cena položek, které byly před 20 nebo 30 lety velmi drahé, klesla tak, protože technologický pokrok snížil množství práce potřebné k jejich výrobě, i když stroje použité k jejich výrobě se často staly složitějšími a dražšími. Takže elektromechanické sčítací stroje stály v 60. letech 40 až 50 liber (ekvivalent dnešních 400-500 liber), ale dnes si můžete pořídit elektronickou kalkulačku s lepšími funkcemi za 1 až 2 libry. Podobně středně výkonný počítač by kdysi stál půl milionu liber. Nyní se dá takový počítač sehnat za 600 až 700 liber.

Zboží, jehož cena neklesla takovýmto způsobem, je to, které ke své výrobě potřebuje téměř stejné množství práce jako v minulosti - tzn. auta, potraviny, cihly, malta a mnohé oblečení.

5. Zisk a vykořisťování

Myšlenka, že práce je zdrojem veškeré hodnoty, včetně té, která případně kapitalistovi ve formě zisku, úroku nebo renty, způsobila obhájcům kapitalismu v době po Adamu Smithovi čím dál tím větší rozpaky. Nutně vedla k závěru, že kapitalisté jsou stejnými parazity, jako byli feudálové, které nahradili. To vedlo prokapitalistické ekonomy k tomu, že vyvinuli různé teorie založené

na „zdrženlivosti“, co se týče vysvětlení zisku. Nyní tvrdili, že zisk je odměnou za to, že kapitalisté používají své bohatství tak, aby zaměstnali lidi, místo toho, aby ho použili ke své bezprostřední spotřebě.

Ale jak Marx poznamenal, je to absurdní. Zaměstnávání lidí zahrnuje kupování jejich práce. Jestliže dostává za to zisk kapitalista, pak by měl obdržet zisk každý jiný člověk, který si něco kupuje. Tak proč pracující neobdrží žádný zisk, když si kupují věci, které potřebují bezprostředně k životu?

Teorie zdrženlivosti je čirá legenda. Kapitalista neobětuje své existující bohatství, když investuje. Ve skutečnosti uchovává investování jeho bohatství, zatímco zisk je něco, co dostává pro nic za nic navíc.

Takže pokud je reálná ziskovost 10 procent (podle kapitalistický standardů docela malé číslo), někdo s milionem liber k investování může vydělat 100 tisíc ročně (2 tisíc liber týdně), aby si mohl hovět ve velice nestřídmém duchu a ještě být stejně bohatým na konci roku jako na jeho začátku - a příští rok získat dalších 100 tisíc liber za nic nedělání. Oproti tomu, i kdyby byl pracující s průměrným příjmem roku 1995 nějakým zátrakem schopný „zdržet se“ úplně jídla, přístřeší a oblečení, trvalo by mu 80 let než by nastřádal na takovouto investici.

Marx tvrdí, že ve skutečnosti je kapitalista schopen vytvářet zisk zmocněním se části práce jeho dělníků, stejně jako si otrokář mohl užívat pohodlného života, protože donutil otroky pro něj pracovat, a feudální pán mohl naplnit své břicho, protože rolníci pracovali na jeho statku bez nároku na odměnu. Jediný rozdíl je v tom, že zde nebylo nic, co by zakrývalo před otrokem nebo středověkým rolníkem celou příliš drsnou skutečnost, že plody jejich práce jim někdo jiný bral. Věděli to, poněvadž nad nimi stál někdo s bičem nebo karabáčem.

Naproti tomu se zdá, že v současném systému mezi kapitalistou a pracujícím je rovná a spravedlivá výměna. Pracující prodávají svou práci za určitou peněžní částku - jejich mzdou. A kolik dostanou závisí na aktuálně běžné mzdě za tu kterou práci, stejně jako to, co dostane zelinář za kedlubny,

závisí na současné ceně. Vypadá to, jako by to byla „slušná denní práce za slušnou denní mzdu“.

Ale tato zdánlivě slušná směna mezi pracujícím a kapitalistou maskuje zásadní nerovnost mezi nimi. Oba jsou schopni pracovat (ačkoli kapitalista těžko někdy tuto schopnost využije). Ale jen jeden z nich, kapitalista, má kontrolu nad nástroji a materiálem, které je třeba k práci. Když ale lidé nemají přístup k nástrojům nebo k půdě, pak si musí vybrat mezi hladem nebo prací pro ty, kteří půdu nebo nástroje vlastní.

Jak poznamenal Adam Smith:

"V původním stavu věcí, který předcházel jak přisvojení si půdy, tak hromadění dobytka, celý produkt práce patřil pracovníkovi... ale jakmile se půda stala soukromým majetkem, její vlastník požadoval podíl na výtěžku..."

Výtěžek veškeré práce podléhá odečtení zisku... Ve všech... manufakturách je největší část pracujících odkázána na mistra, který by jim dodával suroviny pro jejich práci... Mistr se podílí na výsledku jejich práce."

Co bylo pravdou v době Adama Smitha, kdy mnoho malých farmářů a samostatných řemeslníků ještě vlastnilo prostředky pro zajištění svého živobytí ve vlastní režii, je století pravdivější dnes. Všechny prostředky k vytváření bohatství - továrny, stroje, zemědělská půda - jsou v rukách velice malého počtu lidí. V Británii 200 předních společností, řízených navzájem propojenou skupinou asi 800 ředitelů, kontroluje výrobní prostředky vytvářející více než polovinu celého národního produktu. Obrovská většina z 24 milionů pracujících v Británii nemá jinou možnost, než shánět práci u takovýchto lidí. To se netýká jen manuálně pracujících, kteří jsou obvykle chápáni jako „dělnická třída“, ale týká se to také velmi mnoha duševně pracujících, kteří o sobě uvažují jako o „střední třídě“. Drobní úředníci, počítačová operátory, redaktory časopisů a novin nebo prodáváči jsou všichni nuceni prodávat svoji práci stejně jako dělníci v automobilce nebo v docích.

Jen velice málo lidí, kteří ukončí školu nebo ztratí práci,

mají prostředky, aby si mohli zřídit vlastní podnikání. Jediná alternativa ke snaze prodat svou práci firmě, která vlastní továrny nebo kanceláře, je žít z almužny, kterou nabízí systém sociálního zabezpečení. Dokonce i tato částka je čím dál tím více omezována vládami, které mluví o potřebě dát lidem „motivaci“ k práci.

Drsná realita je ta, že se velké většině populace nemůže ani zdát o jakémžkoli slušném životě, dokud nejsou ochotni prodávat svou práci těm, kdo mají pod kontrolou výrobní prostředky. Jsou možná „svobodní“ v tom smyslu, že nemusí pracovat pro jednu určitou firmu nebo kapitalistu. Ale tomu, že se musí snažit pro někoho pracovat, neuniknou.

Jak napsal Marx, „dělník může opustit jednotlivého kapitalistu, u něhož prodává svou pracovní sílu, kdykoli je mu líbo... Avšak dělník, jehož jediným zdrojem živobytí je prodej jeho práce, nemůže opustit třídu kupujících, tedy kapitalistů, jako celek, aniž by se vzdal své existence. Patří tedy nikoliv tomu či onomu buržoovi, ale celé buržoasní třídě."

Pracující sice není otrokem, osobním majetkem jednoho kapitalisty. Je ale „námezdním otrokem“ nuceným dělat na některého z příslušníků třídy kapitalistů. To staví pracující do pozice, kdy musí přijmout mzdu menší, než činí celkový produkt jejich práce. Hodnota jejich platu není v kapitalismu nikdy ani přibližně tak velká jako hodnota práce, kterou skutečně odvedli.

6 Odkud pochází zisk

V běžném jazyce často říkáme, že jsou pracující placeni „za svou práci“. Marx ale upozornil na to, že termín „jejich práce“ znamená dvě různé věci.

Znamená nejen práci, kterou dělají, ale také jejich schopnost pracovat, kterou pojmenoval „pracovní silou“.

Tyto dvě věci jsou velmi rozdílné. Lidská schopnost pracovat závisí na tom, zda lidé mají dost jídla, přístřeší, oblečení a čas na odpočinek, což jim umožní každý den přijet do práce natolik čerství, aby vynakládali požadované úsilí a věnovali dostatečnou pozornost svým úkolům. Budou fyzicky nezpůsobilí pracovat, dokud nedostanou zapláceno tolik,

aby si tyto věci mohli obstarat.

Jak poznamenal Adam Smith:

"Je zde jisté minimum, pod něž není možno po významnější dobu snížit řádné mzdy dokonce i za nejpodřadnější druh práce. Člověk musí skrz svoji práci přežít a jeho mzda musí být tak velká, aby to umožnila. Ve většině případů musí být dokonce větší; jinak by pro něj bylo nemožné založit svou rodinu a rod takového pracovníka by nemohl překročit první generaci."

Co přesně je pro pracující považováno za „dost“ závisí na tom, jakou práci vykonávají, a obecných podmínkách ve společnosti, ve které žijí. Tak pracující v západní Evropě, USA, Japonsku a dokonce i v Jižní Korei dnes normálně očekávají, že se jim dostane lepších potravin, přístřeší a ošacení a více volného času než měli manchesterští dělníci, se kterými se setkal Engels v polovině 40. let 19. století, nebo i dnes mnoho pracujících v Indii či Africe. A prozíravější zaměstnavatel někdy pozná, že musí zajistit svým zaměstnancům jisté minimální podmínky, když mají pracovat produktivně, stejně jako chytrý farmář ví, že musí svým krávat dávat příslušné množství sena, pokud mají mít vysokou dojivost. Článek ve Financial Times z ledna 1995 podal zprávu o tom, že „mnoho manažerů zjišťuje..., že pokud jejich personál nemá dovolenou a nevede život mimo zaměstnání, nedaří se mu provádět práci efektivně. "Trvám na tom, aby si můj personál bral dovolenou," vysvětluje společník jedné z předních britských účetních firem, "jinak se lidé stávají méně produktivními"."

Samozřejmě, že mnoho zaměstnavatelů to takto nevidí. Nesou s nelibostí každou penny, kterou vydají na mzdy, a každou minutu, kdy pro ně zaměstnanci nedělají. Pracující určitě nevidí svůj plat jako to, co jim má pouze umožnit pracovat pro svého zaměstnavatele. Vidí to jako něco, co jim dá šanci koupit si, co chtějí - ať je to pár piv, auto z bazaru, hračky pro děti nebo pár týdnů dovolené. Proto je zde neustálý boj mezi zaměstnavateli a pracujícími, zaměstnavatelé se snaží stlačit mzdy pod minimum potřebné k tomu, aby zaměstnanec uživil rodinu, a pracující se snaží dotlačit mzdy

nad toto minimum, aby získali více „volného času“ a trochu „malého přepychu“.

Realita dnešního kapitalismu je, stejně tak jako v Marxově době, taková, že masa manuálně i duševně pracujících je tělesně i duševně vyčerpána, když jim skončí pracovní doba, a utratí své peníze za věci, které je zhruba obnoví do původního stavu, aby mohl přistít den nebo týden pokračovat v práci. Vidíte snad každé ráno manuálně nebo duševně pracující, kteří by nebyli unaveni, když se cpou do autobusů nebo do vlaků a kteří nejsou unaveni, když se tam večer cpou znovu při návratu domů?

Výše mzdy nebo platu, který pracující dostává, závisí na nákladech spojených s obnovením této schopnosti pracovat - náklady na obnovu „pracovní síly“. Když budou mzdy příliš nízké, pracující budou špatně živeni a příliš unaveni, aby odvedli odpovídající práci. Nebudou chtít pracovat a kapitalista z nich nebude moci získat tolik produkce, kolik chce. Když je však na druhou stranu mzda větší než náklady spojené s obnovením dělníkovy schopnosti pracovat, zaměstnavatel udělá vše, co je v jeho silách, aby jej nahradil jinými dělníky, které si může pořídit levněji.

Hodnota pracovní síly závisí, stejně jako u každého jiného zboží, které se prodává a kupuje, na množství práce nutné k jeho výrobě. Tzn. že závisí na množství práce vydané na výrobu výživy potřebné k udržení dělníka zdravého, v dobré kondici, připraveného pracovat - kolik je třeba k zajištění tří jídel denně, dopravy do zaměstnání, trochu odpočinku večer a o víkendech a k výchově dětí, které se stanou další generací dělníků. Ale množství práce, které je potřebné k udržení kondice a způsobilosti pracovat, není stejné jako množství práce, které skutečně vykoná, když pracujete. Ta může dělat tak čtyři osobní hodiny z celkové společenské práce denně, aby vyprodukovala jídlo, obydli a ošacení pro celou rodinu. Avšak jsme schopni pod nátlakem pracovat osm, deset nebo i dvanáct hodin denně. A kapitalista mzdu nezaplátí, dokud tak neučiníme.

Platí obvyklou cenu za pracovní sílu. Ale dostává jednodenní práci a ta má daleko vět-

ší hodnotu než náklady za jednodenní pracovní sílu.

Takže pokud zabere výroba zboží ekvivalentního naší spotřebě 4 hodiny, ale pracujeme 8 hodin denně, pak si kapitalista mlčky přivlastňuje čtyř hodinovou práci.

Protože kontroluje výrobní prostředky, může shrábnout přebytek v hodnotě čtyř hodin práce denně. Marx tento přebytek nazval „nadhodnotou“, která je zdrojem zisku, úroku a renty.

Kapitalista každý den shrábne pracujícímu tento přebytek. Takto se neustále zmocňuje pozice, ve které mů-

že shrábnout ještě více nadhodnoty. Neboť nadhodnota ho opatřuje kapitálem k získání dalších prostředků produkce a dělníků pro budoucí otročení.

Avšak, poté co se toto všechno stalo, kapitalisté tvrdí, že jsou dělníkům prospěšní tím, že jim umožňují pracovat. Tvrdí, že jsou „zřizovatelé pracovních příležitostí“, jako kdyby se žádná společenská práce nemohla konat bez jejich předchozí loupeže. A někteří lidé uvnitř dělnického hnutí jsou natolik tupí, že o nich mluví jako o „partnerech ve výrobě“, jako kdyby byl otrokář partne-

rem otroka nebo feudální pán partnerem nevolníka.

Skutečností je, že vždy, když dělník pracuje, zvyšuje kontrolu, kterou kapitalista disponuje. To je pravda dokonce i tehdy, když podmínky umožňují zlepšení životní úrovně dělníka. Jak říká Marx v Kapitálu:

„Ale jako lepší šaty, výživa, lepší zacházení a větší či menší peculium (majetek, který dostávali do užívání otroci) neruší poměr závislosti a vykořisťování u otroka, neruší jej ani u námezdního dělníka. Vzestup ceny práce v důsledku akumulace kapitálu znamená ve sku-

tečnosti jen to, že délka a tíha zlatého řetězu, který si už námezdní dělník sám ukul, dovolují, aby byl trochu povolen.“

To kapitalistům umožňuje dostat do svých rukou všechno strojní vybavení a suroviny potřebné pro následnou výrobu. Mohou tak předstírat, že jsou „tvůrci bohatství“, lidé, kteří „zajišťují práci“ jiným. Ve skutečnosti spočívá jejich činnost v krádeži výsledků cizí práce – a poté znemožnění jejich budoucího využití ve výrobě jinak než prostřednictvím další krádeže.

Pokračování příště.

PŘEKLAD THOMAS FRANKE

Analýza minulého režimu:

Státní kapitalismus v Rusku

Režimům v Rusku a východní Evropě, jež sami sebe nazývaly socialistické a komunistické, se podařilo vyvolat ohromný zmatek v celém mezinárodním dělnickém hnutí i široké veřejnosti. Mnoho dělníků a politických stran po celém světě akceptovalo tvrzení, že režimy východního bloku představují socialismus a vládu dělníků. Zcela se změnilo chápání pojmů jako: „levice, pravice, třídní boj, socialismus“ ap. V Čechách, ale i jinde ve světě, chápe většina lidí pojem socialismus jako režim, kde je vše ovládáno státem.

Jako skutečný socialismus a vládu dělníků popisují minulý režim především dvě skupiny lidí. Za prvé je to Komunistická strana, která svůj režim popisuje jako skutečný, nefalšovaný socialismus. A za druhé jsou to neoliberální a další pravicové strany.

Všichni pravičáci rádi popisují minulý režim jako příklad toho, jak to zákonitě musí dopadnout, když se chopí moci dělníci a obyčejní lidé. Tento postoj přejala většina našich médií. Denně je nám tudíž předkládána absurdní ideologie, podle níž každá regulace trhu, podpora chudých, přerozdělování mezd, či odpor proti zbrojení pouze dláždí cestu k „socialistickému“ totalitnímu režimu. Všichni, kdo protestují proti omezování práv zaměstnanců, proti poplatkům ve zdravotnictví, proti privati-

zací, proti cizím vojenským základnám, proti ničení životního prostředí ap. dostávají automaticky nálepku „levičáků“, jež usilují o návrat ke komunistickému systému.“

Současný agresivní antikomunismus je jasně namířen proti všem levicovým silám ve společnosti. Avšak za „komunistické“ či za „socializující tendence“ jsou již obviňováni i

samotní pravičáci, kteří nepropagují svobodu trhu dostatečně halasně, či jsou ochotni činit ústupky.

Chceme-li se této agresii bránit, musíme si nutně ujas-

že minulý režim nebyl ničím jiným, než zvláštní odrudou kapitalismu, která s vládou dělníků neměla naprosto nic společného.

Přestože se Tony Cliff zaměřuje především na Rusko za vlády Stalina, dají se jeho postoje dobře aplikovat třeba na Husákův režim v Československu. Stejně jako v Rusku byla i tehdejší československá společnost rozdělena na třídy. Na jedné straně tu stáli ředitelé podniků, vedoucí funkcionáři, vysokí politici, armádní důstojníci, či policejní náčelníci. Na druhé straně zde byly dělníci, rolníci, studenti, vědci ap. Ti první měli v rukou veškerou moc a pobírali astronomicky vysoké platy. Druzí pracovali za nízkou mzdou a neměli možnost o čemkoli rozhodovat.

Kdyby Husákův režim představoval socialismus, znamenalo by to, že by továrny a podniky byly kontrolovány dělníky, kteří v nich pracovali. Skutečnost však byla docela jiná. Každý podnik byl pod přísnou kontrolou shora jmenovaných ředitelů a vedoucích pracovníků. Byly zde sice odbory, ale ty byly podřízeny Ústřední radě odborů, jež byla propojena s vládou KSČ. Odbory měly navíc zcela minimální pravomoci a jejich hlavní činností mělo být úsilí o splnění centrálního plánu. Je evidentní, že takovéto „dělnické“ organizace byly jen dalším nástrojem vládnoucí třídy, jímž byli dělníci

udržování pod kontrolou.

Kdyby minulý režim představoval socialismus (či přechodné stádium mezi kapitalismem a socialismem), musel by rozvinout výrobní síly efektivněji než kapitalismus, tj. lépe uspokojovat lidské potřeby. Ve skutečnosti se však ekonomika Československa rozvíjela daleko pomaleji, než v kapitalistických zemích na Západě. V tehdejší ekonomice navíc platily tytéž ekonomické zákony jako v monopolním kapitalismu – včetně zákona o klesající míře zisku.

Jako v každé jiné kapitalistické zemi byla i československá ekonomika zcela podřízena akumulaci – státní byrokracií ovládaného – kapitálu. Rozvoj výroby se soustředil předně na budování těžkého průmyslu: elektráren, hutí, oceláren, dolů ap., zatímco výroba spotřebního zboží zaostávala. Životní úroveň lidí cyklicky kolísala podle toho, jak moc zrovna státní kapitál pracovní sílu potřeboval.

Avšak akumulaci kapitálu se nepodřizovala jen životní úroveň lidí. V jejím zájmu byla také zničena ohromná část české krajiny. Nadměrnou stavbou přehrad byly zničeny rozsáhlé a jedinečné ekosystémy v povodí řek. Kvůli těžbě uhlí byly zničeny Krušné Hory a velká část Středních Čech. Byly nesmírně znečištěny řeky, potoky a také ovzduší. Snaha o maximalizaci zisku také vedla k vyčerpání půdy nadměrným hnojením, k jednostrannému vysazování jehličnatých lesů ap.

A kdyby se někdo opovážil na toto panství ředitelů a státních funkcionářů sáhnout, stála tu proti němu ohromná státní mašinérie s rozsáhlou byrokracií, armádou a silnou policií včetně složek StB. Tzv. komunistický režim vůbec dokonale demonstroval správnost marxistické filosofie, podle níž je stát, se vším svým úřednictvem a ozbrojenými složkami, pouze nástrojem vládnoucí třídy k potlačování odporu všech ostatních společenských tříd.

Pod pečlivým dohledem státu bylo také televizní a rozhlasové vysílání, tisk, a všechna vydavatelství. Jak říkal Engels: „Vládnoucí třída, která ovládá prostředky materiální produkce, ovládá také prostředky duchovní produkce.“ Ty pak hlásaly vládnoucí ideologii, která všem vštěpovala

do hlavy, že ekonomické zájmy ředitelů, vedoucích a byrokratů představují zájmy dělnické třídy a že jejich režim je vládou dělníků – socialismem.

Mezi zájmy státního kapitálu a zájmy dělníků byl nesmiřitelný rozpor. Ve společnosti zuřil třídní boj, kde dělníci bojovali proti ředitelům a jejich státu. Tento boj pak vyvrcholil revolucí roku 1989, kdy došlo k získání základních demokratických svobod, a tím i lepších podmínek pro vedení dalšího boje za konečné osvobození proletariátu.

Státní kapitalismus zkolaboval a byl nucen se přetřansformovat na tržní kapitalismus. Většina vládnoucí třídy a celý státní aparát však zůstaly nedotčeny. Nešlo proto o výměnu jedné třídy jinou třídou, nýbrž jen o vynucenou reformu režimu, ovládaného stejnou třídou, kde se změny odehrály na úrovni jednotlivců či skupin jednotlivců.

Počínaje tímto číslem, budou se na stránkách *Solidarity* objevovat postupně další a další kapitoly Státního kapitalismu v Rusku. Doufáme, že zpřístupnění tohoto díla českým čtenářům dopomůže k lepšímu pochopení naší minulosti a tím i k přípravě na budoucnost.

VÍTA LAMAČ

Nad hrobem stalinistického režimu

První vydání Státního kapitalismu v Rusku bylo napsáno roku 1947 a objevilo se ve dvou vydáních. Bylo to v době, kdy byl stalinismus na svém vrcholu: po vítězství Ruska nad nacistickým Německem, po ruské okupaci Východní Evropy a před rozkolem mezi Titem a Stalinem. Maova armáda rychle postupovala Čínou a stála před svým úplným vítězstvím.

Čtyřicet dva let nato, v roce 1989, zkolabovaly stalinistické režimy ve východní Evropě a poté v samotném Rusku. Zánik stalinistické ekonomiky a sociálního a politického pořádku přesvědčivě dokázal platnost teoretické analýzy této knihy z roku 1947. Často se stává, že až po smrti člověka vyjde najevo, jakými nemocmi za svého života trpěl. Podobně i okamžik smrti sociálního řádu může být současně okamžikem pravdy.

Považovat stalinistický re-

žim za socialistický stát, či za zdegenerovaný dělnický stát – přechodné stádium mezi kapitalismem a socialismem – by znamenalo, že jde o režim progresivnější než kapitalismus. Pro marxisty by z toho nutně plynulo, že stalinismus je schopen rozvinout výrobní síly efektivněji než kapitalismus. Avšak prohlubující se krize ve Východní Evropě a v SSSR nemůže být vysvětlena jinak než jako výsledek zpomalování ekonomického růstu koncem 70. a počátkem 80. let. To vedlo ke stagnaci a ke zvětšování mezer mezi těmito zeměmi a pokrokovějším Západem.

Roční míra růstu HDP v SSSR byla následující: za prvního pětiletého plánu – 19,2 procent (pravděpodobně nadhodnocený údaj); 1950-59 – 5,8 procent; 1970-78 – 3,7 procent. V letech 1980-82 růst klesl na 1,5 procenta a za posledních deset let dosáhl záporné míry růstu. Je na biele dni, že výrobní síly nebyly rozvíjeny efektivně.

Pokud by byla produktivita práce ve Východní Evropě a SSSR dynamičtější než na Západě, neměli by tamější vládcové důvod odmítat začlenění svých zemí do volného trhu se Západem. Pokud by východoevropské ekonomiky byly nadřazené ekonomice např. Západního Německa, měly bychom vidět vzkvétající průmysl Východního Německa ve srovnání s průmyslem Západního Německa. Ve skutečnosti ekonomika Východního Německa po sjednocení zkolabovala. Počet dělníků zaměstnaných ve Východním Německu v roce 1989 byl 10 milionů zatímco dnes je to pouze 6 milionů. Produktivita práce představuje pouhých 29 procent západní úrovně. Úroveň produktivity ve Východním Německu, nejvyspělejší ekonomiky Východní Evropy, byla nesrovnatelně menší než v Západním Německu a v ostatních vyspělých zemích, které začali s Východní Evropou po roce 1989 soupeřit.

Pokud by SSSR byl dělnickým státem – ať už jakkoli zdegenerovaným – a kapitalisté by ho napadli, dělníci by svůj stát přišli bránit. Dokonce i Trockij, nejostřejší kritik stalinismu, vždy předpokládal, že sověští dělníci budou bránit stát před útoky kapitalistů, a to i přes zkaženost a zkorumpovanost byrokracie, která jím vládne.

Ale když přišel roku 1989 pád, dělníci ve Východní Evropě „svůj“ stát nijak nebránili. Pokud by stalinistické režimy byly dělnickými státy, pak není možné nijak vysvětlit, proč byli jejich jedinými obránci složky tajné policie Securitate v Rumunsku a Stasi ve Východním Německu, ani proč sovětská dělnická třída podporovala Borise Jelcina, který otevřeně prosazoval volný trh.

Jestliže byly režimy Východní Evropy a SSSR post-kapitalistické a po roce 1989 nastala restaurace kapitalismu, jak mohlo být této restaurace dosaženo tak snadno?

Revoluce 1989 ve Východní Evropě byly pozoruhodné tím, že v nich chyběly jakékoliv větší sociální konflikty a násilí. Kromě Rumunska zde nebylo žádné ozbrojeného konfliktu. Ve skutečnosti se ve Východním Německu, Československu a Maďarsku během pádu těchto režimů odehrálo méně násilných střetů, než kolik se odehrálo mezi policií a protestujícími horníky v Británii v 80. letech za vlády Thatcherové!

Přechod z jednoho společenského řádu do druhého je nutně doprovázen nahrazením jednoho státního aparátu jiným. Avšak po roce 1989 zůstala státní mašinérie ve všech zemích nedotčena. Sovětská armáda, KGB a státní byrokracie v Rusku zůstala a stejně tomu bylo i v celé Východní Evropě. V Polsku pomáhala armáda prosadit přeměnu polského státního kapitalismu na tržní ekonomiku. Generál Jaruzelski, architekt převratu z roku 1981, ministr vnitřní a vrchní představitel stanného práva generál Kiszczak hráli klíčovou roli při vyjednávání se Solidarností u kazatelského stolu a při formaci Mazowieckovy koalici vlády. Pokud by zvítězila kontrarevoluce a nastala restaurace kapitalismu, nastala by ohromná výměna vládnoucí třídy novou třídou. My jsme však naopak svědky kontinuálního vývoje se stejnými lidmi v celé společnosti. Členové nomenklatury, kteří řídili ekonomiku, společnost a stát pod praporem „socialismu“, dělají nyní totéž pod praporem „volného trhu.“

Kolaps stalinistických režimů v Rusku a Východní Evropě způsobil ohromný chaos ve světovém komunistickém hnutí a mezi těmi lidmi na le-

vici, kteří nebyli vyzbrojeni teorií státního kapitalismu. Miliony členů a sympatizantů komunistického hnutí v celém světě akceptovaly tvrzení, že stalinistické režimy představují socialismus. Stejný postoj však zaujímali také miliony lidí, kteří nepatřili do komunistického, ale do socialistického tábora. Toto stanovisko však nebylo rozšířeno jen v levicových hnutích. Např. pravé křídlo sítě Fabianů, Sidney a Beatrice, vytvořilo knihu s názvem *Sovětský komunismus: Nová civilizace* (1936) – chvalozpěv na stalinistický režim. Pro většinu lidí, kteří ztotožňovali stalinismus se socialismem, znamenal kolaps těchto režimů ideologickou a morální ránu.

Na příklad v únoru 1990 Eric Hobsbawm, duchovní otec britské komunistické strany, odpověděl na otázku „zdá se, že v Sovětském svazu dělníci přemohli dělnický stát“ takto: „Nikdo v Sovětském svazu nikdy nevěřil, že se jedná o dělnický stát.“ Proč nám toto Hobsbawm nepověděl 50 let nebo alespoň 20 let předtím?

Extrémní ideologická desorientace britské komunistické strany je zcela zřejmá již z několika prvních minut zasedání výkonného výboru strany v době kolapsu. Nina Temple, generální tajemnice strany, řekla: „Myslím si, že SWP má pravdu, trockisté měli pravdu v tom, že ve Východní Evropě žádný socialismus nebyl. A myslím, že jsme to měli uznat již dávno.“

Chris Myant, tajemník zahraničních věcí britské komunistické strany, šel ještě dále. Řekl, že Říjnová revoluce byla „chybou historického rozměru ... a její důsledek byl strašlivý.“ Poté pokračoval v obviňování Lenina a bolševiků, kterým kladl za vinu rozpoutání 2. světové války, holocaust, gulagy, inscenované procesy, vznik třetí fašistické diktatury a závodí ve zbrojení, hladomor v Etiopii, světovou chudobu a Vietnamskou válku! Ideologický kolaps britské komunistické strany vedl nakonec k jejímu rozpadu. Strana, jenž měla v roce 1945 60 000 členů a velký vliv na dělnickou třídu, se rozpadla na asi dvě stovky drobných, bezvýznamných a pasivních stran. Podobný příběh bychom mohli vyprávět o komunistických stranách kdekoliv na světě.

Ideologická krize

však těžce zasáhla také britskou Labour Party. Zatímco roku 1981 získal Tony Benn kolem 3,2 milionu voličů pro Labour Party a měl pravděpodobně až 200 000 aktivních stoupenců, v dubnu 1995 byl celkový počet členů Labour Party, kteří hlasovali pro zachování Klauzule 4, pouze 8 500. Kolaps stalinismu byl však samozřejmě jen jedním (i když velmi významným) faktorem, který se na úpadku Labour Party podílel.

Socialismus je dítětem aktivní revoluční sebe-emancipace dělnické třídy. Stalinismus však byl celou dobu hlavní překážkou této aktivity – byl hrobařem revoluce. Idea, že stalinismus byl socialismem, končí kalamitou pro všechny, kteří tuto ideu zastávali.

Jsem přesvědčen, že analýza stalinistického Ruska jako státního kapitalismu, kterou jsem vypracoval před 48 lety nyní zcela potvrdila svou platnost. Důkazem je právě zhroucení stalinistických režimů.

TONY CLIFF
ČERVENEC 1996

Předmluva z roku 1988

Tato kniha byla prvně vydána ve dvou vydáních v červnu 1948 pod názvem *Povaha stalinistického Ruska*. Upravená verze byla vydána roku 1955 s názvem *Stalinistické Rusko: marxistická analýza*. V roce 1964 se objevila znovu jako první část větší práce Rusko: marxistická analýza. Pod názvem *Státní kapitalismus v Rusku* byla prvně publikována v roce 1974 vydavatelstvím Pluto.

Většina tohoto textu pochází z vydání roku 1955, které se liší od originálu (hlavně pořadím kapitol, ale také dodatky materiálu, týkající se konfliktu mezi Jugoslávií a Ruskem 1948 a upravenými částmi, zabývajícími se krizí státního kapitalismu).

To, co je zde publikováno jako první dodatek – Trockého pohled na Rusko – bylo původně integrální součástí původního textu. Ten představuje zničující odpověď všem, kdo jsou ovlivněni Ernstem Mandelem nebo Isaacem Deutscherem, a kteří trvali na Trockého analýze i v poválečném období.

Druhý dodatek byl na-

psán jako samostatný text v roce 1948 hned po dokončení originálního textu a zabývá se koncepcí, podle které je Rusko novou formou třídní společnosti, zcela odlišnou od socialismu i kapitalismu. V tuto dobu byl tento postoj zastáván především americkým ex-trockistou Maxem Shachtmanem. V minulých letech tento postoj prosazovali autoři jako Rudolf Bahro, Antonio Carlo, Hillel Ticktin, George Bence a Janos Kis (přísíci společně pod pseudonymem Rakovski). Cliffova kritika vyvrací jak staré tak novější verze tohoto argumentu.

Ještě na závěr. Vydavatelství Cliffových klasických děl nás varovalo, že: „Čtenář, který není zběhlý v marxistické teorii, může mít při čtení této knihy problémy. A že kapitola V, VI a obzvláště VII nabádají proto k přeskočení.“ Nezbyvá než dodat, že tyto kapitoly jsou důležité, neboť Cliff zde mistrovským způsobem čelí všem, kdo by rádi viděli Rusko, jako důkaz neplatnosti Marxovy teorie.

CHRIS HARMAN
BŘEZEN 1988

Kontrola nad výrobou

Bezprostředně po revoluci bylo rozhodnuto, že vedení každé továrny bude předáno do rukou odborů. Program Komunistické strany Ruska, přijatý osmým stranickým sjezdem (18. – 23. března 1919), prohlašoval:

„Aparát, organizující společenskou výrobu, musí záviset předně na odborech ... Ty se musí postupně přeměnit na veliké výrobní jednotky, zahrnující většinu dělníků, a to ve všech jednotlivých výrobních odvětvích. Již dnes jsou odbory (jak to vyžadují zákony sovětské republiky uváděné do praxe) důležitými účastníky v lokálních i centrálních orgánech spravujících průmysl. Odbory musí ve svých rukou koncentrovat stále větší podíl řídicích funkcí a podmaňovat si tak ekonomický život celé země vytvářením vlastních ekonomických cílů. Pevnou jednotu mezi státní mocí, národní ekonomikou a širokými masami dělníků musí zajistit odbory tím, že budou v co možná největší míře zapojovat dělníky do přímé účasti na správě ekonomiky. Účastí odborů na řízení ekonomického života

a začleňováním širokých lidových mas do správy ekonomiky, se vytvoří síla, schopná bojovat proti byrokratizaci ekonomického aparátu sovětského státu. To umožní vytvořit efektivní lidovou kontrolu nad produkty výroby.“

Na řízení průmyslu se podíleli členové strany společně s dělnickými továrními radami.

Společně s nimi a pod jejich kontrolou pak pracovali techničtí vedoucí. Tyto tři složky tvořili tzv. Trojku.

Se sílící byrokracií ve straně a v odborech začala moc Trojky upadat a byrokracie postupně upevňovala svou moc nad masami dělníků. Nicméně i tak stále podléhala jejich tlaku a některé elementy dělnické kontroly se tak uchovaly až do příchodu pětiletky. A. Baykov – nadšený obdivovatel Stalinovy politiky a odpůrce dělnické kontroly říká:

„Během současné periody [před pětiletkou] je ředitel podniku zcela závislý na dělnickém orgánu – „Zavkom“ (tovární odborová komise), na členech strany a orgánu komunistické strany v závodě. Zástupci těchto orgánů považují za svou povinnost vměšovat se do práce ředitele a vnucovat mu svá rozhodnutí.“

S přechodem na rychlou industrializaci nemohla být Trojka dále tolerována, neboť bránila úplnému podřízení dělníků potřebám akumulace kapitálu. A tak v únoru 1928 vydal Nejvyšší hospodářský výbor dokument nazvaný *Základní regulace týkající se práv a povinností správy, technického a vedoucího personálu v průmyslových podnicích*. Ta měla za cíl zlikvidovat Trojku a ustanovit v podnicích ničím neomezenou vládu ředitelů. V září 1929 rozhodl ústřední výbor strany, že dělnické výbory „nesmějí přímo zasahovat do provozu podniku, ani jakkoli usilovat o výměnu vedoucí administrativy.“ Dělníci měli všemi prostředky pomáhat chránit vedení s jediným mužem v čele, zvyšovat výrobu a rozvoj továrny a tím zlepšovat materiální podmínky dělnické třídy. Ředitel získal v podniku všechnu moc. Všechny jeho příkazy musely být bezpodmínečně vykonávány jak vedoucím personálem tak všemi dělníky. L. M. Kaganovič, známý hasič ekonomických potíží, říká: „Vedoucí obchodu je autoritativní vůdce obchodu, tovární ředitel je autoritativní

vůdce továrny a každý z nich má práva a povinnosti odpovídající této pozici.“ Jeho bratr M.M. Kaganovič – vysoký funkcionář Výboru pro těžký průmysl prohlásil: „Základním předpokladem pro nás musí být, že ředitel je nejvyšším nadřízeným v továrně. A všichni zaměstnanci mu musí být zcela podřízeni.“

Jedna Učebnice sovětského práva, vydána roku 1935, šla ještě dále: „Management s jediným mužem v čele, je základním principem organizace socialistické ekonomiky.“

Oficiálně byla Trojka zrušena roku 1937, když Ždanov – Stalinův nohsled – prohlásil na plénu ústředního výboru, že: „Trojka je pro nás něčím zcela nepřijatelným... Trojka je určitým druhem správní rady, avšak naše ekonomická administrativa je vytvářena na zcela odlišném principu.“ Nový systém vedení podniků byl v oficiálních příručkách jasně definován: „Každý podnik má svého vedoucího – ředitele podniku – jenž má plnou moc činit rozhodnutí, za která pak nese odpovědnost.“ Dále: „Centrální řízení (s jediným mužem v čele) jasně odděluje administrativu od stranických a odborových organizací. Toto striktní oddělení musí být aplikováno na všech úrovních průmyslového managementu. Zodpovědnost za plnění plánu nese administrativa. Vedoucí pracoviště, ředitel podniku, šéf Glavku – správní rady průmyslu či průmyslových odvětvích, mají plnou moc, odvozenou od jejich funkce. Stranické a odborové organizace nesmějí žádným způsobem narušovat jimi zavedený pořádek.“

Z těchto citací je očividné, jak nesmyslná jsou slova Deana z Canterbury. Totiž že: „Demokracie na pracovišti je hlavní baštou Sovětské svobody.“

Během prvních několika let po revoluci byli, jak formálně tak i ve skutečnosti, jedině odbory oprávněny stanovovat míru mezd. Během periody NE-Pu byly mzdy určovány vyjednáváním mezi odbory a vedením podniku. Nyní, s nástupem pětiletky, jsou mzdy stanovovány stále větší měrou ekonomicko-administrativními orgány jako komisariáty, Glavky a jednotlivými řediteli továren. Tomuto tématu se budeme podrobněji věnovat v poslední části této kapitoly. Avšak pro

ilustraci uvedu několik typických citací, jež ukazují postoj sovětských pravových činitelů ke stanovování mezd. Weinberg, jeden z nejvyšších postavených odborových vůdců, roku 1933 prohlásil:

„Vlastní určování mezd a regulace práce vyžaduje, aby k tomuto účelu získaly větší pravomoc vedoucí průmyslu a techničtí ředitelé. To je nutné rovněž kvůli stabilizaci ekonomiky a poměrů uvnitř vedení jednotlivých továren ... Oni [dělníci] nesmí bojovat sami za sebe proti své vládě. To je naprosto špatné. Je to levičácká oportunistická zvrhlost, přerušování pravomocí a narušování práce administrativních oddělení. Je naléhavé, aby tato praxe skončila.“

Následující rok mluvil Ordžonikidze, tehdejší komisař těžkého průmyslu, na konferenci ředitelů těžkého průmyslu. Řekl:

„Jako ředitelé, administrativní vedoucí a mistrové musíte osobně využívat mzdy při každé možné příležitosti a neponechat rozhodování o této záležitosti komukoli jinému. Mzdy jsou nejmocnější zbraní ve vašich rukou.“

Nedlouho poté Andrejev, člen politbyra, prohlásil:

„Mzdová stupnice musí být zanechána zcela v rukou vedoucího průmyslu. Ten také musí stanovit normu.“

Nastala zvláštní situace, kdy „Výbor pro spory a stanovení kusových sazeb“, byl, aniž by se změnil jeho název, výslovně zbaven možnosti zasahovat do ustanovování velikosti mezd a pracovních norem!

Dělníci se nemohou organizovat k obraně svých zájmů

Za Lenina a Trockého měli dělníci právo bránit se i proti vlastnímu státu. Lenin na příklad řekl: „Náš současný stát je dělnickým státem s byrokratickou deformací ... Náš stát je takového charakteru, že se před ním organizovaný proletariát musí bránit a my musíme tyto dělnické organizace využít k ochraně dělníků před jejich vlastním státem – poté budou dělníci svůj stát bránit...“

To potvrzuje například fakt, že stávky nebyly státem nijak potlačovány. Na 11. stranickém sjezdu pouze jeden z vedoucích členů, V. P. Milju-

tin, navrhoval „zakázat stávky ve státních podnicích.“ Všichni ostatní brali jako povinnost člena strany se jich zúčastnit a to i tehdy, pokud sami nesouhlasili s většinou, která si stávku přála. A vskutku, prvních několik let následujících po revoluci, proběhlo veliké množství stávek. Tak roku 1922 stávkovalo celkem 192 000 dělníků ve státních podnicích, roku 1923 byl jejich počet 165 000, v roce 1924 to bylo 43 000 dělníků, v 1925 – 34 000, v 1926 – 32 900, v 1927 – 20 100, v první polovině roku 1928 – 8 900 dělníků. V roce 1922 dosahoval počet dělníků, zapojených do pracovních konfliktů, tři a půl milionu. V roce 1923 to bylo 1 592 800.

Dnes odbory, jestli tak vůbec mohou být zvány, nedělají pro obranu dělnických zájmů nic. Naprostý nezájem je jasně ilustrován faktem, že mezi devátým a desátým sjezdem odborů uplynulo celých sedmáct let (1932 – 49). Byly to roky, během nichž došlo k dalekosáhlým změnám v postavení dělníků – odstranění sedmihodinového pracovního dne, nástupu „stachanovského hnutí“ a mnoho drakonických zákonů. Když se sjezd sešel, vůbec nerepresentoval dělníky, neboť jeho sociální složení bylo: 41,5 % delegátů pracujících jako odboroví funkcionáři na plný úvazek, 9,4 % techníků a pouze 23,5 % dělníků (Na předchozím sjezdu v roce 1932 bylo 84,9 % delegátů z řad dělníků.).

Kromě toho se „odborní“ vůbec nebavily o určování mezd. Roku 1934 bylo zrušeno určování mezd kolektivní smlouvou. Roku 1940 podal Šverník, šéf ústředního výboru odborů následující vysvětlení toho, proč byly kolektivní smlouvy odstraněny: „Nyní, když se stal rozhodujícím elementem ekonomického rozvoje plán, otázka mezd nemůže být řešena nezávisle na něm. Kolektivní smlouva jako forma regulace mezd se tak již přezila.“

V únoru 1947 byly tzv. kolektivní smlouvy opět zavedeny. Avšak stalinističtí vůdci dali jasně najevo, že tyto kolektivní smlouvy nemají nic společného s tím, co se pod tímto pojmem rozumí všude jinde na světě. Vůbec nezahrnovaly dohodu o mzdách. Do

odborářského měsíčníku Šverník napsal: „Nemůžeme žádat žádné změny ve mzdách ... pokud to nebude v souladu s rozhodnutím vlády.“ A oficiální komentáře k pracovnímu právu byly podobné: „Je samozřejmé, že dnešní kolektivní smlouvy musí mít zcela odlišný obsah od těch smluv, kde výška mzdy a některé další pracovní podmínky ještě nebyly určovány na vládní úrovni.“

Učebnice pracovního práva vydávaná v letech od 1938 do 1944 se o tomto tématu ani nezmiňuje. Avšak v učebnici vydané o něco později (roku 1946) stojí: „Samotný život ukázal, že obnovení praxe kolektivního vyjednávání je nevhodné. Kolektivní smlouva jakožto forma legální regulace pracovních vztahů dělníků a placených zaměstnanců se již přezila. Státní normy, jež upravují všechny aspekty pracovních vztahů, neponechávají místo pro vyjednávání o těch či oněch pracovních podmínkách.“

Další učebnice pracovního práva, publikovaná roku 1947, představila Zákoník práce, z nějž byl vyňat Článek 58, který říkal: „Velikost platů zaměstnanců by měla být odvozena od kolektivní pracovní smlouvy a individuální pracovní smlouvy.“ Místo toho bylo řečeno: „Velikost mezd a platů je dnes stanovena rozhodnutím vlády (nebo vyplývá z jejích směrnic)... Dohoda jednotlivých stran hraje v určování velikosti mezd a platů jen podružnou úlohu. Nesmí odporovat zákonu a je možná jen v mezích přesně určených zákonem. Zákon např. může definovat meze „od“ – „do“ v rámci kterých se pohybuje mzda. Nebo určuje možnou velikost odměny osoby, pracující na částečný pracovní úvazek, osoby, která má ještě jiné zaměstnání, ap.“

Podobně A. Štepanov, ředitel mzdové sekce Ústřední rady odborů, napsal: „Projednávání mezd znamená nechat mzdy stanovit vládou.“

Je jasné, že kolektivní smlouvy, ve kterých není místa pro jakékoli vyjednávání a které umožňují vládě činit všechna důležitá rozhodnutí, nemohou být ničím jiným, než byrokratickou formalitou a podvodem.

Pokračování přístě.

PŘEKLAD VÍTA LAMAČ

Druzí čtyři z Jihlavy

Poté, co byla sjednocená kinematografie, které vděčí za svůj úspěch i česká nová vlna, po r. 1989 slavně rozkulačena a po částech privatizována do rukou podnikatelů s filmem, nebylo se z původní české produkce pomalu na co dívat. Je proto jistě osvěžující být svědkem resuscitace alespoň původního dokumentárního filmu, i když mluvit hned o renesanci je zřejmě předčasné.

Hlavní dva české festivaly dokumentární tvorby – Jeden svět a Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava – bývají zpravidla dobře obsazeny. Výhradně u prvního z nich je však znát, že uváděné filmy s jasným sociálně-kritickým pohledem přesahují možnosti samotných organizátorů. Po takovém filmu pak často následu-

je chaoticky vedená diskuse, ve které se vybraní panelisté snaží divákovi všemožně vyvracet či převyprávět právě viděné, se sugestivním odkazem na to, jak jsme čtyřicet let trpěli a jistě nechceme znovu (vzpomeňme tu Osvobozeného divadla, ve kterém se trpělo bezmála čtyři sta let). Je-li pak divák dostatečně konformní, nechá se z filmových běsů rád vysvobodit laskavým poučením odborníka a takto důševně očištěn vychází ze sálu uspokojen tím, jak se opět nenechal ošálit. Slouží ke cti ředitele jihlavského festivalu Marka Hovorky, že při banálních výpadech českých novinářů proti levicovosti uváděných dokumentů stál pevně za svým výběrem. Americký filmový teoretik a pedagog a člen letošního festivalové poroty v Jihlavě Bill Nichols šel pak ještě dál, když na podobnou připomínku opá-

čil, že „tady takových (levicových) dokumentů moc neviděl“ a k východoevropským filmům doslova poznamenal: „nejsou ani tak o širších společenských tématech, ale spíš o problémech jednotlivců“. (Dokumenty nemají sílu společenské změny. dok.revue 5, s.1).

Nechci brát panu Radovanu Holubovi jeho iluze o opa-

né výrobě pro výrobu, uměle stimulované poptávce a obtížnosti najít systémová řešení. Přes všechny možné námitky je právě v tomto Mareček výjimečný. Spoléhat se proto u recenze jen na dryáčnický popis viděného („filmaři a aktivisté kráčeli podél magistrály a pak vběhli do vozovky, čímž se dopustili přestupku a poli-

jistě zajímavé ke zpracování, zvláště když je zřejmé, že do- tační prostředky z Evropy se ke svým dárcům, jak už to v těchto případech bývá, ani nedostanou a končí na kontech privátních firem. Autoři filmu však jakoby sami ani nevěděli, co vlastně natočit (a nejde jen o bránění v natáčení). Podobně tak i Radovan Holub sice

filmem poznává, že „kvalita života běžných lidí se privatizací spíše zhoršila. Veřejnou dopravu, zdravotnictví a školství, dříve dotované státem ze zisku z médií, soukromí majitelé (většinou švýcarská, kanadská nebo australská konsorcia, expandující měď přes Jihoafrickou republiku) ruší nebo drasticky omezují“, nicméně, privatizací se podle něj „ukončuje čtyřicetiletý

hornický socialismus, produkující kromě mědi výrazné ztráty“ (ztráty komu a čeho už není třeba uvádět). „Socialistický koncept, který zjevně není schopen života“ je pak triumfálně demaskován v odkazu na „dobu, kterou někteří z nás mají ještě v neblahé paměti, kdy každý, kdo chtěl pokrýt střechu měděným plechem, musel podplácet úřady i dodavatele“. Z filmu a celkové úrovně diskuse po jeho projekci mohl divák nabýt dojmu, že jinak jistě záslužný Bankwatch potřeboval vykazat činnost, a tak dopomohl mladým filmařům k cestě do Afriky. Ti k složitosti tématu nepřístupují nijak aktivně, zástupce Evropské investiční banky nechají hovořit téměř bez otázky a při výpovědi postižených mají uklidňující aha..., nicméně Holubovi to zjevně stačí k tvrzení, že „film dosáhl v omezených pod-

ku. Ke své recenzi letošního jihlavského festivalu (Čtyři z Jihlavy, Literární noviny, č. 46, r. XX, s. 17) si vybral tři české filmy, ke kterým přidal pouze jeden zahraniční snímek ruského režiséra.

V poněkud zúženém výběru sice Holub uvádí na prvním místě Marečkův Auto*-Mat, tento snímek však nijak nehodnotí a zřejmě jej tak nechal chladným. Škoda, Mareček totiž není jen zdatným filmařem, ale hlavně přistupuje poctivě ke zpracování zvoleného tématu. Dokázal to již svými předchozími filmy Hry prachu a Zdroj, ale hlavně délkou natáčení Auto*-Matu, kdy se ze záměru natočit film vyvinula celá občanská iniciativa. Jen výjimečně se může divák od českého filmaře dozvědět něco víc o problémech automobilového průmyslu jako takového, jeho (a nejen jeho) zacykle-

cisté akci zmařili“, „filmaři začali navštěvovat pražského primátora“, „první scénou je návštěva...“, „druhou scénou je návštěva...“, „třetí scénou je návštěva...“) sice může vést k rychlému zaplnění stránky, o filmu samotném však nevypovídá téměř nic. Zvláště dojemné je pak sledovat, jak recenzent sám sebe ujišťuje, že „jejich (aktivistů) zájemem není zarazit automobilismus“.

Druhým filmem, který Holub vyzdvihuje je Doba měděná, dokument z měděných dolů v Zambii. Film byl natočen na zakázku organizace Bankwatch, která sleduje transparentnost vynaložených finančních zdrojů. V tomto případě šlo o peníze Evropské investiční banky, jenž pomáhá privatizovat měděné doly v zambijské provincii Copperbelt, a které měly být použity též pro rozvoj místních komunit. Téma

mínkách maxima". Výstižněji zhodnotil dokument český zástupce Bankwatch, když se k obecněmu vyjádřil, že filmaři nebyli od organizace nijak úkolováni a v tak je film ani nezklamal...

Další Holubem adorovaným snímkem je Vítejte v KLDR od dokumentaristky Lindy Jablonské. Holub jej dokonce přiřazuje „k tomu nejlepšímu z letošního jihlavského festivalu“. Film jsem doposud neviděl, mohu proto jen citovat z článku Holubova kolegy, novináře Tomáše Feřteka (O čem nejsou české dokumenty. dok. revue 6, s.1), který „Příběh KLDR“ oceňuje, nicméně uvádí, že snímek nijak zvlášť nevybočuje z řady ostatních českých dokumentů. K těm Feřtek obecně poznamenává: „český dokumentární film je kultivovaný, zahleděný do minulosti, do nejruznějších všednodenních bizarností, často zábavný, ale chybí mu radikálnost a odvaha“ a k jejich českým tvůrcům: „dokumentaristům chybí odvaha k subverzi, důsledně se vyhýbají politice a sociální témata, pokud už si je autoři vyberou, pojednávají mimořádně krotkým způsobem“. Film Jablonské pak nepřiměřeně srovnává se snímkem polského režiséra Andrzeje Fydika Příběhy z Yodoku, který severokorejské téma pojímá „bez obcházení a vlnidného humoru“.

Vedle Holubovy čtyřky z Jihlavy si dovolím postavit další čtyřku, která letos Jihlavou prošla, bohužel bez větší naděje dostat se do distribuce českých kin.

Nejblíže k tomu má zřejmě Michael Moore se svým nejnovějším hitem O kapitalismu s láskou. Nepřítelem mu však v českých zemích může být paradoxně právě pravdivost jeho obsahu, která se už nějaký ten měsíc ukazuje v probíhající hospodářské krizi. A tak stejně jako jeho předchozí snímek Sicko kazil dojem zrovna urputně protlačované Julínkové reformy zdravotnictví, a možná proto se v kinech zrovna moc nehrál, může stejné opomenutí přijít na Moora i tentokrát. Byla by to však věčná škoda, Moore je opravdu ve formě a je až neuvěřitelné, co všechno tenhle chlapík sám zvládne. I když, hodilo by se vyslyšet jeho výzvu a trochu mu s tím pomoci! Co však v situaci, když je považován div ne za lháře a

zrádce společné věci?! Pomohu si opět citací Billa Nicholse, který k otázce Moorových filmů řekl: „V pravici obecně existuje tendence, která brání progresivním filmařům stát se součástí společenské debaty, protože na ně bývá útočeno neopodstatněným způsobem, ale základním argumentům není dopřáno sluchu“.

Dalším z doporučení je bezmála tříhodinový dokument kanadského samouka Richarda Brouilletta Obklíčení demokracie v osidlech neoliberalismu. Bohužel se nedá očekávat, že by tato „precizní černobílá kompozice mluvčích hlav“ byla někdy v distribuci. Jde o dílko vskutku menšinové, ve kterém je forma maximálně podřízená přesně zaměřenému tématu neoliberalismu, jeho příznivců a kritiků. Kamera je statická, střih téměř žádný a tak má snímání dost času jasně formulovat své myšlenky. Záběry jsou přitom mnohdy tak dlouhé, že je řečník nucen předložit divákovi doslova všechno co ví, což nechtěně odhaluje povrchnost a až tragikomičnost neoliberální víry. To když se např. od mladého neoliberálního komsomolce, jinak jakéhosi odborníka či konzultanta, dozvídáme, že problém znečištění řek by vyřešila jejich důsledná privatizace. Celá následná diskuse po filmu spočívala v tom, že přítomný režisér dostal jednu otázku a jedno ponaučení ve smyslu, že odstraněním neoliberalismu se přece problémy ještě nevyřeší a socialismus, jak všichni víme, nefunguje. Film byl tedy pochopen ideově správně a divák se opět nenechal nachytat licoměrným režisérem.

Málokdy se podaří spojit subverzivní akci s lehkostí, odvahou a humorem, jak je to běžné u dvojice aktivistů v americkém filmu Yesmeni opravují svět. Když v indickém Bhópálu uniklo jedné prosincové noci r. 1984 z továrny společnosti United Carbide celkem 40 tun smrtícího methylsokianátu, bylo v důsledku katastrofy postiženo na půl milionu lidí (20 tisíc lidí bylo zabito, 15-20 jich doposud každý měsíc umírá na následky nemoci). Společnost, vedena zásadou privatizace zisku a socializace ztrát, se obligátně snažila celou záležitost zamést pod koberec, a tak jen málokdo mohl věřit v alespoň částeč-

nou kompenzaci obětí. Náhle však přišla vskutku ohromující zpráva. V přímém přenosu odvysílala BBC a po ní i další stanice rozhovor s mluvčím chemické společnosti (dnes již Down Chemical Company), ve kterém uvedl, že firma přijala za bhópálskou tragédii plnou zodpovědnost a rozhodla se vyčlenit na odškodnění doposud nevidaných 12 bilionů dolarů. Jak se však obratem ukázalo, údajným mluvčím byl aktivista skupiny Yesmeni, a měl tak s chemickou společností pramálo společného. Daleko více zneklidňující, než že šlo o aktivistický počín, kdy se v podstatě neznámým lidem podařilo znevěrohodnit mediální obraz, byly reakce dotčené strany. Společnosti Down Chemical Company se v důsledku (i když jen zdánlivého) přjetí odpovědnosti za katastrofu a snahy odškodnit postižené, propadly akcie na burze, což jen potvrdilo domněnku, že z hlediska firemního zájmu a jejich komparativních tržních výhod by se podobná snaha o přiznání viny a nápravu škod neměla vůbec konat. Aktivisté, kteří v danou chvíli předvedli, jak by se k celému neštěstí mělo přistupovat, byli popotahováni za zneužití důvěry postižených a bylo jim vyhrožováno soudem. V závěrečné scéně příběhu se proto vydávají do Indie, aby se sami přesvědčili, že postižené jejich akce naopak povzbudila k dalším občanským aktivitám.

Už na případu New Orleans, zdevastovaného hurikánem Katrín, jsme si mohli ověřit, kam vede zeštíhlý stát a obec, jež nedisponuje prostředky a ani silou pomáhat místním lidem. Kdo měl vlastní automobil, mohl v dlouhých kolonách město pomalu opustit, kdo ne, měl tu pochybnou čest zůstat na střeše zaplavených domů. Když se tyto málo solventní nájemníky přece jen podařilo někam odsunout, po opadnutí povodňové vlny se náhle zjistilo, že nemají kam jít. Ne že by jejich domy nestály, ba nemusely být hurikánem ani poškozeny, ale jaksi se už s nimi v nových developerských projektech a plánech městské správy nepočítalo. A právě toto je chvíle pro novou diverzní akci Yesmenů. Na pódiu a u mikrofonu schůze „dárčovské“ organizace složené převážně ze

ctihodných představitelů obce a budoucích investorů se objevuje povoláný vládní úředník, který upravený a s pěstěným zevnějškem má tu radostnou čest tlumočit přání nejvyšších, totiž, aby se všichni obyvatelé postiženého města... mohli spokojeně vrátit zpět do svých domovů. V sále to zašumí, problém je náhle vyvržen a nikoho už nemusí zajímat, že jde jen o další „podfuk“ aktivistické skupiny. Škoda, že se podobné schůze po zatopení pražského Karlína neúčastnil taky nějaký český Ano pánové, mohl tak dát větší naději místním lidem (z nichž bylo mnoho Romů) a nám ostatním více otevřít oči.

V neoliberálním diskursu panuje přesvědčení, že jde o nemenný a skoro přirozený zákon, se kterým mají naše identity jen málo společného a jehož vývojové zákonitosti (sic!) můžeme jen stěží ovlivnit. Znovu se nám podsouvá, že od starého zkostnatělého socialistického k novému flexibilnímu zdravému musíme projít jakýmsi ponurým údolím šokové terapie. Americká autorka Naomi Klein (u nás známá hlavně knihou Bez loga), staví tuto teorii ve své nové publikaci Doktrína šoku z hlavy na nohy, když argumentuje, že to není nutnost, ale strach, který je zpravidla vyvolán počátečním šokem, jenž vymezuje bitevné pole jednání pro nastávající plánovanou změny. Lidé potřebují být vystrašení nějakým děsivým (hrozba teroristických útoků nebo zničení svého okolí necitlivou přestavbou), aby pak byli uklidnění zdánlivým kompromisním návrhem řešení (omezení osobní svobody za účelem posílení bezpečnosti, přestavba okolí sice podobně zničující, ale v porovnání s navrhovaným již přijatelná), a tak mohlo být dosaženo zamýšleného cíle. Pokud dnes, 20 let od listopadových událostí, hovoří Václav Havel o návratu plivivé totality, můžeme si Doktrínu šoku připodobnit k pověstnému „hodnému“ a „zlému“ policajťovi, kdy je ten „zlý“ vždy o krok napřed a klestí tak tomu „hodnému“ cestu k úspěchu.

Ano, pan Radovan Holub má nakonec pravdu, staronové heslo jihlavského festivalu Myslet filmem neztratilo ani letos nic ze své aktuálnosti.

Za čím stojíme

Proti kapitalismu

Kapitalismus dnes nedokáže řešit nejzákladnější problémy lidské společnosti či přímo jejich řešení znemožňuje. Tím nejenže brání dalšímu pokroku na cestě ke svobodnější, demokratičtější a sociálně spravedlivější společnosti, nýbrž ohrožuje i samu existenci lidstva. Celá dnešní společnost žije z výsledků práce námezdně pracujících většiny obyvatelstva.

Pouze kolektivní převzetí celospolečenského bohatství pracujícími a demokratické plánování, řízení výroby a distribuce jejich výsledků mohou vést k svobodnější, demokratičtější a sociálně spravedlivější společnosti.

Dnešní systém je v principu nereformovatelný. Struktury současného parlamentu, armády, policie a soudní moci byly vytvořeny vládnoucí třídou a jsou konstruovány tak, aby bránily její výlučné postavení.

Stejně odmítavý postoj zaujímáme k minulému režimu z let 1948-89 (a také k ostatním režimům ve východní Evropě, Číně, apod.), který nepovažujeme za socialismus, nýbrž za státně byrokratickou formu kapitalismu. Místo toho se hlásíme k tradici levé opozice proti těmto režimům.

Za socialismus zdola

Podporujeme boje pracujících za kratší pracovní dobu, vyšší mzdy, lepší pracovní podmínky, za bezplatnou lékařskou péči a sociální zabezpečení, za rovný přístup ke vzdělání a informacím a všechny jejich ostatní emancipační snahy. Místo parlamentní politiky prosazujeme alternativu nezávislé aktivity pracujících prostřednictvím stávek, kampaní, manifestací, apod.

Jen sami pracující mohou dosáhnout svého vlastního osvobození. Místo institucí kapitalistického státu navrhujeme systém společenské samosprávy, tedy úplné rozšíření demokracie do všech sfér společenského i hospodářského života.

Solidarita

Úsilí o socialismus je součástí celosvětového boje. Prosazujeme solidaritu s pracujícími v jiných zemích. Jsme v zásadní a aktivní opozici vůči všemu, co proti sobě staví pracující různých zemí, různé barvy pleti, různé národnosti, různého pohlaví, sexuální orientace či profese. Podporujeme tedy kampaně a boje proti rasismu, za úplnou politickou i ekonomickou rovnost žen a mužů, proti diskriminaci homosexuálů a lesbiček, apod.

Fašismus považujeme za akutní hrozbu pracujících tříd a svobodám a demokratickým právům, které v minulosti vybojovala. Boj proti fašismu je pro nás navýsost aktuální a prioritní.

Revoluční organizace

Aby bylo možno efektivně prosazovat tyto myšlenky, je třeba, aby se nejbojovnější části pracující třídy, studentstva a mládeže zorganizovaly v revolučně socialistickou stranu, jejíž zárodkem chceme být. Vybudovat takovou stranu je možné pouze účastí ve skutečném dělnickém hnutí a aktivitou v masových organizacích pracující třídy – například v odborech.

Ostatním pracujícím chceme v praxi ukázat, že zájmy reformistických předáků odborů, sociální demokracie nebo komunistické strany nejsou totožné s jejich zájmy. Vyzýváme všechny, kdo souhlasí s našimi základními tezemi, aby se k nám připojili.

www.socsol.cz

ZDOLA

PROTI

GLOBÁLNÍMU

KAPITALISMU

☐ Chci více informací o SocSol a jejích aktivitách

☐ Chci se připojit ke skupině Socialistická Solidarita

Jméno:

Adresa:

Telefon:

E-mail:

Vyplněný ústřížek pošlete na adresu: Socialistická Solidarita, Poste restante, 160 41 Praha 6.

PRIDEJTE SE K SOCSOL!

Plzeňská aféra a degradace vzdělání

Již delší dobu je médii propírána kauza superrychlých studentů na plzeňské právnické fakultě a nově i na dalších vysokých školách. Nejsmutnější na tomto případu však není těch několik neoprávněně získaných titulů a opsaných či vůbec nenapsaných diplomových prací nýbrž hloupost a povrchnost českých novinářů, kteří se ani po tolika dnech aféry nedokázali dopátrat podstaty problému.

Jistě, v několika případech získali různí vlivní lidé díky známostem, korupci či jinému nekalému jednání titul, aniž by museli splnit základní požadavky pro úspěšné zakončení studia; těchto případů je ale pravděpodobně naprosté minimum.

Vážnějším a hlubším problémem, který mainstreamová média zcela opomíjejí, je dlouhodobá vládní koncepce terciálního vzdělávání zaměřená na samoučelné zvyšování počtu vysokoškolsky "vzdělaných" lidí. Dokonce i za tu cenu, že na většině vysokých škol budou požadavky na studenty sníženy natolik, aby mohl i vyšší (magisterský, či doktorský) titul získat v podstatě kdokoli se znalostmi na úrovni absolventa gymnázia; a to zcela legálně bez porušování či obcházení školních předpisů. Není se potom co divit, že mnoho lidí na takové vysoké škole vystuduje za pár měsíců.

Tato koncepce vysokého

školství byla zamýšlena jako jistý druh reklamy pro nalákání zahraničních investorů do ČR: „Podívejte se do statistik, jak máme vzdělané a kvalifikované pracovníky. Přesuňte k nám výrobu moderních technologií nebo nějaké vývojové centrum.“ Zájem na jejím prosazování mají dlouhodobě zejména domácí firmy, které doufají v získání případných subdodavatelských kontraktů. A samozřejmě jako u všeho, co se dělá s ohle-

dem na investory a zájmy soukromého sektoru, nikdo nedomyslel středně a dlouhodobé dopady této politiky na celou zemi.

V touze po statisticky vyšší vzdělanosti začalo již v devadesátých letech do dnes pokračující umělé zvyšování kvalifikačních požadavků pro státní zaměstnance a tohoto trendu se po

ř z nich této skupině studentů vyjde více vstříc a umožní získání vytouženého titulu s co nejmenší námahou.

I prestižní vysoké školy s dlouhou tradicí, které se počátku snažily tomuto trendu čelit, byly posléze z existenčních důvodů (kvůli klesajícímu počtu studentů a s ním spojeného množství finančních prostředků) donuceny snižovat úroveň svého studia. Koncepce „zvyšování vzdělanosti“ tak ve skutečnosti vedla k pravému opaku – k stále se prohlubujícímu propadu úrovně českého vysokého školství. A plzeňská aféra je jen jedním z projevů tohoto procesu.

V současné době probíhá další pokusy o reformu vědy a vysokého školství ve prospěch soukromého sektoru. Nejvýznamnější z nich jsou tzv. Bílá kniha terciálního vzdělávání, reforma hodnocení vědecké práce a radikální snížení financování Akademie věd. Proti těmto záměrům se zvedla nevídaná vlna protestů akademiků a vědců, z nichž o některých jsme vás již informovali v minulých číslech Solidaritu (pro některé z vědeckých iniciativ viz například www.vedazije.cz, www.provzdelanost.cz). Je důležité s těmito protesty solidarizovat a podporovat je. Pokud by totiž neuspěly, hrozí, že by došlo k úplné degradaci vzdělanosti v Česku a k přeměně univerzit z center nezávislého kritického myšlení v továrny na výrobu pracovní síly a v prostředky k externalizaci nákladů na vývoj a inovace ze soukromých firem na společnost.

PETR GLIVICKÝ

nepříliš dlouhé době začal způsobovat i soukromý sektor. Pokud zaměstnanci na nějaké pozici jeden rok stačilo ukončené středoškolské vzdělání s maturitou, příští rok již pro udržení svého místa potřeboval být bakalářem a za další dva roky magistr či doktor. Díky této politice se vytvořila ohromná skupina zájemců o vysokoškolské studium, kteří nestáli o vyšší vzdělání (svou práci bezproblémově zvládali i bez něj), ale kvůli udržení svého místa potřebovali titul. A vysoké školy (motivované státním způsobem financováním podle počtu studentů) na tuto potávku reagovaly s povděkem. Na stávajících i nových vysokých školách vznikly desítky bakalářských a magisterských oborů, jež se předháněly, kte-

Předplatte si Solidaritu

- ☐ Chci si předplatit následující čísla v ceně 100 Kč (včetně poštovného - dotujeme polovinu)
- ☐ Distribuční předplatně - chci si předplatit exemplářů časopisu.

Jméno:

Adresa:

Telefon:

Vyplněný ústřížek zašlete na adresu: Socialistická Solidarita, Poste restante, 160 41 Praha 6, nebo objednávejte na info@socsol.cz. Info: 775205682